

ΜΕΛΕΤΗ

ΕΠΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΝ ΔΗΜΗΓΟΡΙΩΝ

ΤΟΥ ΚΛΕΩΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΙΟΔΟΤΟΥ.

ΥΠΟ

ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ Ι. ΦΙΑΗΜΟΝΟΣ

(Συνέχεια και τέλος. Ίδε φυλλάδιον Παραρτισοῦ Ἰουνίου.)

Τὸν ἀληθῆ πολιτικὸν λόγον ὁμοῦ ἀνεῦρεν ὁ Διοδοτος, οὐχὶ ἐν τῇ κτηνώδει βίᾳ, οὐχὶ ἐν τῇ ἀγριότητι τῆς τιμωρίας, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπιεικειᾷ, καὶ ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, συμφώνως τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου. Ἀληθῶς ὁ λόγος τοῦ ἀπλοῦ ἐκείνου πολίτου τῶν Ἀθηῶν, υἱοῦ στεπεισιπώλου, πωλητοῦ σχοινίων ἐκ στεπειίου, πρόκειται ἡ αἰωνία διαθήκη τῆς ἀνθρωπίνης πολιτικῆς, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σώφρονος πολιτείας, τῆς μόνης ὑπισχυομένης μακρὸν ἐν εἰρήνῃ βίον, τὸ δίδαγμα πάσης Μοναρχίας καὶ πάσης Δημοκρατίας. Περὶ τὰ τετρακόσια ἔτη πρὶν ἢ ἀνακύψῃ ἡ νέα Ἰουδαία, ἥτις ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς ἀγάπης καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιεικειᾶς, περὶ τὰ ἑπτακόσια δὲ πρὶν ἢ ἡ νέα Ἰουδαία καταστῆ Ἰουδαία ἐπικρατοῦσα, εἰς δῆμαγωγὸς τῶν Ἀθηῶν διετύπωσε, δι' ὅλης τῆς δυνάμεως τῆς λεπτοτάτης καὶ βαθυτάτης τῶν γλωσσῶν, τὰ δόγματα τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης, καὶ, κατορθώσας νὰ συντάξῃ αὐτῷ τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ, νὰ πλέξῃ τὸν ὠραιότατον στέφανον ὑπὲρ τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων. Ὁ λόγος αὐτοῦ εἶναι ἀληθῶς μνημεῖον ἀπαράμιλλον πολιτικῆς συνέσεως, βαθείας ἐρεύνης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ εὐαγγέλιον ἀληθοῦς εἰρήνης, ἐπίσης δὲ μεστὸς πρακτικῶν ἐνοιῶν καὶ δεινότητος δικανικῆς. Ὁ ἀντικρούσας τὸν Κλέωνα ἐπολέμησεν αὐτόν, διὰ τῶν ἰδίων ὀπλων ἐστήριξε καὶ οὗτος τὴν ὁμιλίαν αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου, τοῦ λόγου τῆς πολιτικῆς ἀνάγκης· ἀλλὰ τὰ ὑπαγορεύματα τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀνεῦρεν, οὐχὶ ἐν τῇ κτηνώδει βίᾳ, ἐν τῇ ἐφημέρῳ ἐκτιμῆσει τῶν περυστάσεων, τῇ ἐκτιμῆσει, ἥτις δὲν ἐκτείνεται ἐπέκεινα τῆς φωνῆς τῶν ὁμιλούντων· ἀνεῦρεν, ἐν τῇ μετὰ λόγου καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συζητήσῃ. Ὑπε-

στήριξε δὲ καὶ κατέδειξε τὸ αἰωνίως ἀληθὲς τοῦ δόγματος, ὅτι πολιτική ἀληθὴς εἶναι, οὐχὶ ἡ ἐφήμερα διώκουσα κέρδη, ἀλλ' ἡ κυρίως ἀφορῶσα εἰς τὸ μέλλον· χάριν δὲ τοῦ μέλλοντος τούτου, ὀφείλουσιν αἰσωφρονεῦσαι. Πολιτεῖαι νὰ προσφέρωσιν εἰς θυσίαν καὶ αὐτὰ τὰ ἀναμφισβήτητα δικαιώματα αὐτῶν πολλάκις. Ἀλλὰ πλήρης ἐστὶ ἡ ἐκτίμησις, ἐὰν ἀναγνώσω ὑμῖν τοῦ λόγου τὸ σχετικὸν μέρος.

«Προσῆλθον ἐπὶ τὸ βῆμα,» εἶπεν ὁ Διόδωτος, «οὔτε σκοπῶν ν' ἀντίπειω εἰς τὴν περὶ Μιτυληναίων ἀπόφασιν ὑμῶν, οὔτε τὴν πρόθεσιν ἔχων νὰ κατηγορήσω αὐτούς. Μοὶ φαίνεται, ὅτι, ἐὰν σωφρονῶμεν, ἡ σκέψις δὲν πρέπει γίνῃ περὶ τοῦ ἐὰν καὶ κατὰ πόσον αὐτοὶ ἠδίκησαν, ἀλλὰ τίς ἐστὶ ἡ κρίσις καὶ ὠφέλιμος περὶ αὐτῶν ἀπόφασις ἡμῶν. Διότι καὶ ἂν ἀποφανθῶ, ὅτι τὸ ἀδίκημα αὐτῶν ὑπῆρξε δεινὸν καὶ ἀδικαιολόγητον, δὲν θέλω συμβουλεύσει τὸν θάνατον αὐτῶν, ἐὰν πείθωμαι, ὅτι ἡ θανάτωσις αὐτῶν δὲν εἶναι συμφέρουτα εἰς τὴν Πόλιν. Ἐπίσης δὲ καὶ ἐὰν ἀνέρω αὐτούς ὄντας συγγνώμης τινός ἀξίους, δὲν θέλω προτείνει νὰ συγχωρήσωμεν αὐτοῖς, ἐὰν ἡ τοιαύτη συγχώρησις δὲν ἤθελε καταδειχθῆ, ὡς ἐπωφελὴς τῇ Πόλει. Νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ σκεπτώμεθα καὶ ν' ἀποφασίζωμεν, περὶ τοῦ μέλλοντος μᾶλλον ἢ τοῦ παρόντος. Καὶ ἰδίως τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Κλέωνος, ἰσχυριζομένου, ὅτι ἐὰν τιμωρήσῃτε διὰ θανάτου τοὺς Μητυληναίους, θέλετε ἐπιτύχει τὸ μέγα κέρδος αὐτό, ὅτι τὰς ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεις τῶν Συμμάχων θέλετε καταστήσει ὀλιγωτέρας, ἀντιστρέφω, ἀκριβῶς ἀντιτιθέμενος εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ, φρονῶ δέ, ὅτι ἡ ἐν τῷ μέλλοντι ὠφέλεια ἐστὶ μείζων, ἐὰν μὴ ἀποφασίσῃτε τὴν θανάτωσιν τῶν Μιτυληναίων. Παρκαλῶ δὲ ὑμᾶς νὰ μὴ ἀποκρούσῃτε τὴν χρησιμότητα τοῦ λόγου μου, παρασυρῆθητε δὲ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς καλλονῆς τῶν λόγων τοῦ Κλέωνος· διότι φοβοῦμαι, οἱ λόγοι αὐτοῦ, ἀνταποκρινόμενοι πρὸς τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν ὑμῶν, τὴν ὀργὴν πρὸς τοὺς Μιτυληναίους, μὴ πιθανώτατον παρασύρωσιν ὑμᾶς. Ἀναμνήσθητε δέ, ὅτι ἡμεῖς δὲν δικαζόμεθα σήμερον πρὸς τοὺς Μιτυληναίους, ὅπως συζητήσωμεν, ἐὰν δικαίως ἢ ἀδικῶς θὰ τιμωρήσωμεν αὐτούς, ἐὰν ἔχωμεν τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς τιμωρήσωμεν· σκεπτώμεθα τὸν ἀντίον, τίνα χρῆσιν ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν τῶν δικαίων ἡμῶν, ὅπως χρησιμώτερον ὑπηρετηθῶσι τὰ συμφέροντα τῆς Πόλεως.

«Υπολογίσατε δέ, πόσον καὶ ὑπὸ ἑτέραν ἐποψὴν θέλετε ζημιωθῆ, ἐὰν ἀκολουθήσῃτε τὴν γνώμην τοῦ Κλέωνος. Σήμερον, ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι, τὸ πλῆθος, ὁ Δῆμος, εἶναι εὐνοϊκὸς πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἡ δὲν συναποστατεῖ μετὰ τῶν Ὀλιγαρχικῶν καθ' ἡμῶν, ἢ, ἐὰν βιασθῆ εἰς τοῦτο, εὐθὺς μετατρέπεται εἰς πολέμιον κατὰ τῶν ἀποστατησάντων. Οὕτως

ἔχοντες τῆς ἀποστατησάσης πόλεως τὸ πλῆθος σύμμαχον, ἐπέρχεσθε κατ' αὐτῆς. Ἐὰν ὅμως σήμερον διὰ τοῦ θανάτου τιμωρήσῃτε τὸν Δῆμον τῶν Μιτυληναίων, ὅστις οὔτε μετέσχε τῆς ἀποστάσεως, ἀλλὰ μάλιστα, ἀμα ἂν κατίσχυσε διὰ τῶν ὄπλων, παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν πόλιν, πρῶτον μὲν θέλετε πράξει ἔγκλημα, φονεύοντες τοὺς εὐεργέτας, ἔπειτα δὲ θέλετε καταστῆ τὰ ὄργανα, ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ὀλίγων, εἰς ὑπηρεσίαν ἀκριβῶς τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκουσι· διότι, ὠθοῦντες τὰς πόλεις εἰς τὴν ἀπόστασιν, εὐθὺς θέλουσιν ἔχει τὸν Δῆμον σύμμαχον, ἀφοῦ ἡμεῖς θέλετε βεβαιώσαι, ὅτι διὰ τῆς αὐτῆς ποινῆς τιμωροῦνται ἀφ' οὗ ἡμεῖς θέλετε βεβαιώσαι, ὅτι διὰ τῆς αὐτῆς ποινῆς τιμωροῦνται καὶ οἱ ἀδικήσαντες ἡμᾶς καὶ οἱ μὴ. Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι οἱ Μιτυληναῖοι ἠδίκησαν ἡμᾶς, πρέπει νὰ προσποιηθῶμεν ἔτι ἄγνοιαν τῆς ἀδικίας, ὅπως οὕτω μὴ τὰ πλῆθη, ἀτινα μόνον εἰσι σύμμαχα ἡμῶν ἐτι, καταστῶσι πολέμια ἡμῖν. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς συμφερώτερον μοὶ φαίνεται, πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ κράτους καὶ τῆς ἀρχῆς ἡμῶν, νὰ ὑποφέρωμεν ὅπως ἀδικῶσιν οἱ ἄλλοι ἡμᾶς ἐκόντας, ἢ ἐν τῷ δικαίωμάτι ἡμῶν νὰ φονεύωμεν ἐκείνους, οὓς, πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν, δὲν πρέπει νὰ φονεύωμεν. Ὅ,τι δὲ ὁ Κλέων πρό τινος δισχυρίσθη, ὅτι ἡ τιμωρία τῶν Μιτυληναίων ἡ ἄκρα εἶναι καὶ δικαία καὶ συμφέρουσα, δὲν καταδείκνυται καὶ ἐμπράκτως οὕτως ἔχον.

«Ἦμεῖς δέ, πεισθέντες, ὅτι ὅσα ἂν εἶπον εἰσι τὰ κρίσιμα, χωρὶς νὰ ἐνδώσῃτε, μὴτε εἰς τὸν οἶκτον μὴτε εἰς τὴν ἐπιείκειαν, ὑρ' ὃν οὐδ' ἐγὼ αὐτὸς ἀφίνω ἡμᾶς νὰ ἐπηρέασθῆτε, ὑπὲρ τὸ μέτρον, ἀκούσατε παρακαλῶ, τὰς συμβουλὰς μου καὶ συμφώνως ταῦταις ἀποφασίσατε. Ἐκ τῶν Μιτυληναίων, ὅσους μὲν ὁ στρατηγὸς Πάχης ἀπέπεμψεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὡς ἐνεργήσαντας τὴν ἀπόστασιν, δικάσατε ἐν ἡσυχίᾳ, ἀφήσατε δὲ τοὺς ἄλλους Μιτυληναίους νὰ κατοικῶσιν ἡσυχοί, ἐν τῇ πόλει αὐτῶν. Οὕτω πράττοντες, καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ μέλλοντι ὑπηρετεῖτε, καὶ εἰς τοὺς πολέμιους ἐμπνέετε τὸν φόβον. Ὅ τὰ ἀληθῆ συμφέροντα ἀποφασίζω καὶ ἐμφρόνως βουλευόμενος οὕτως δύναται νὰ κατισχύσῃ τῶν ἐχθρῶν, βεβαιότερον, ἢ ὁ ἀφρόνως ἐπερχόμενος κατ' αὐτῶν, πιστεῶν εἰς μόνην τὴν βίαν τῶν ὄπλων.»

Οὐδεμίαν πρέπει νὰ προσθέσω λέξιν εἰς ἕξαρσιν τῆς ὑπερτάτης λογικῆς δυνάμεως τοῦ Διοδώτου. Πᾶς λόγος ἤθελε φανῆ μικρὸς καὶ περιττὸς ὅλος, ἀπέναντι τοῦ μεγέθους καὶ τῆς πληρότητος τῶν λόγων τοῦ Ἀθηναίου ῥήτορος. Ἐὰν ὁ Κλέων ἀπήγγειλε τὴν διαθέκην τῆς βίας καὶ τῆς πίσεως, ὁ Διόδωτος παρέδωκεν εἰς τὰς ἐπερχόμενας Γενεὰς τῶν ἀνθρώπων τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σώφρονος πολιτικῆς καὶ τῆς παγκοσμίου εἰρήνης. Ἀπὸ τῶν λόγων αὐτοῦ ἠντλησαν πάντες οἱ φιλόφρονες

τὰ ἐπιχειρήματα τῶν παρορμήσεων αὐτῶν πρὸς τὴν ἀγάπην μεταξὺ τῶν Λαῶν, ἐπὶ τούτων δ' ἐστηρίχθησαν ἐπίσης καὶ οἱ Ἄγγλοι πολιτευταί, οἵτινες, κατὰ τὴν μεγάλην πρὸς τοὺς Ἀμερικανούς διαφορὰν αὐτῶν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς συνεβούλευσαν τὴν διαλλαγὴν καὶ τὴν μετριότητα, κατηράσθησαν δὲ τὴν βίαν. Δυστυχῶς, οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς καὶ οἱ Δυνάσται βραδέως ἀκούουσι τῆς φωνῆς τῆς φρονήσεως, οὕτω δὲ διαρκῶς βιάονται, δι' αἵματος ἀνθρωπίνου ἀφθόνου, αἱ σελίδες τῆς Ἱστορίας, διαπράττονται δέ, ἐν ὀνόματι ψευδοῦς πολιτικοῦ λόγου, ὑπὸ τὸ κράτος σοφισμάτων ὀλεθρίων, ἐγκλήματα ἀνθρώπινα, ἅτινα εἰς ἀπελπισίαν περὶ τοῦ μέλλοντος ἤθελον φέρει πάντα, ἐὰν μὴ ἔβεβαιούτο, ὅτι ἡ ἀλήθεια βραδύνει μὲν νὰ κατισχύσῃ, ἀλλὰ κατισχύει ἐπὶ τέλει. Εὐλόγως ὅμως ἡ ἀνθρωπότης δύναται νὰ κηρύξῃ, ὡς ἀληθῶς καὶ ὄντως ἀγίους τοὺς ἀνδρας, οἵτινες δὲν ἐδίστασαν, ἐν μέσῳ ὀργίλου πλήθους καὶ τὴν ἰδίαν διακινδυνεύοντες ὑπαρξίν, νὰ κηρύξωσι τὰς αἰωνίας ἀρχὰς τῆς παγκοσμίου ἀδελφότητος καὶ τῆς σώφρονος, ἐντεῦθεν δὲ τῆς πρακτικωτέρας, πολιτικῆς. Ἀναμνησθητέως δὲ ἐν τούτοις τοῖς πρωτεύουσι δύναται νὰ ταχθῇ ὁ Διόδωτος τοῦ Θουκυδίδου.

Εἰς οἷον δὲ ὕψος, ἀληθῶς ἀμέτρητον, ὑψοῦται ἡ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων, καθ' ἣν τόσαι οὐράνιαι διευτυπώθησαν ἀρχαὶ καὶ τόσα βαθεὰ ἀνεπτύχθησαν δόγματα, ὅταν παραβληθῇ πρὸς τὰς ἐν τῷ σκότει διασκέψεις ἀπολύτων Μοναρχῶν, ὧν ἐνώπιον ἀμιλλα κολακείας ἀνεπτύσσατο, ἢ δολοφονὰ σχέδια ἐξ ὑπογείου ἐσκευαροῦντο. Καὶ ὁ Κλέων καὶ ὁ Διόδωτος σοφοροὶ ἐπέρχονται κατ' αὐτοῦ τοῦ κυριάρχου, δν ἐζήτουν νὰ φέρωσιν εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, καθ' ὃ ἕκαστος ἔκρινε μέτρον, ἐπιτιμῶσι δὲ αὐτὸν κατὰ πρόσωπον, ἐλέγχοντες καὶ τὸ παράφορον, καὶ τὸ ἀσύνετον, καὶ τὸ ἀμαθὲς αὐτοῦ. Τίς Μονάρχης ἤθελε ποτὲ ἀνεχθῆ τοιαύτην ἐνώπιόν του τόλμην; Τίς, καὶ ἐκ τῶν σημερινῶν Πολιτειῶν, δὲν ἤθελε χαρακτηρίσει, ὡς αὐθάδη, ἄξιον τιμωρίας, εἴ ποτε τίς ἀπετόλμα νὰ ἐκστομίσῃ περὶ τῶν δικαστῶν του τοιαύτας κρίσεις, οἷας οἱ Ἀθηναῖοι ῥήτορες ἔλεγον πρὸς τὸν Δῆμον; Ἀληθῶς οὐ μόνον ὁ Θουκυδίδης ἐζῆσε διὰ τὸ μέλλον, ἀλλὰ σύμπασα ἡ Πολιτεία τῶν Ἀθηναίων εἰργάσθη διὰ τοὺς αἰῶνας.

Πρὶν ἢ περατώσω τὴν ἀνάλυσιν τοῦ λόγου τοῦ Διοδώτου, καὶ ἀφοῦ ὑπέδειξα τὸν πολιτικὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ καὶ τὸ βαθύνουν, ὀφείλω, ὅπως ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν ὑμῶν, ἐπὶ περιόδου τινὸς αὐτοῦ, ἣτις εἰς νεφελώδη ὕψι ἀφίρει τὴν κυρίαν κορυφὴν τῆς δημηγορίας ταύτης.

«Ἐν ταῖς διαφόροις Πολιτείαις, εἶπεν ὁ Διόδωτος,» ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐπιβάλλεται ἐπὶ ἀμαρτήμασι, πολλῶ μικροτέροις τοῦ πραχθέντος

ὑπὸ τῶν Μιτυληναίων ἀδικήματος. Ἄλλ' ὅμως, καίτοι τοιαύτης ὑφισταμένης ἄκρας τιμωρίας, οἱ πάντες, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς ἐλπίδος, ὑπερφοροῦσι τῶν κινδύνων καὶ προβαίνουσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐγκληματικῶν πράξεων.

«Οὐδεὶς ἐκτίθεται εἰς τὸν κίνδυνον, ἐὰν γνωρίσῃ, ὅτι δὲν δύναται νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν ἐπιβουλον σκοπὸν αὐτοῦ. Οὐδεμία πόλις ποτὲ ἐπέχειρσε ν' ἀποστατήσῃ, ἥτις, ἐρευνήσασα τὰς δυνάμεις αὐτῆς, ἀνεῦρεν ἐαυτὴν ὀλιγώτερον παρεσκευασμένην ἢ τοῦ καθ' οὐ ἀπεφάσισε ν' ἀποστατήσῃ, καὶ ἱκανὴν ν' ἀποσείσῃ τὴν ἀλλοτρίαν Ἀρχὴν, ἢ διὰ τῆς οἰκειᾶς δυνάμεως ἢ διὰ τῆς συμμαχίας ἄλλων. Οἱ ἄνθρωποι εἰσὶν οὕτω κατεσκευασμένοι, ὅπως διαπράττωσι καὶ δημόσια καὶ ἰδιωτικά ἐγκλήματα, οὐδεὶς δὲ νόμος ποτὲ θέλει τεθῆ τόσῳ ἰσχυρὸς, ὥστε νὰ ἐμποδίσῃ διὰ τοῦ ἐγκλήματος τὸν θέλοντα νὰ ἀμαρτήσῃ. [Καὶ οὐκ ἔστι «νόμος, ὅστις ἀπείρξει τούτου».] Οἱ ἄνθρωποι, ὅπως περιορίσωσι τὰ ἐκ τῶν κακούργων ἀδικήματα, ἐπενόησαν οὐ μόνον πᾶν εἶδος ποινῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπέτειναν ἐπ' ἀπειρον τὸ βάρος τῶν ποινῶν. Καὶ βέβαιον, ὅτι, κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους, αἱ ποιναὶ τῶν μεγίστων αὐτῶν ἀδικημάτων ἦσαν μαλακώτεροι. Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ διὰ τοῦ χρόνου ἀπεδείχθη, ὅτι αἱ μαλακώτεροι ποιναὶ εἰς οὐδὲν ὠφέλουν, ἢ ποινὴ τοῦ θανάτου ἐγενικεύθη σχεδόν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἐπεκτάσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς, οὐδὲν καταρθώθη πάλιν. Ἡ λοιπὸν πρέπει νὰ ἐξευρεθῇ ποινὴ τις, δεινότερα τῆς τοῦ θανάτου, ἢ ὀφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι ἡ ποινὴ αὕτη οὐδὲν κατορθοῖ νὰ ἐμποδίσῃ ἐγκλημα. Ὁ πένης ἀπὸ τῆς πιεζούσης αὐτὸν ἀνάγκης ἀντλεῖ τὴν πρὸς τὸ ἐγκληματεῖν τόλμην, ὃ δὲ δυνατὸς καὶ ἰσχυρὸς, ἐκ τῆς ὑπεροφίας ὑβριστῆς καθιστάμενος, τρέπεται πρὸς τὴν πλεονεξίαν. Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, οἱ μῆτε πένητες μῆτε πλούσιοι ὄντες, ὠθοῦνται εἰς τοὺς κινδύνους, προστιθεμένης εἰς τὸ πάθος ἀνιάτου τινὸς ἐπιθυμίας πρὸς μείζονας ἀπολαύσεις. Τοιαῦτα δὲ πάθη εἰσὶ πρωτίστως ἡ ἐλπίς καὶ ὁ ἔρωσ. Τὰ πάθη ταῦτα ἀναφαίνονται ἐν πάσῃ περιστάσει, ὃ μὲν ἔρωσ προηγούμενος, ἢ δ' ἐλπίς ἐφεπομένη. Καὶ ὃ μὲν οὐδόλως μεριμνῶν περὶ τῆς ἐγχειρήσεως, ἢ δ' ἐλπίς προὑποτιθεῖσα τὴν εὐκολίαν τῆς ἐκτελέσεως, ὀδηγοῦσιν εἰς τὰ ἄκρα ἐγκλήματα. Καὶ τὰ δύο ταῦτα, ὡς ὄντα ἀφανῆ, κρίνονται, προτιμώτερα τῶν φαινομένων καὶ θιγομένων δεινῶν. Εἰς ταῦτα πάντα δὲ ἐπιπροστίθεται, κατ' οὐδὲν ἔλασσον συντελοῦσα καὶ ἐνθαφύρουσα, ἢ τύχη. Ἡ τύχη δὲ πολλακίς, ἀπροσδοκῆτως συνδραμοῦσα, ἐξωθεῖ βιαίως τὸν ἄνθρωπον νὰ διακινδυνεύῃ, καίτοι γινώσκοντα τὸ ὑποδεέστερον τῆς πρὸς ἐπιτυχίαν δυνάμεως αὐτοῦ. Οὐχ ἦττον αἱ τυχη-

ραὶ συμπτώσεις ἐξωθοῦσι τὰς πόλεις εἰς τοὺς κινδύνους, μάλιστα διότι ἐν τῇ δράσει αὐτῶν πρόκειται περὶ τῶν μεγίστων ἀγαθῶν, ἤτοι ἢ περὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν, ἢ περὶ τῆς δεσποτείας ἐπὶ ἄλλων. Ἐπιστέφουσα δὲ τὰς τοιαύτας συμπτώσεις, ἐπέρχεται καὶ ἡ ψευδὴς ἰδέα ἢν ἕκαστος περὶ ἑαυτοῦ ἔχει, νομίζων ἑαυτὸν ἀνώτερον ἢ ὅ,τι πραγματικῶς εἶναι. Ἀληθῶς εἰπεῖν, ἀδύνατον καθ' ἑαυτὸ εἶναι, καὶ εἰς ἄκρον ἀγαθὸς (εὐήθης) εἶναι ὃ νομίζων, ὅτι, ὅταν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀποφασίσῃ νὰ ἐπιχειρήσῃ τί, ἰκανὴ εἶναι ν' ἀποτρέψῃ αὐτὴν τῆς ἐκτελέσεως, ἢ ἡ ἰσχὺς τῶν νόμων, ἢ οἰονδήποτε ἄλλο ἐνδεχόμενον δεινόν.

«Μὴ πιστεύητε, ὅτι ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου ἔχει ἰσχὺν τινα ἀσφαλούς ἐγγύου, καὶ ἐντεῦθεν προβῆτε εἰς ἀπόφασιν ἐπιβλαβῆ, πείθοντες τοὺς ἀποστάντας, ὅτι οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐφεξῆς ἐλπίδα σωτηρίας, εἰάν μετανοήσωσι, καὶ ὅτι, διὰ τιμωρίας μετριοτέρας, ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου, δὲν θέλει ἐξαλειφθῆ τὸ ἀμάρτημα αὐτῶν.»

Ἐκβαίνων δὲ τῆς γενικῆς θεωρίας, καὶ ἐπὶ τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα ἐρχόμενος, ὁ Διόδωτος, τὰς περὶ συμφέροντος τῆς Πόλεως θεωρίας τοῦ Κλέωνος, ἀπέκρουσεν, ὡς ψευδεῖς καὶ ἐπιπολαίους, διὰ τῆς ἀκολουθοῦ ἀμμηῆτος περιόδου: «Σκέφθητε,» εἶπεν, «ὅτι, εἰάν τις πόλις ἀποστατήσῃ, εἴτα δὲ μετάνοήσῃ ἐπὶ τῇ ἀποστασίᾳ αὐτῆς, βεβαιουμένη δὲ ὅτι δὲν θέλει κατισχύσει, δύναται νὰ συμβιβασθῇ πρὸς ἡμᾶς, ἀποτίνουσα τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου καὶ ὑπισχνουμένη τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ὑποταγήν. Ἄλλως ὅμως προσφερόμενοι, ἤτοι εἰάν διὰ θανάτου ἀποφασίσῃτε νὰ τιμωρῆτε τοὺς ἀποστατοῦντας Συμμαχοὺς, τίς νομίζετε πόλις δὲν θέλει παρασκευασθῆ κρίσιων, ὅπως ὑποστῇ τὴν πολιορκίαν μέχρι τῆς τελευταίας ἀπελπισίας, ἀφοῦ ἀδιάφορον θέλει εἶσθαι, εἰάν ἢ βραδέως ἢ ταχέως συμβιβασθῇ πρὸς ἡμᾶς; Καὶ μικρὰ δὲν εἶναι ἢ ζημίαι, εἰάν, τοῦ συμβιβασμοῦ ἀδύνατον καθισταμένου, ὑποχρεωθῶμεν νὰ παρατείνωμεν τὴν πολιορκίαν, αὐτοὶ δαπανῶντες; Ἄλλὰ καὶ ὅταν ἐπὶ τέλει κατορθώσωμεν νὰ ἐκπορθήσωμεν τὴν πόλιν, παραλαμβάνοντες αὐτὴν ἡρειπωμένην καὶ κατεστραμμένην, δὲν θέλομεν στερηθῆ προσόδους, ἃς ἠθέλομεν ἔχει, εἴ ποτε ἀπέμενον εὐημεροῦσα καὶ ἀκμαία; Μηδέποτε λησμονήσωμεν, ὅτι κατισχύομεν πρὸς τοὺς πολεμίους, διὰ τῶν ἐκ τῶν συμμαχῶν πόλεων προσόδων. Ἐντεῦθεν δὲν πρέπει πρὸς τοὺς ἐξαμαρτάνοντας πρὸς ἡμᾶς νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν ἀκριβῆ δικαιοσύνην, καὶ ἐντεῦθεν νὰ βλαπτώμεθα μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ σκεφθῶμεν, τίνι τρόπῳ, μετρίως κολάζοντες τὰς ἀφ' ἡμῶν χωριζόμενας πόλεις, θέλομεν καταστήσῃ αὐτὰς ἰκανάς, ὅπως παρέχωσιν ἡμῖν χρήματα. Τὰς πόλεις δὲν θέλομεν δυνηθῆ νὰ συγκρατήσωμεν, διὰ τῆς ἀυστηρότητος τῶν νό-

μων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιμελείας τῶν ἔργων ἡμῶν, ἤτοι διὰ τῆς σώφρονος πολιτείας. Ἡμεῖς δὲ τὰ ὅλως ἀντίθετα πράττομεν, σήμερον. Ἐάν τινα πόλιν, ἐλευθέραν μὲν, ἀλλὰ διὰ τῆς βίας εἰς ἡμᾶς ὑποκειμένην, εὐλόγως δὲ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς ἀποστατήσασαν, καταβάλωμεν, νομίζομεν, ὅτι ὀφείλομεν νὰ τιμωρήσωμεν αὐτὴν διὰ τοῦ σκληροτάτου τρόπου. Ἡ σώφρων πολιτικὴ ὑπαγορεύει νὰ μὴ τιμωρῶμεν αὐστηρῶς τοὺς ἐλευθέρους, καθ' ἡμῶν τυχόν ἀποστατοῦντας, ἀλλὰ, πρὶν ἢ ἀποστατήσῃ, νὰ ὤμεν ἄγρυπνοι φύλακες, καὶ οὕτω νὰ προσφερώμεθα πρὸς αὐτούς, ὥστε οὐδὲ νὰ φαντασθῶσι κἄν τὴν ἀποστασίαν· καὶ πάλιν, κατισχύσαντες αὐτῶν καὶ καταβαλόντες αὐτούς, πρέπει νὰ ἐφαρμόττωμεν κατ' αὐτῶν ὅσα τὸ δυνατόν μετριοτέραν τιμωρίαν.»

Ἐν τῇ περὶ ποινῶν γνώμῃ, ἣν ὑπεστήριξεν ὁ Διόδωτος, διὰ τῶν ἀνωτέρω, εὔρηται ἀνεπτυγμένη, ἐν συντόμῳ μὲν, ἀλλ' ἀκριβῶς, ἡ νεωτέρα περὶ ποινῶν θεωρία, ἣτις ἐνέπνευσε τοὺς ποινικούς νόμους τῶν πεπολιτισμένων χωρῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Πρὸ αἰώνων εἴκοσι καὶ τριῶν, εἰς ἀπλοῦς πολίτης τῶν Ἀθηνῶν ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν εἶναι ἡ αὐστηρότης τῶν ποινῶν, ἢ ἐπαναφέρουσα τὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ περιστέλλουσα τῶν ἐγκλημάτων τὴν ἐκτέλεσιν. Ὁ ἀποφασίζων νὰ ἐκτελέσῃ ἐγκλημα, εἰς οὐδὲν λογίζεται τὴν αὐστηρότητα ἢ τὸ ἄγριον τῆς ποινῆς, ἣτις τὸν ἀναμένει, εἰάν συλληθῇ. Ὁ φόβος οὗτος, ὅσα ἂν ἢ ἰσχυρὸς καὶ μέγας, δὲν κατισχύει τοῦ πάθους, τῆς ἀνάγκης, τῆς παραφροσύνης. Σώφρων νομοθεσία ἐντεῦθεν δὲν πρέπει νὰ ἐκζητῇ τὴν διόρθωσιν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν ὑπερίσχυσιν τῆς τάξεως, ἐν τῇ ἀγριότητι τῆς ποινῆς, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ δράσει τῆς Πολιτείας, ἀφαιρούσης, ὅσα ἐνεστί, τὰς ἀφορμάς, τὰς ὠθοῦσας πρὸς τὸ ἐγκλημα. Εἰσερχόμενος δὲ καὶ εἰς εἰδικώτερα, κατὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου διατύπωσε τὸ ἰσχυρότατον τῶν κατ' αὐτῆς ἐξενεχθέντων ἐπιχειρημάτων, ὅτι εἶναι ποινὴ, ἀποκλείουσα τὴν μετάνοιαν καὶ καθιστῶσα ἀδύνατον τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς πλάνης· διότι ὁ θνήσκων δὲν δύναται νὰ μετάνοήσῃ, καθ' ὅσον ἐκβαίνων τοῦ βίου τούτου, δὲν δύναται νὰ ἐπανέλθῃ πλέον. Ἐν μιᾷ δημηγορίᾳ, ὁ Διόδωτος ἔθετο τὰς βάσεις τῆς περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ποινῆς θεωρίας, ἣν ἐμελλον νὰ κυρώσωσι καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ μέλλοντος καὶ ἡ πείρα. Ἡ τιμὴ τῆς εἰσηγήσεως τῆς τροπῆς τῶν κοινωνιῶν πρὸς τὰς ἀληθεῖς ἀρχὰς τῆς ποινικῆς Νομοθεσίας ἀνήκει πολίτη τῶν Ἀθηναίων, αἰώνας ὅλους ἐξ, πρὸ τῆς κατὰ τύπους, οὐχὶ ὅμως καὶ κατ' οὐσίαν, ἐπικρατήσεως τοῦ δόγματος τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς, διατυπώσαντι τὴν ἀληθῆ καὶ φιλόανθρωπον περὶ ποινῆς καὶ περὶ τοῦ μέτρου αὐτῆς

θεωρίαν. Ἐν τούτῳ δέ, ἐπαναλαμβάνω καὶ αὖθις, ἡ ὑψίστη καὶ βαθεῖα ἐννοία τῆς δημηγορίας τοῦ Διοδότου.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων ἀνήρесе μὲν τὸ σκληρὸν ψήφισμα τῆς προτεραίας, σώσασα οὕτω τὴν ἄλλην Μιτυληνὴν, ἀλλ' ἐνέκρινε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τῶν ὡς κυρίων ἐνόχων τῆς στάσεως συλληφθέντων καὶ εἰς Ἀθήνας μετενεχθέντων ὑπὸ τοῦ Πάχητος ὑπερχιλίων Μιτυληναίων. Οὗτοι πάντες ἐθανατώθησαν. Βεβαίως εἶναι κηλὶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηναίων ἡ σφαγὴ ἀόπλων αἰχμαλώτων, καὶ μάλιστα ὑπὸ πόλεως, ἧτις ἐπεκρῶται εἰς τὰς περὶ ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν θεωρίας τοῦ Διοδότου, καὶ ἧτις μετ' ὀλίγον ἤγαγεν ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου τὸν Πάχητα, ὑπόδικον διότι ἐφόνευσε δύο Μιτυληναίους, τοὺς συζύγους τῶν ὠραίων Λεσβίων Ἐλλαλίδος καὶ Λαμαξίου, ἐξ ἐρωτικῆς ὀρμῆς πρὸς αὐτάς. Ὁ Πάχης δέ, βεβαίαν βλέπων τὴν καταδίκην του, ἠτόκτονησεν ἐπὶ ἀκροατηρίου, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δίκης. Ἀλλὰ, ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι ὡς κατακριτέοι ἐπὶ τούτῳ, ὡς κηλιδῶσαντες τὴν ἐπὶ ἀνεγνωρισμένην φιλανθρωπικὴν φήμην αὐτῶν, τίς δικαιολογία δύναται νὰ προσβληθῇ, ὑπὲρ τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Α' σφάζαντος ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐντὸς τριῶν ὡρῶν, δεκακισχιλίους Θεσσαλονικεῖς, καὶ τοῦ Βασιλείου, τοῦ ἐπικληθέντος Βουλγαροκτόνου, τυφλώσαντος δεκαπεντακισχιλίους αἰχμαλώτους Βουλγάρους, καὶ τοιοῦτους ἀνά ἑκατὸν ὑφ' ἐνὸς μονοφθάλμου ὀδηγουμένους ἀποστείλας εἰς τὸν Βασιλέα αὐτῶν; Τί πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις σφαγέντας χιλίους Μιτυληναίους, αἱ ἐπὶ αἰῶνας ἐξακολουθήσασαι σφαγαὶ καὶ ὀλοκαυτώσεις ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀνθρώπων, ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἐν ὀνόματι τοῦ Σταυροῦ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως, καὶ ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ;

Ἄρκουμαι, σήμερον, εἰς μόνους τὰς παρατηρήσεις ταύτας, διότι ἤδη ὑπὲρ τὸ μέτρον παρετάθη τὸ ἀνάγνωσμα, παρὰ τὰς πολλὰς ἄλλας, εἰς αἷς δύναται νὰ δώσῃ λαβὴν τὰ κείμενα τῶν δύο δημηγοριῶν. Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ παρέλθῃ τῶν δύο δημηγοριῶν τὰς περιόδους, ἐν αἷς ἀρῶμεθα οἱ νεώτεροι Ἕλληνες μίαν ἔτι ἀπόδειξιν περὶ τῆς γνησιότητος τῆς καταγωγῆς ἡμῶν. Τὴν ἀπόδειξιν ταύτην παρέχει ἡμῖν ἡ εἰκὼν περὶ τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας τῶν χρόνων ἐκείνων, ἴσως δὲ καὶ τῶν προγενεστέρων, ἣν περιέχουσιν αἱ δημηγορίαι αὐταί.

Ὁ Κλέων, γινώσκων ἀκριβῶς τὴν ψυχολογικὴν διάθεσιν τῶν ἀκρωμένων αὐτοῦ καὶ πείραν μακρὰν σχῶν τῶν ἐπιδρώντων ἐπ' αὐτοὺς στοι-

χείων, δὲν ὤκνησε ν' ἀποκαλύψῃ, ἐνώπιον αὐτῶν, ὀλόκληρον τὴν εἰκόνα τῶν στοιχείων τούτων.

«Δεινότερον,» εἶπε, «καθ' ἡμῶν κατενεχθήσεται τραῦμα, ἐὰν πιστευθῇ ποτέ, ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν ἀποφάσεων ὑμῶν εἶναι ἐφεξῆς σταθερὰ καὶ ἀμετάβλητος, καὶ ὅτι δὲν ἀναγνωρίζεται, ἐν μέσῳ ἡμῶν ἡ ἀρχή, ὅτι Κράτος τί, καὶ χείρονας ἂν ἔχῃ νόμους, ἀλλ' ἀκινήτους καὶ αὐστηρῶς ἐφαρμοττομένους, εὐδαιμονέστερον εἶναι, ἢ τὸ ἔχον καλοὺς μὲν νόμους, μὴ ἐφαρμοττομένους δέ. Προτιμώτερον νὰ ἦναι τίς ἀμαθής, ἀλλὰ σώφρων, ἢ ἐπιτήδειος καὶ δεξιός, ἀκόλαστος ὅμως καὶ προπετής. Καὶ ὡς ἐπιτοπλεῖστον εὐεκτοῦσι μᾶλλον αἱ Πολιτεῖαι, αἱ ἀριθμοῦσαι ἄνδρας ἀπλουστέρους τὸν νοῦν καὶ τὰ ἦθη, ἢ εὐφρεῖς καὶ ὑπερμέτρως συνετούς. Οἱ τὴν νοημοσύνην ἀξιοῦντες θέλουσι νὰ φαίνωνται σοφώτεροι τῶν νόμων, πάντοτε δὲ νὰ κατισχύωσιν ἐν ταῖς δημοσίαις συζητήσεσι διότι ἀλλαχοῦ δὲν δύναται νὰ εὕρωσι στάδιον εὐρύτερον πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ικανότητος αὐτῶν. Αὕτη εἶναι μία τῶν αἰτιῶν, αἵτινες τὰς Πολιτείας ἐζημίωσαν εἰς ἄκρον. Ἐκεῖνοι ὅμως, οἵτινες δὲν ἔχουσι μεγάλην πεποίθησιν εἰς τὴν νοημοσύνην καὶ εἰς τὴν σύνεσιν αὐτῶν, ἀνομολογοῦσιν, ὅτι εἰσὶν ἀμαθέστεροι μὲν τῶν νόμων, ἤσσαν δὲ ἱκανοὶ νὰ μεμφθῶσι τῆς ὀρθῆς καὶ καλῶς λελεγμένης γνώμης. Ἀλλ' ἐπίσης κριταὶ μᾶλλον ἀμερόληπτοι ὄντες ἢ ἀγωνισταὶ ἐπὶ τοῦ βήματος, σχεδὸν πάντοτε ἀποφασίζουσι καὶ πράττουσι τὸ ὀρθόν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν, μὴ ἐπαίρομενοι δὲ ἐπὶ τῇ δυνάμει τοῦ νοῦς ἡμῶν, νὰ συμβουλευσωμεν ὑμῖν ἀπόφασιν μὴ ὀρθήν.

«Ἐγὼ τὴν αὐτὴν πάντοτε ἔχω γνώμην, ἀπορῶ δὲ καὶ ἐκπλήττομαι μὲ τοὺς προτειναντας, ὅπως καὶ ἐκ δευτέρου γίνῃ διάσκεψις περὶ τῶν Μιτυληναίων καὶ προκαλέσαντας τὴν ἀργίαν τῆς τιμωρίας αὐτῶν. Ἡ βραδύτης αὕτη μέλλει νὰ ὠφελήσῃ μᾶλλον τοὺς ἀδικήσαντας διὰ τοῦ χρόνου πραϋνομένης τῆς ὀργῆς, ὁ παθὼν πρὸς τὸν ἀδικήσαντα ἐκδικεῖται ἀμβλύτερον. Ἡ τιμωρία οὐδέποτε κρεῖσσον ἐπέρχεται, ἢ ὅταν, ἀκολουθοῦσα ὅτι πλησιέστατον τῷ ἀδικήματι, εἶναι ἴση πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας. Ἀπορῶ δὲ καὶ τίς εὐρεθήσεται ὁ δυνάμενος ν' ἀντεῖπῃ εἰς τοῦτο, καὶ ὁ ἀξιώσων ν' ἀποφανθῇ, ὅτι αἱ μὲν πρὸς ἡμᾶς ἀδικίαι τῶν Μιτυληναίων εἰσὶν ὠφέλιμοι, αἱ δὲ ἡμέτεραι συμφοραὶ δὲν θέλουσι προξενήσῃ βλάβας εἰς τοὺς Συμμαχοὺς. Καὶ προφανές, ὅτι ἡ πιστεύων εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὀμιλεῖν θέλει ἀγωνισθῆ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἀπεφασίσθησαν τὰ χθὲς ψηφισθέντα, ἢ ὠθούμενος ἐκ τῆς φιλοκερδείας, θέλει πειραθῆ νὰ δειλάσῃ ὑμᾶς, διὰ λόγων εὐπρεπῶν παρεσκευασμένων. Ἐκ τῶν τοιούτων ἀγῶνων ἐν προέρχεται ἀποτέλεσμα

τούτο, ὅτι τὰ ἄθλα αὐτῶν ἢ πόλις εἰς ἄλλους δίδει, αὐτὴ δὲ ἀναλαμβάνει, ὡς ἀμοιβὴν μόνην, τοὺς κινδύνους. Τούτων πάντων αἴτιοι ἐστέ ὑμεῖς αὐτοί, οἵτινες κακῶς προτίθεσθε καὶ διευθύνετε τοὺς τοιοῦτους ἀγῶνας, οἵτινες, παρὰ τὸ πρέπον, συνεθίσατε νὰ γίνησθε θεαταὶ μὲν τῶν λόγων, ἀκροαταὶ δὲ τῶν ἔργων, οἵτινες, ἐκ τῶν εὐγλώττως ἡμιλησάντων κρίνοντες τὰ μέλλοντα ἔργα, θεωρεῖτε ταῦτα ὅτι δύνανται νὰ κατορθωθῶσι, τὰ δὲ πεπραγμένα ἤδη κρίνετε, κατὰ τὰς φράσεις αὐτῶν, δι' ὧν καλλωπίζουσι τὰ πράγματα ἐντέχνως καὶ πειστικῶς, καὶ ἀντὶ νὰ πιστεῦντε μᾶλλον εἰς ὅ,τι βλέπετε παραπιθέσθε εἰς ὅ,τι ἂν ἀκούητε. Οὕτω κατηντήσατε νὰ ἦσθε ἄριστοι ὅπως ἀπατάσθε ἀπὸ τῶν λόγων τὸ νεοφανές καὶ τὸ παράδοξον, νὰ μὴ θέλητε δὲ νὰ ἐκτελήτε τὰ δεδογμένα καὶ ἀποφασισθέντα, δεῦλοι ὄντες πάντοτε τῶν ἀτόπων καὶ τῶν ἐκτρόπων, περιφρονοῦντες δὲ τὰ συνήθη καὶ τὰ δόκιμα. Ἐπὶ τούτοις, ἕκαστος ὑμῶν ἀξιοῖ, ὅτι δύναται νὰ ἡμιλήσῃ ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Δήμου· ἐὰν δὲ μὴ κατορθώσητε τούτο, ἐναντιοῦσθε εἰς τοὺς ἱκανοὺς δημηγόρους, ἵνα μὴ φανῆτε ὅτι ἐστέ δεύτεροι ἐν τῷ γνωμοδοτεῖν, ἢ προλαμβάνετε πολλάκις νὰ τὸν ἐπαινέσητε ἐνῶ ἀπαρασκευάστος οὗτος ἡμιλεῖ, ὡσανεὶ θέλοντες νὰ δείξητε, ὅτι προησθάνθητε ἤδη τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως εἴσθε ἀνίκανοι νὰ προνοήσητε τὰ ἐκ τῶν λόγων τούτων μέλλοντα νὰ προκύψωσιν ἀποτελέσματα. Ἀεροβατοῦντες δὲ καὶ ἐκτὸς τῶν περιστάσεων, ἐν αἷς ζῶμεν, κρίνοντες καὶ σκεπτόμενοι, οὐδὲν περὶ τῶν παρόντων πραγμάτων ἀκριβῶς κατορθοῦτε νὰ φρονήσητε. Ἀπλῶς εἰπεῖν, ἔλκεσθε ἐκ τῆς ἡδονῆς, ἣν προξενεῖ ἡ εὐγλωττία, καὶ μετεποιήσατε τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου εἰς θέατρον, εἰς ὃ συνέρχεσθε, ὅπως μᾶλλον ἀκροᾶσθε τῶν λόγων σοφιστῶν, ἢ ὡς ἐμπρέπει διασκέπτεσθε περὶ τῶν υποθέσεων τῆς πόλεως.»

Ὁ Διόδωτος, ὑπὸ ἑτέραν μορφήν καὶ ἐξ ἀπόψεως ἄλλης, τὴν αὐτὴν περίπου ἔγραψεν εἰκόνα περὶ τῶν Ἀθηναίων τῶν χρόνων αὐτοῦ.

«Οὔτε τοὺς προτειναντας τὴν ἐπανάληψιν τῆς περὶ Μιτυληναίων διασκέψεως αἰτιῶμαι,» εἶπεν ὁ Διόδωτος, «οὔτε ὅμως ἐπαινῶ καὶ τοῖς μεμφομένους τὴν ἀρχήν, ὅτι περὶ τῶν σπουδαίων καὶ μεγάλων υποθέσεων δὲν πρέπει νὰ γίνηται πολλάκις καὶ ἐπανειλημμένως σκέψις. Τούναντιον μάλιστα νομίζω, ὅτι δύο εἰσὶ τὰ ἐναντιώτατα εἰς τὴν ὀρθὴν ἀπόφασιν περὶ τῶν πραγμάτων, ἡ ταχύτης καὶ ἡ ὀργή. Ἡ ταχύτης περὶ τὴν κρίσιν προέρχεται ἐκ τῆς ἀνοίας, ἡ ὀργὴ ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας καὶ ἐκ τῆς βραχύτητος τοῦ νοῦς (κορτὴ γνῶσι βραχύτης γνώμης). Ὁ δισχυρίζομενος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν διδάσκεται τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων διὰ τῶν λόγων, ἢ στερεῖται συνέσεως, ἢ προσωπικόν τι

ἔχει συμφέρον, ὅπως τοιαύτην ὑποστηρίξῃ γνώμην. Καὶ εἶναι ἀνόητος, διότι νομίζει, ὅτι δυνατόν εἶναι νὰ ἐρευνηθῇ καὶ παρασταθῇ ὑπόθεσις, ἣτις κρύπτεται ἐν τῷ σκότει τοῦ μέλλοντος, διὰ μέσου ἄλλου ἢ διὰ τοῦ λόγου. Ἐχει δὲ συμφέρον προσωπικόν ὁ οὕτω φρονῶν· διότι θέλων νὰ πείσῃ περὶ πράξεως αἰσχροῦς, βλέπων δὲ, ὅτι δὲν δύναται ν' ἀποδείξῃ σαφῶς καὶ λογικῶς, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν οὖσαν μὴ καλὴν, προλαμβάνει διὰ τῆς εὐφραδείας καὶ τῆς διαβολῆς νὰ ἐκπλήξῃ καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας καὶ τοὺς ἀκρωμένους αὐτοῦ. Χεῖριστοι ὅμως πάντων εἰσὶν, ὅσοι προσπαθοῦσι νὰ πείσωσι τὸ κοινόν, ὅτι οἱ θέλοντες νὰ παραστήσωσι τὴν γνώμην αὐτῶν εὐφραδῶς, προστιθέμενοι εἰς ἄλλας καὶ τὴν κατηγορίαν, ὅτι ἐπωλήθησαν ἀντὶ χρημάτων. Διότι ἐὰν μὲν ἐχαρακτήριζον τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν, ὡς ἀμαθεῖς ἀπλῶς, ὁ μὴ πείσας τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ ἤθελεν ἀποχωρῆσαι τοῦ ἀγῶνος, καταδεικνύμενος μᾶλλον ἀνίκανος καὶ φρονήσεως ἑστερημένος, ἢ ὡς ἄνθρωπος φαῦλος. Ἄλλ' ὅταν κατηγορηθῆται τίς ἐπὶ δωροληψίᾳ, ἂν μὲν κατορθώσῃ νὰ πείσῃ ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτοῦ τοὺς ἀκροατὰς του, καθίσταται ὑποπτος, ἀποτυγχάνων δὲ, παρὰ τὸ στίγμα τῆς ἀνικανότητος, προσκτάται καὶ τὸ στίγμα τῆς δολίας φύσεως. Ἐκ τῶν τοιοῦτων ὅμως πᾶς ἄλλος δύναται νὰ ὠφεληθῇ ἢ ἡ Πόλις. Ὁ φόβος ἀπομακρύνει αὐτῆς τοὺς ἀγαθοὺς συμβούλους. Ἡ πολιτεία ὅμως ἤθελε βεβαίως εὐδοκίμει μᾶλλον, ἐὰν οἱ τοιαύτας προθέσεις ἔχοντες πολῖται ἑστεροῦντο τῆς εὐγλωττίας, διότι εἰς πολὺ ὀλιγώτερα σφάλματα ἤθελε παρασύρεσθαι ἢ Ἐκκλησία τοῦ Δήμου. Ὁ ἀγαθὸς πολίτης δὲν πρέπει ν' ἀσκήσῃ τὴν ἀπειλήν καὶ τὸν τρόμον κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων, ἀλλὰ, περιοριζόμενος εἰς μόνην τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ, νὰ καταδείκνυται, ὅτι καὶ εἶπε καὶ συνεβούλευσε τὸ ὀρθότερον. Πολιτεία δὲ σωφρονοῦσα δὲν πρέπει μὲν ν' ἀπονέμῃ ὑπερμέτρους τιμὰς ἢ ν' ἀποδίδῃ ὑπέρογκον ἀξίαν εἰς τοὺς ἐκφέροντας τὰ ἀγαθὰ βουλευμάτα, ἀλλὰ δὲν πρέπει καὶ νὰ ἐλαττώνη τὸ παράπαν ἄς ἤδη ἀπένευμεν αὐτοῖς. Ἐπίσης ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ τιμωρῇ διὰ ποινῶν τὸν ἀτυχοῦντα δημόσιον ἄνδρα, ἀλλ' οὐδὲ νὰ στιγματίζῃ αὐτόν, προσάπτουσα ἀτιμίαν. Ἐὰν δὲ οἱ πολιτευόμενοι πεισθῶσιν, ὅτι ἡ Πολιτεία τοιαύτη πρὸς αὐτοὺς προσενεχθήσεται, δὲν θέλουσιν ἐκτρέπεσθαι εἰς συμβουλάς, ἄς τινὰς ἐνδομύχως οὐδ' αὐτοὶ ἀποδέχονται, ἀπλῶς δὲ ὅπως δημοσκοπήσωσιν ὑποστηρίζουσι, καὶ ὅπως ἀξιοθῶσι μεγαλητέρων τιμῶν, καὶ ὁ ἀποτυγχάνων ἐν τῷ σταδίῳ αὐτοῦ πολιτευόμενος δὲν ἤθελεν ἀποφασίζει νὰ προσελκύσῃ τὴν κοινὴν γνώμην, χαριζόμενος καὶ αὐτὸς πρὸς αὐτὴν καὶ κολακεύων αὐτὴν παρὰ τὴν συνείδησίν του.

« Ἡμεῖς οἱ Ἀθηναῖοι ἀτυχῶς πράττομεν τὰ ὅλως ἐναντία. Ἀλλὰ προσέτι καὶ τι χεῖρον τούτου δρῶμεν, τὸ ἐξῆς· ἐὰν ἴδωμεν τινά, συμβουλευόντα μὲν τὰ βέλτιστα τῇ πόλει, ἀλλ' ὑποπτεύσωμεν συγχρόνως, ὅτι τοῦτο πράττει ἕνεκα κέρδους, φρονήσαντες τὸ ἀβέβαιον κέρδος αὐτοῦ, ἀπορρίπτομεν καὶ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ γνώμην, ἀφαιροῦντες οὕτω ἀπὸ τῆς πόλεως τὴν φανεράν ὠφέλειαν, τὴν ἐκ τῶν λόγων του προερχομένην. Κατήντησε δὲ ὥστε αἱ ἀγαθαὶ συμβουλαὶ, ἀπλῶς καὶ μὴ πρὸς χάριν ἢ κολακείαν λεγόμεναι, νὰ μὴ ἐμπνέωσιν ἥσσονα πίστιν ἢ αἱ κακαὶ συμβουλαὶ. Οὕτω δὲ καὶ ὁ θέλων νὰ συμβουλευῆ τὰ δεινότατα, ἀνάγκη νὰ ἐλύσῃ καὶ σύρῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸ πλῆθος διὰ τῆς ἀπάτης, καὶ ὁ τὰ μᾶλλον συμφέροντα θέλων νὰ ἐκθέσῃ εἶναι καταναγκασμένος ἐπίσης νὰ ψευσθῆ, ὅπως καταστῆ πιστευτός. Ἡ πόλις ἡμῶν τῶν Ἀθηναίων εἶναι ἡ μόνη, ἐν ἣ, ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης δυσπιστίας καὶ ὑποψίας, ἀδύνατον νὰ ὠφελῆσῃ τις αὐτὴν, χωρὶς νὰ μετέλθῃ τὴν ἀπάτην. Διότι ὁ φανερῶς καὶ ἄνευ περιστροφῶν συμβουλευὼν τὸ ἀγαθόν, καθίσταται ὑποπτος, ὅτι κρύφα διώκει προσωπικόν τι πλεονέκτημα. Ἐντεῦθεν, ὅταν ἠμιλῶμεν περὶ ὑποθέσεων τῶσφ σημαντικῶν, καὶ ἀφοῦ τοιαύτη ὑπάρχει ἡ διάθεσις τῶν πνευμάτων, ἀπαιτεῖται ἡμεῖς, οἱ πρὸς τὸ πλῆθος δημηγοροῦντες, νὰ ἐρευνῶμεν ἐμβριθέστερον τὰ πράγματα καὶ νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ μέλλον βαθύτερον ἢ ὑμεῖς, οἵτινες εἰς τοῦτο ἔχετε τὸ διωρατικὸν βραχὺ καὶ ἀσθενές. Ἄλλως τε ἐνῶ ἡμεῖς ἐσμὲν ὑπόχρεοι νὰ δίδωμεν λόγον περὶ τῶν συμβουλῶν, ἄς τυχόν ἠθέλωμεν ἐκθέσει, σεῖς οὐδεμίαν ὑπέχετε εὐθύνην δι' ὅσα ἂν ἀκούσητε. Ἐὰν ἀληθῶς καὶ ὁ πείθων καὶ ὁ πειθόμενος τὴν αὐτὴν ἔφερον εὐθύνην καὶ τὴν αὐτὴν ὑφίσταντο τιμωρίαν, αἱ κρίσεις καὶ αἱ ἀποφάσεις ὑμῶν ἤθελον εἶσθαι σωφρονέστεραι. Ἀλλὰ σήμερον τὰ πράγματα ἔχουσιν οὕτως, ὥστε, ἐὰν ἐκ τῆς ὀργῆς παρασυρόμενοι προβῆτε εἰς ἀπόφασιν σφαλεράν, τιμωρεῖτε μόνον τὸν ἕνα συμβουλευέσαντα ῥήτορα, οὐχὶ δὲ ὑμᾶς αὐτούς, οἵτινες, καὶ μάλιστα πολλοὶ ὄντες καὶ ἐντεῦθεν ὀφείλοντες κρείσσονα νὰ ἔχητε γνώμην, ἀπὸ κοινῆς διεπραξατέ ἀμαρτίαν, πεισθέντες εἰς γνώμην ἄλλοτρίαν.»

Ἄμφότεροι, ἀλλ' ὑπὸ μορφήν τὴν συμφέρουσαν αὐτῷ ἕκαστος, ἀνομολογοῦσι τὸ κράτος, ὅπερ ἤσκει παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ καλῶς λέγειν, ἢ εὐψία τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἡ κομψότης περὶ τὴν φράσιν, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ σπουδὴ αὐτοῦ τοῦ ἐλαχίστου τῶν Ἀθηναίων, ὅπως διὰ τῆς ἠμιλίας αὐτοῦ βεβαιώσῃ, ὅτι οὐδενὸς ὑστареῖ, καὶ ἐν τῇ κρίσει περὶ τοῦ βελτίονος, καὶ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ λέγειν. Ἐκαστος ἤθελε νὰ εἴπῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἕκαστος ἐπειράτο νὰ δείξῃ, ὅτι ἔχει ἰδίαν γνώμην

καὶ ὅτι δὲν ἐδιδάχθη αὐτὴν παρ' ἑτέρου. Ἐπίσης ἀνομολογεῖται ἢ πρὸς τὸ συκοφαντεῖν τάσις τῶν πολλῶν, ἢ ἐκάστοτε ὑποφαινομένη, καὶ κερδαίνουσα παρὰ τοῖς πολλοῖς, ὑποψία, ὅτι ὁ τὴν συμβουλὴν ἐκλέγων ἔχει συμφέρον ὑλικόν, ἢ ὅτι ἐπωλήθη. Ἐν γένει οἱ Ἀθηναῖοι εἰκονίζονται, ὡς μᾶλλον εὐμετάβολοι καὶ χαριεντιζόμενοι ἐν πάσιν, ἢ σπουδαῖοι. Ἡ εἰκὼν αὕτη δὲν ὁμοιάζει κατὰ τὸ πολὺ πρὸς τὰ καὶ ἐν ταῖς νέαις Ἀθήναις συμβαίνοντα; Ἡ αὕτη πλῆθὺς τῶν γνώμῶν, ἢ αὐτὴ σπουδὴ πρὸς διατύπωσιν καινοῦ τινός, πρὸς κατίσχυσιν διὰ τῆς εὐγλωττίας, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀγαθότητος ἢ τῆς ὀρθότητος τῆς ἰδέας, δὲν φαίνεται καὶ παρ' ἡμῖν, ἢ αὐτὴ τάσις πρὸς τὴν ὑποψίαν δὲν προκύπτει ἐν ἐκάστῃ περὶ τῶν πολιτευομένων κρίσει; Ἡ αὕτη προθυμία, ὅπως τὴν εὐθύνην ἐπιρρίπτωμεν ἐπὶ ἄλλους, εἰς ὀλίγους, δὲν κατέχει καὶ ἡμᾶς; Δὲν συζητῶ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τοῦ φαινομένου. Παρὰδέχομαι, ὅτι δίκαιον εἶχον καὶ ὁ Κλέων καὶ ὁ Διόδωτος καταδικάσαντες τὴν τάσιν ταύτην πρὸς τὴν ὑλικὴν αὐτὴν ἰσότητά, πιστεύω ἐπίσης, ὅτι τὸ τοιοῦτον ἰδιώμα εἶναι ἐλάττωμα, οὐχὶ μικρόν. Ἀλλὰ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ παρατήρησις βεβαιοῦσιν, ὅτι οὐδὲν καταδεικνύει ἀσφαλέστερον τὴν συνέχειαν τοῦ αἵματος ἐν ταῖς οἰκογενεαῖς καὶ ἐν ταῖς φυλαῖς τῶν ἀνθρώπων, ὅσφ ἢ διαιωνίσις τῶν ἐλαττωμάτων. Καὶ αἱ ἀρεταὶ μὲν ἀναγεννῶνται πάλιν, ἀλλὰ κατὰ διχλείμματα, διαρκῶς δὲ ζῶσι μόνα τὰ ἐλαττώματα. Ἡ εἰκὼν, ἣν περὶ τῶν Ἀθηναίων ἔγραψαν οἱ δύο ῥήτορες αὐτῶν, καθ' ὅλα ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν ἠθικὴν ἐν τῇ πολιτικῇ εἰκὼνᾷ ἡμῶν τῶν νῦν Ἑλλήνων, δὲν εἶναι μία, φυσιολογικὴ πλέον αὕτη ἀπόδειξις, ὅτι οὐδὲν ἀπωλέσαμεν ἐκ τῆς ἀγνότητος τοῦ ἀχμαίου αἵματος, ὅπερ ἔρρεεν εἰς τὰς φλέβας τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης πρὸ 23 αἰῶνων; Χαιρετίζω ἐντεῦθεν περίχαρις τὴν βεβαιώσιν τῆς ἀκμῆς καὶ παρ' ἡμῖν τοῦ πολιτειακοῦ φαινομένου, ὅπερ παρέστησαν αἱ Ἀθηναῖοι τοῦ Περικλέους, διότι βεβαίως καὶ τοῦτο περὶ τῆς ἀμέσου καταγωγῆς ἡμῶν ἐκ τῆς γενεᾶς, ἣτις ἐθεμελίωσε τὸν Ἑλληνισμόν. Τόσφ εἶναι γλυκὺ, τόσφ ὑπερηφανείαν ἐμπνέει ν' ἀναγνωρισθῆ τις ὡς ἀπόγονος γνήσιος τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ὡς Ἕλληνας, ὥστε καὶ διὰ μείζονος ἔτι θυσίας ἤθελον κρίνει τὴν εὐδαιμονίαν ταύτην, ὡς εὐθηνὰ ἐξαγοραζομένην. Ἄλλως πέπεισμαι ἀδιστακτικῶς, ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης βεβαιωθεὶς νόμος τοῦ αἵματος θέλει καὶ παρ' ἡμῖν πολλάκις λειτουργήσῃ. Πρὸ ἐτῶν ἐβδομήκοντα, καὶ περιοδικῶς ἕκτοτε, καὶ διὰ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ, οὐχὶ μόνον διὰ τῶν ἐλαττωμάτων, ἀπέδειξε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅτι κρύπτει ἐν ἑαυτῷ ζώσας καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐπίσης ἀδιστακτικῶς, πιστεύω, ὅτι καὶ ἐν

τῶ μέλλοντι, κατὰ τὴν κρίσιμον ὄραν, αἱ ἀρεταὶ τῆς Ἀρχαιότητος θέλουσιν ἀναφανῆ ἐπίσης ἀκμαῖαι, σφριγῶσαι καὶ τελεσιουργοί, ὡς ἀκέραιαι, νῦν, ὑφίστανται καὶ δρῶσιν αἱ ἐλλείψεις τῶν Ἀθηναίων τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Θουκυδίδου, βεβαιούσαι ὅμως τὴν γνησιότητα τοῦ Γένους ἡμῶν.

Ἀλλὰ πρὸς ταχυτέραν ἐπέλευσιν τῆς ἀφυπνίσσεως τῶν ἀρετῶν, διότι ἀφεύκτως θὰ ἐπέλθῃ αὕτη, ὀφείλομεν νὰ ἐγκύπτωμεν, σήμερον μάλιστα πλέον ἢ ἄλλοτε ποτέ, εἰς τὴν μελέτην τῶν πνευματικῶν ἔργων τῶν Προγόνων ἡμῶν, μὴ καταδικάζωμεν δ' αὐτὰ ὡς ὑποκείμενα εἰς μόνην τὴν σμίλην τῶν Γραμματικῶν. Ὡμεν βέβαιοι, ὅτι οὕτω οὐ μόνον διδάγματα ζωογόνα θέλομεν ἀντλεῖ ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὁδηγὸν ἀσφαλῆ θέλομεν ἔχει, ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ μέλλοντος. Εὐχομαι, ἵνα, ἐμοῦ ἱκανώτεροι, ἐν τῶ μέλλοντι συνεχίσωσι τὸ ἔργον, οὐ τις ἠρξάμενη, σήμερον, διὰ τῆς ἀναλύσεως δὲ τοῦ ἐν τοῖς ἀθανάτοις δέλτοις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος κατατεθειμένης σοφίας, οἱ πάντες ἀρυσθῶμεν τὰ τελεσιουργὰ διδάγματα πρὸς ἐργασίαν ὑπὲρ τοῦ ἔθνικοῦ μέλλοντος, δικαιώσωμεν δὲ τὸν Ἄγγλον Shelley, τὸν ποιητὴν τοῦ δράματος τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ συνέθετο ἐν ἔτει 1818, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν Ἀθηνῶν προφητεύσαντα ταῦτα:

«Καὶ ἄλλαι Ἀθῆναι θέλουσι ἀνεγερθῆ, ὅπως εἰς ἀπωτάτους χρό-
νους, καθὼς ὁ ἥλιος δῦων εἰς τοὺς οὐρανοὺς, κληροδοτήσῃ καὶ αὐτὰι
τὴν αἴγλην τῆς προγενεστέραις πόλεως!»

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑΝ

Ἐς τὴν ἀγαπητὴ μου θεῖα
Οὐρανία Ἰωαννίδου.

Εἶναι γλυκὺ καὶ εὐχάριστο μέσα ἔς τὲς σοβαρώτερες ἐνασχολήσεις σου διὰ ν' ἀναπτύξῃς τὸ νοῦ, νὰ ρίχνῃς τὸ βλέμμα καμμιὰ φορὰ ἔς τὴν καρδιά σου καὶ νὰ θυμᾶσαι ἡμέρες περασμένες, οἱ ὁποῖες σοῦ ἔρχονται ἔς τὴν φαντασία λαμπρότερες παρ' ὅ,τι πραγματικῶς ἦσαν καὶ νὰ κἀνης ὄνειρα τοῦ μέλλοντος, ἀν καὶ ἠξέυρῃς ὅτι καὶ αὐτὰ θὰ σκορπισθοῦν ἔς τὸν ἀέρα ὡς ὄνειρα ποῦ εἶναι, ὅμοια μὲ τᾶλλα ὅλα ποῦ ἔκανες ἕως τώρα. Ἄς ἀφήσουμε τὸν καλὸν μας Ὀράτιον νὰ λέγῃ πῶς ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ εἶναι εὐτυχῆς «πρέπει μόνον ὅ,τι εἶναι ἐμπρὸς του νὰ βλέπῃ καὶ μ' ἐκεῖνο μόνον νὰ συμβιβάζεται», ἄς ἀφήσουμε τοὺς σημερινούς ὑλιστὰς νὰ φωνάζουν πῶς τὴν εὐτυχία μας πρέπει νὰ ζητοῦμε μόνον ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποῦ ζῶμε, ποῦ ἀναπνέομε—ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς ὁ ἄνθρωπος μεγάλην εὐτυχίαν αἰσθάνεται ν' ἀφίη τὸ παρὸν καὶ νὰ τα-ξιδεύῃ μὲ τὴν φαντασίαν ἢ πίσω ἢ ἐμπρός.

«Μία εὐτυχῆς ἀνάμνησις, λέγει ὁ περιπαθὴς Γάλλος ποιητὴς Alfred de Musset, εἶναι ἴσως ἔς τὴ γῆ αὕτη περὶ ἀληθινὴν παρὰ τὴν πραγματικὴν εὐτυχία...» καὶ μέμφεται τὸν Δάντην διότι εἶπε πῶς εἶναι πικρὰ τῶν εὐδαιμόνων χρόνων ἡ ἀνάμνησις σὲ στιγμὴς λύπης, διότι θέλει νὰ λησμονοῦμε τὴν ἀκτίνα ποῦ δίδει μία ἀνάμνησις ὅταν εὐρισκώμεθα σὲ σκοτάδι πυκνόν. Ὅλες οἱ ψυχὲς οἱ εὐμορφες ποῦ ὠνειρεύθη-καν ἔς αὐτὸν τὸν κόσμον μίαν εὐτυχίαν καὶ δὲν τὴν ἠύραν, ἐζήτησαν τοῦλάχιστον νὰ τὴν ἀναπλάσῃ ἔς τὴν φαντασία τους καὶ νὰ εὔρουν τὴν εἰκόνα τῆς, τὸ ἰνδαλμὰ τῆς τὸ γελαστό, εἴτε ἔς τὸ παρελθόν εἴτε ἔς τὸ μέλλον· μ' αὐτὴ τὴν εἰκόνα, ψεύτικη δι' ὅλον τὸν κόσμον, ἀληθινὴ δι' αὐτοὺς ἐζήτησαν νὰ παρηγορήσῃ τὴν λυπημένην τους ψυχὴν. Ἀκόμα καὶ λύπη ἂν ἔχῃ νὰ θυμᾶται ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται εὐχάριστη νὰ τὰς ἀναπλάττῃ· διότι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπλάσθηκε πολὺ παράξενη καὶ μεγάλο δίκαιο ἔχει ὁ Ἀριστοτέλης ὅταν λέγῃ πῶς ἡ ψυχὴ πολλὰς φορὰς εὐρίσκει ἠδονὴν ἔς τὰ δάκρυα, ἔς τὰ πάθη καὶ τοὺς θρήνους. Χαρὰ καὶ λύπη ποῦ πέρασαν παριστάνονται ἔς τὴν ψυχὴν σου

δὲν ἤξεύρω μὲ τί μαγικά χρώματα, τὰ ὅποια ἂν καὶ εἶναι ἀντίθετα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, δὲν καταστρέφουν ὅμως τὴν εἰκόνα, ἀλλὰ χρησιμεύουν νὰ τὴν ἀναδείξουν περὶ μαγευτικῆ, περὶ ἰνδαλματικῆ· ἂν σοῦ τὴν ἔδειχναν τότε νὰ εἶσαι βέβαιος δὲν θὰ τὴν ἐγνώριζες....

* *

Ἔτσι κ' ἐγὼ ὅταν σκέπτομαι τὴν ἐντύπωσι πού μοῦ 'καμε τῆς πατριδος μου ἢ εὐμορριά, ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια ὅταν τὴν εἶδα, αἰσθάνομαι πῶς πολὺ θὰ εὐχαριστηθῶ ἂν ἀφήσω 'λιγάκι τὴν φαντασία μου νὰ πετάξῃ ἐκεῖ πέρα καὶ τὴν πέννα μου νὰ σας γράψῃ τὰς ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς, νὰ σας εἶπῃ τὴν ἱστορία της, νὰ σας γνωρίσῃ τὸν βίο, ὅπου ζοῦν ἐκεῖ, νὰ σας διηγηθῇ τὲς ἐκδρομὲς ὅπου ἔκαμα. Βέβαια θὰ τὴν ξαναἰδῶ τὴν πατρίδα—ἂν ζήσω— ἀλλὰ αἱ πρῶται ἐντυπώσεις δὲν γεννῶνται μὲ τὴν ἴδια ζωρότητα πάντα· ἔπειτα ὁ ἄνθρωπος περνᾷ, περνᾷ, μαζὶ του γηράσκει κ' ἡ καρδιά του καὶ μέσα 'ς τὸν λίθα τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ὅπου τὸν λέγουν κοινωνία, κινδυνεύει γλήγορα νὰ μαραθῇ ὅσο δροσάτη κ' ἂν ἐπλάσθηκε· δι' αὐτὸ καλὰ εἶναι κανεὶς νὰ ζωγραφίξῃ τὲς πρῶτες του ἐντυπώσεις· ὁ ἐμπνευσμένος καλλιτέχνης, ὅπου ζητᾷ παντοῦ τὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, ἡμπορεῖ καὶ 'ς αὐτὲς μέσα κάτι νὰ εὔρῃ πού θὰ τὸν χρησιμεύσῃ· ἔτσι θὰ κτίσῃ σιγὰ σιγὰ ὁ ἐμπνευσμένος καλλιτέχνης ἓνα ὠραῖο οἰκοδόμημα καὶ ἀφθαρτο καὶ ἀλησμόνητο, ἐξωτερικὴ ἀναπαράστασι τῆς ἀμάραντης ἰδανικῆς εἰκόνας πού ἐζωγράφησε ἢ φαντασία μέσα 'ς τὴν καρδιά του, ἐν ᾧ ἐκεῖνα τὰ σπιτάκια πού θὰ τοῦ δώσουν τὸ ὕλικὸ θὰ πέσουν καὶ θὰ λησμονηθοῦν.

Ἔπειτα καὶ κάτι ἄλλο μ' ἔκανε νὰ γράψω «τὲς ἀναμνήσεις μου». Νὰ σας 'πῶ τὴν ἀμαρτία μου ἔχω κ' ἐγὼ κάποια γνώμη διὰ τὴ γλώσσά μας τὴ φιλολογικῆ· ἐσκέφθηκα λοιπόν, ἀντὶ νὰ καθίσω νὰ φωνάζω—φωνάζουν τόσο ἄλλοι!—σὲ ποία γλώσσα πρέπει νὰ γράφουμε, δὲν κάθομαι νὰ γράψω 'ς τὴ γλώσσα ὅπου μοῦ ἀρέσει; Ἡμπορεῖ ἢ γλώσσά μου αὐτὴ νὰ μὴ ἀρέσῃ 'ς τὸν ἀγαπητὸ μου καθηγητῆ, τὸν Χατζιδάκι, καὶ νὰ μὴν κατῶρθωσα ἐκεῖνο πού θέλει· μὰ εἶμαι βέβαιος πῶς θὰ τ' ἀρέσῃ τοῦλάχιστον ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὅποιον ἐκφράζω τὴν γνώμην μου. Θὰ παραξενευθοῦν πολὺ μερικοὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συμφοιτητάς μου μάλιστα, ὅπου γράφουν αὐτὴ τὴ γλώσσα καὶ θ' ἀρχίσουν ἴσως νὰ φωνάζουν, νὰ ὑβρίζουν· ἀλλ' ἀντὶ νὰ φωνάζουν—πράγμα τὸ ὅποιον οὐτ' ἐμένα θὰ βλάψῃ, οὐτ' ἐκείνους θὰ ὠφελήσῃ, ἀλλ' οὐτε καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα θὰ λύσῃ—τοὺς συμβουλεύω καλύτερα νὰ πιάσουν

τὸν ἴδιο μ' ἐμένα δρόμο καὶ νὰ καθίσουν νὰ γράψουν 'ς ὅποια γλώσσα τοὺς ἀρέσει· θὰ τοὺς σεβασθοῦμε κ' ἐμεῖς περισσότερο τότε παρὰ ἂν φωνάζουν.

* *

Παιδι μικρὸ ἤμουν πολὺ, ἐτῶν 8, ὅταν ἀφῆκα τὴν Μεσσηνία καὶ τώρα ὕστερα ἀπὸ χρόνια ἐπήγαινα πάλι ἐκεῖ κάτω. Θὰ εἶναι περιέργο νὰ σας εἶπω ὅτι εἶχα κρατήσῃ 'ς τὴν φαντασία μου τὴν ἐνθουμῆσι μιᾶς ὠραίας παιδιᾶδος, ὅπως καὶ μερικὲς ἄλλες σκηνὲς τοῦ παιδικοῦ βίου εἶχαν χαραχθῆ ἀνεξάλειπτες 'ς τὴν παιδικὴ μου μνήμη. Ἡ μνήμη τοῦ μικροῦ παιδιοῦ ὁμοιάζει μὲ τὴν ἄμμο τοῦ ἀκρογιαλιοῦ· χαράζει ἐκεῖ διάφορα σχήματα, πᾶς ὕστερ' ἀπὸ 'λίγες ἡμέρες, δὲν τὰ βλέπεις, μόνο πού καὶ πού τὲς ἄκρες τοῦ σχήματος, πού ἐξέχασε ἢ θάλασσα νὰ τὲς σβύσῃ καὶ αὐτὲς. Ἔτσι καὶ τὸ παιδὶ κρατᾷ 'ς τὴν μνήμη του μερικὲς σκηνὲς τοῦ βίου του καὶ εὐχαριστεῖσαι πολὺ νὰ τ' ἀκοῦς νὰ σοῦ τὲς λέγῃ. Ἐνθυμούμην καὶ ἐγὼ πῶς μικρὸς πολλὰς φορὲς ἐκαθήμην τὸ βράδυ 'ς τὸν ἐξώστη τοῦ σπιτιοῦ μας καὶ ἔβασκα τὸ μάτι μου 'ς τὴν παιδιᾶδα τῆς Μεσσηνίας ὅπου ἦταν ἐμπρὸς μου· «ἦταν, ἔλεγα ὕστερα ὅταν ἔφυγα ἀπὸ 'κεῖ, ἦταν μιὰ πολὺ εὐμορφη καὶ πολὺ μεγάλη παιδιᾶς· ἔβλεπες κάμπο καὶ πρασινάδα καὶ περιβόλια ὅσο ἔφθανε τὸ μάτι σου καὶ μακρὰ ἦταν ἓνα βουνὸ 'ψηλὸ, μὰ πολὺ 'ψηλὸ» (τὸ Σταυροπήγι). Μ' εὐχαρίστησι ἐνθυμούμην πάντα τὴν παιδιᾶδα αὐτὴ ὅπως καὶ ὅσους δρόμους τοῦ Νησιοῦ εἶχα βαστήξῃ 'ς τὴν μνήμη μου· πολλὰ βιβλία πού ἐδιάβαζα ἐφανταζόμουν πῶς ἐκεῖ κάτω εἶχαν τὴν σκηνὴ τους καὶ ὅταν ἄφαινα τὴν παιδικὴ μου φαντασία ν' ἀναπλάττῃ αὐτὰ πού ἐδιάβασα, συγχρόνως ἀνέπλαττε καὶ μερικὲς τοποθεσίες τοῦ Νησιοῦ καὶ μερικὲς σκηνὲς τοῦ μικροῦ μου βίου. Ἐνθυμούμαι μιὰ μέρα πρῶτ' πρῶτ' ὅπου οἱ χρυσὲς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ἐμπαιναν 'ς τὸ δωμάτιο, ἐσηκώθηκα ἀπ' τὲς φωνὲς τὲς ἄγριες τοῦ κηπουροῦ μας· διότι ἐπήγαινα κ' ἔκοβα τὰ μῆλα ἀπὸ τὸν κῆπο· ἄλλοτε πάλιν ὁ δάσκαλός μου μ' ἐφιλοδάρησε μ' ἓνα χαστοῦκι, διότι εἶχα γράψῃ τ' ὄνομά μου 'ς τὸ θρανιὸ ἐπάνω· κ' ἔσκαζα ἔσκαζα διότι κ' ἐγὼ δὲν τοῦ ἀπέδωκα τὸ χαστοῦκι καὶ νὰ πάρω δρόμο.... Ἔπειτα ἐνθυμούμαι ἓνα παιδάκι ὅπου ἔτρεχε 'ς τοὺς κάμπους μ' ἓνα χάρτινο ἀετό... Ἔτσι ἢ φαντασία παράξενη πολὺ ξεδιπλώνει ἐμπρὸς 'ς τὰ μάτια τῆς ψυχῆς σου εἰκόνας περασμένες, πού τότε δὲν σοῦ 'καναν κάμμία ἐντύπωσι καὶ δὲν τὲς ἐκαταλάμβανες, ἀλλ' οἱ ὅποιες τώρα σοῦ ῥχονται ἐξαφνα δροσερές, ζωντανὲς ὅσ' ἂν νὰ ἔγιναν χθές.

Μὰ τὸ περὶ εὐμορφο ἀπὸ ὅλα ποῦ θυμᾶμαι εἶναι ὅτι τὲς τελευταῖες ἡμέρες ποῦ ἤθελα νὰ φύγω εἶχα κάμει ἓνα φίλο ἀδελφικό καὶ τοῦ εἶχα ὀρκισθῆ πῶς ὅπου καὶ νὰ πάω ποτέ δὲν θὰ τὸν ξεχάσω· δὲν ἤξεύρω τί πράγμα ἦταν αὐτός, μὰ ἐγὼ ἐνθυμοῦμαι τὴ χαρὰ καὶ τὴν συγκίνησι ὅπου εἶχα ὅταν ἐσεκεπτόμην ἔς τὸν κατόπιν παιδικό μου βίο τὸν φίλον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἀγάπη ποῦ ἐζητοῦσε ἡ καρδιά μου νὰ τοῦ ἔχω. Πράγμα ἀλήθεια περίεργο· ἀπὸ τόσο πολὺ μικρὸς ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ βρῆ κάτι τι διὰ ν' ἀγαπήσῃ πολὺ κ' ἄς μὴ καταλαβαίνει διὰ τί τὸ ἀγαπᾷ καὶ ἄς μὴν ἤξεύρει πόσο εὐμορφο πράγμα εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ὅτι ὅλα ἔς τὴν ἀγάπη στηρίζονται ἢ καλύτερα—διὰ νὰ εἶμαι περὶ σωστός—πρέπει νὰ στηρίζωνται ἔς τὸν κόσμον ἐδῶ κάτω. Δὲν τὸ ἤξεύρει αὐτό· μὰ τὸ φυσικό του τὸν ὀδηγεῖ καὶ τὸ εὐρίσκει κ' ἄς μὴν ἤξεύρει τίποτε· ἐπλάσθηκε ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου διὰ ν' ἀγαπᾷ πολὺ κ' ὅσοι παίρνουν τὸ βίο τους—καὶ εἶναι βέβαια πολλοὶ—χωρὶς νὰ τοὺς μέληθι διὰ κανένα, ἄς γνωρίζουν πῶς δὲν τραβοῦν τὸ φυσικό τους δρόμον, μὰ ὅτι ἐλόξευσαν ἴλιγα κ' ἐβίασαν τὸν ἑαυτό τους.

*
* *

Φαντασθῆτε λοιπὸν ὕστερ' ἀπὸ τέτοιες ἀναμνήσεις, μέσα ἔς τὲς ὁποῖες ἐτράφηκε, οὕτως εἰπεῖν, ὅλος μου ὁ παιδικὸς βίος, ἂν εἶχα ἄδικο νὰ χαρῶ πολὺ ὅταν τὸ περασμένο καλοκαῖρι μὲ τὴν καλὴ μου μητέρα καὶ τὸν ἀδελφόν μου ἀπεφασίσαμε νὰ πάμε κάτω. Ὅλα αὐτὰ ἦρθαν ζωηρότερα ἔς τὴν φαντασία καὶ μὲ συγκίνησι μεγάλη ἀνέπλαττα τὸν βίο ἐκεῖνο τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος μοιάζει σὰν ἡσυχο ποταμάκι ὅπου σαίρνει τὰ γλυκὰ καὶ καθάρια νερά του ἀνάμεσα σὲ δάφνες καὶ μурτιές καὶ μαζὺ του φέρνει λουλούδια πολλὰ. Ὅταν εἴμεθα μικροὶ ὁμοιάζουμε οἱ ἄνθρωποι μὲ τὰ πουλάκια ἐκεῖνα ὅπου πετοῦν σὲ κῆπο εὐμορφο χαροπὰ ἀπὸ δένδρον σὲ δένδρον, μὲ χαρὲς καὶ τραγούδια, χωρὶς κἄν νὰ ἔχουν αἰσθησι τῶν ἀσχημιῶν ποῦ ἔχει ὁ κῆπος αὐτός ὁ μεγάλος· ὕστερα σιγὰ σιγὰ ὅταν ἀρχίσῃ καὶ καταλαβαίνῃ τὲς κακίαι ποῦ βράζουν τριγύρω του, εὐρίσκει ἀνακούφισι ν' ἀναπλάττῃ τὴν εὐτυχισμένη ἐκείνη ἐποχὴ. Τὸ ἴδιο εἶναι καὶ μὲ τὴν ἀνθρωπότητα ὅλην· ὁ ἱστορικὸς ὅπου βυθίζει τὸ βλέμμα του ἔς τὴν ἀχανῆ εἰκόνα τοῦ βίου τῆς ποῦ ἐπέρασε ἕως τῶρα, δὲν εὐρίσκει ἰδιαιτέρον θέλητρον ἔς τὴν ἐποχὴ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου, ἔς τὲς πρῶτες ἡμέρας ἑνὸς λαοῦ, καὶ δὲν ἀφίνει τὴν φαντασία του μὲ συγκίνησι ν' ἀναπλάττῃ ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἑλλάδος τὸν καιρὸ ἐκεῖνο τὸν ἀνέφελο, ὅπου ἴμιλοῦσαν οἱ

θεοὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅπου νύμφες λυγρὲς ἐχόρευαν μέσα ἔς τὰ σκοτεινὰ τὰ δάση κ' ἔλαμπαν τὰ γελαστά τους πρόσωπα ἔς τὴν γλυκερὰ λάμψι τοῦ φεγγαριοῦ, ἢ ἔλουζαν τ' ἄσπρα τους κορμιὰ ἔς τὸ καθάριο νερὸ τῆς κρυσταλλένιας πηγῆς;

Ἐπειτα ἔς ὅλα τὰ βιβλία ποῦ ἐδιάβαζα ἔβλεπα νὰ λέγουν τόσα διὰ τὴν εὐμορφίαν τῆς Μεσσηνίας! Μὲ λόγια ὅλοι ἐνθουσιαστικά ἴμιλοῦσαν διὰ τὴν χώρα ἐκείνη, τῆς ὁποίας ἡ τύχη δὲν ἦταν ἀνάλογος μὲ τὴν εὐμορφίαν τῆς. Ἀλήθεια ἦσαν πολὺ δυστυχεῖς οἱ Μεσσηνιοὶ· εἶναι ἡ χώρα ἡ Μεσσηνία ποῦ μας παρουσιάζει τὴν πειρὸ μεγάλην δυστυχίαν τοῦ ἀρχαίου κόσμου· καὶ ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ἀγαπᾷ φυσικὰ τὴν δυστυχίαν, εἶναι κ' αὐτὸς ἓνας λόγος διὰ νὰ συγκινούμεθα περισσότερο ὅταν τὴν ἐνθυμούμεθα· πρόσθεσε ἀκόμη τὲς τόσο ποιητικὲς ἐκείνες ἀναμνήσεις μὲ τὲς ὁποῖες εἶναι γεμάτη ἡ εὐμορφη χώρα καὶ θὰ ὄθῃ πῶς δὲν εἶχα ἄδικο διὰ τὴν χαρὰ μου καὶ τὲς ἐλπίδες μου τὲς γλυκερὰ καὶ τὰ ὄνειρα τὰ χρυσὰ.

Ἀλήθεια πάσα πράγματα ἐφανταζόμην ποῦ ἐπήγαινα ἐκεῖ κάτω! Πρῶτα θαῦρικά μερικὸς ἀνθρώπους ὅπου πολὺ θὰ μ' ἀγαποῦσαν· ἔπειτα θὰ ἐμελετοῦσα ἀπὸ κάτω ἀπὸ δένδρον μεγάλο καὶ θ' ἄκουα τὸ τραγοῦδι ποῦ ψέλνουν τὰ φύλλα του ἢ τὴν νύκτα ἔς τὸ παράθυρον θὲ νὰ ἴδωσκα τὰ μάτια μου ἔς τὸ Μεσσηνιακὸ κόλπον· ἔπειτα ἔς τὲς ὥρες τῆς ἀναφυγῆς μου θὰ πῆγαινα ἔς τὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ θὰ ἔβλεπα τὰ μικρὰ παιδάκια ποῦ πλίζουν μὲ τὴν ἄμμο ἢ μέσα σὲ μιὰ βάρκα θὲ νὰ περνοῦσα μὲ τὴν κιθάρα μου τὴ γαλανὴ τὴ θάλασσα, ἐνῶ τῆς χλωμῆς σελήνης οἱ ἀργυρὲς ἀκτῖνες θὲ νὰ παίζαν μὲ τὰ νερά τὰ γαλανὰ.

Ἔτσι ἡ φαντασία παίρνει πολλὰς φορὰς τὸν κατήφορον καὶ κτίζει παλάτια εὐμορφα καὶ μεγαλοπρεπῆ ἔς τὸν ἀέρα, τὰ ὁποῖα ἔς τὴν πρώτη πνοὴ τῆς πραγματικότητος πέφτουν καὶ σωριάζονται χάμω· σὰν τὰ σπιτάκια τὰ χάρτινα τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, ὅταν τὰ φυσήσῃ μὲ τὴν λεπτὴ καὶ ἀσθενικὴ του πνοή.

*
* *

Ὅταν πρῶτ' πρῶτ' ἐσηκώθηκα ἔς τὸ ἀτμόπλοιο, ἐπλέαμε πλέον ἔς τὸν Μεσσηνιακὸ κόλπον. Τὸ θυμᾶμαι καλὰ ἐκεῖνο τὸ πρῶτ' ἀκόμα ὁ ἥλιος δὲν εἶχε βγῆ κ' ἡ λεπτὴ καταχνιὰ ἐσκέπαζε ὅλη τὴν πλάκα τῆς θαλάσσης· σιγὰ σιγὰ ὅσο διελύετο ἡ καταχνιὰ κ' ἤμπορούσε νὰ ἴδῃς μακρὰ ἔβλεπες πέρα πολὺ τὴν Μεσσηνιακὴν πεδιάδα, μὰ τίποτε περισσότερο. Ἐν ὅσῳ ἤμεθα μακρὰ ἀπὸ ἐκεῖ, τ' ὠραιότερον θέαμα ἦταν

τῶν παραφυάδων τοῦ Ταυγέτου ποῦ εἶχαμε δίπλα μας πρὸς τὰ δεξιὰ. Βράχοι ξηροὶ ἄγριοι, ἔχοντες τὸ χρῶμα ποῦ ἔχουν ὅλα τὰ βουνὰ τὰ φαλακρά, ἀλλὰ περὶ τραχὺ, περὶ αὐστηρό· ἄλλοτε διεκόπτετο ἡ ἀνώμαλος σειρά τῶν βράχων, τὸ ἔδαφος ἐγίνετο περὶ ὁμαλὸ, περὶ ἴσο κ' ἐσχημάτιζε ὁροπέδια πολλὰ· ἐπάνω 'ς αὐτὰ ἦταν κτισμένα τὰ χωριά τῶν Μανιατῶν· ἄσπρα κάτασπρα, ἔλαμπαν μέσα 'ς τὸ ἄγριο ἐκεῖνο καὶ μονότονο χρῶμα, ὅσων ὅσας δροσερὰ σὲ κατάξηρο ἔρημο· ἦταν πολλὰ καὶ σκορπισμένα, ἐνόμιζες ὅσων τᾶστρα σὲ μαῦρο οὐρανὸ γύρω δὲν ἦταν κάμμια φυτεία, κἀνένα πράσινο φύλλο δὲν διέκοπτε τὸ αὐστηρὸ ἐκεῖνο τῶν βουνῶν χρῶμα, παρὰ μόνον τὰ κάτασπρα καὶ λαμπερὰ χωριά.

Πάρα κάτω πλησίον τῆς θαλάσσης ἔβλεπες τοὺς πύργους τοὺς Μανιατικὸς μονήρεις, σιωπηλοὺς, ἐμπνέοντας σέβας καὶ δηλοῦντας εἰς τὸν βλέποντα τὴν ἀγρίαν ἠθικότητα τοῦ γενναίου λαοῦ τῶν Μανιατῶν. Μόνον γύρω 'ς τοὺς πύργους αὐτοὺς ἤμπορούσες νὰ ἔβλεπες κάμμιαν ἐλαίαν ἢ ὀλίγα κυπαρίσσια ὑψηλά, ὡσάν νὰ ἐχρησίμευαν καὶ αὐτὰ ν' αὐξήσουν τὴν αὐστηρότητα τοῦ θεάματος. Σοῦ ἔκαμναν τὴν ἐντύπωσιν ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πενήτους, μελαγχολικοὺς καὶ ὑπερρφάνους ἐκείνους πύργους, διὰ τοὺς ὁποίους ὁμιλεῖ ὁ παράδοξος Ἀμερικανὸς ποιητῆς Ἐδουάρδος Πόε εἰς τὰ διηγήματά του, καὶ μὲ τοὺς ὁποίους τρέφεται ἡ φαντασία μας ὅταν διαβάζουμε ἱπποτικὰ μυθιστορήματα καὶ ἱπποτικὰ παραδόσεις. Σιγὰ σιγὰ ἐπλησιάζαμε καὶ ἤρχιζε πλέον νὰ προβάλλῃ φαιδρὰν τὴν μορφήν τῆς ἡ βλάστησις καὶ ἡ πρασινάδα. Πλέομεν παρὰ τὸ βουνὸ Σταυροπήγι, ὅπου εἶναι κτισμένο τὸ χωριὸ Σέλτσο καὶ τὸ ὁποῖον παραφυὰς τοῦ Ταυγέτου, σηκώνεται ὑψηλὸ καὶ μεγαλοπρεπὲς καὶ δεσπόζει τῆς ὄλης, ἤμπορεῖ νὰ εἶπῃ κἀνείς, Μεσσηνιακῆς πεδιάδος. Ὁ ἥλιος εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀνατελεῖ καὶ ὅμως τώρα μόλις ἤρχιζε νὰ δείχνῃ τὰς λαμπερὰς ἀκτῖνές του ἀπὸ μίαν σχισμάδα τοῦ μεγάλου βουνοῦ. Ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκατο τὸ πλοῖόν μας ἦταν ἀλήθεια πολὺ ὠραῖο τὸ θέαμα. Μόλις ἐφαίνοντο ἐνώπιόν μου ὀλίγον τὰ σπίτσια τῆς Ντουάνας, τοῦ ἐπινείου τῶν Καλαμῶν· ἀλλὰ ἠπλώνετο εὐρεῖα ἐμπρὸς μου ἡ ὠραία μεσσηνιακὴ πεδιάς καὶ ἠδυνάμην νὰ θαυμάσω μὲ τὸ δίκαιόν μου τὴν ὠραία πατρίδα. Ὅσον μακρύτερα εἴμεθα δὲν διέκρινα τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον τοὺς ὑψηλοὺς πλατάνους καὶ τὰς ὑψηλὰς λεῦκες, ὅπου ὕψωναν ἀγέρωχα τὴν κεφαλὴν των ὑπεράνω ὄλων τῶν ἄλλων καὶ ἐφαίνετο ὡς νὰ ἔλεγον, ὅτι αὐτοὶ εἶναι κύρια ὄλων. Ἐρριπτα τὸ βλέμμα καθ' ὅλην τὴν πεδιάδα καὶ ἔβλεπα μὲ μεγάλη μου χαρὰ παντοῦ νὰ εἶναι σκορπισμένες οἱ λεῦκες καὶ οἱ πλάτανοι· ἀρι-

στερὰ διεγράφετο ὁ μεσσηνιακὸς κόλπος ὠραιότατος καὶ γραφικώτατος, ὡσάν νὰ τὸν εἶχε κάμει κονδύλι ζωγράφου καὶ καθ' ὅσον ἐπλησιάζαμε διέκρινες κατὰ μικρὸν καὶ τὰ μικρότερα δένδρα, τοὺς κήπους, τ' ἀμπέλια, τὰ λιβάδια ὅλα καλλιτεργημένα, ὅλα καταπράσινα· ὕστερα ἀπὸ ὀλίγο ἠμπορούσες νὰ διακρίνης καὶ τὸ Νησί, ἀνάμεσα σὲ δένδρα καὶ λιβάδια· πέραν ἀπ' τὸ Νησί ἐκλειαν χαμηλότερα ὄρη τὴν σκιαγραφίαν, ὅπου λέγονται Κοντοβούνια, ἐν ᾧ πρὸς Ν. κατήρχοντο πρὸς τὴν θάλασσαν τὰ βουνά, ποῦ ἀπολήγουν εἰς τὸ ἀκρωτήριο Ἀκριτίας· καὶ αὐτὰ μὲν ἦσαν μακρὰ πολὺ καὶ ἕως ὅτου νὰ τὰ φθάσῃ τὸ βλέμμα σου διήρχετο κάμπους καὶ λιβάδια χλοερὰ ἢ θάλασσαν γαλανήν· πρὸς τὰ δεξιὰ μου ὅμως εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὑψώνετο μέγα καὶ ὑπερρφάνον τὸ βουνὸ Σταυροπήγι· σχεδὸν 'ς τὸ μέσον τοῦ βουνοῦ, χωμένο σὲ δένδρα καὶ περιβόλια εἶναι τὸ χωριὸ Σέλτσο.

Τὸ ἀτόμπλοιο ἐπλησιάζε κατὰ μικρὸν καὶ ἐγὼ τὰ βλέμματά μου ἐκάρφωνα πότε 'ς τὴν πεδιάδα, πότε 'ς τὸ ψηλὸ βουνὸ ποῦ ἦταν δεξιὰ μου· ὁ κρότος τῆς ἀγκύρας ποῦ ἔπεφτε μ' ἐξύπνησε καὶ μ' ἔκανε νὰ ρίψω τὸ νῦ μου εἰς ὅσα ἦσαν περὶ κοντὰ μου. Οἱ λεμβοῦχοι εἰσώρμουν ἀναρριχώμενοι πανταχόθεν καὶ, ὅπως παντοῦ, δυνατὰ φωνάζοντες· ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶπω πρὸς ἑπαινόν τους ὅτι δὲν εἶναι καὶ τόσον φωνακλάδες ὅσον οἱ τῶν νήσων καὶ μάλιστα τῆς Τήνου... (ὅς μὴ θυμώσουν οἱ φίλοι μου οἱ Τηνιακοί...)· ἀλλὰ φαντασθῆτε τὴν ἐκπληξίν μου ὅταν ἤκουσα ὅτι μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν φύγει τὴν παρελθούσαν ἡμέραν ἐκ τοῦ λιμένος, καὶ ὅτι ἀπὸ τὴν νύκτα εἶχαν ἀναρριχηθῆ ἐπὶ τοῦ πλοίου ἵνα προσθάσουν πρῶτοι καὶ καπαρώσουν περισσοτέρους ἐπιβάτας.... Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶχε φαίνεται κατορθώσει νὰ πιάσῃ. ἤκουσα τὸν ἐξῆς διάλογον·

— Βρὲ τί θὰ γείνη ὁ Δημήτρης; θὰ φοφήσῃ τῆς πείνας μὲς 'ς τὸ πέλαγο....

— Ἄμ, πιστεύω δὲ θὰ περάσῃ κἀνένα καίμι, νὰ τοῦ δώσῃ ψωμί.

Β'.

Ἡ πεδιάς τῆς Μεσσηνίας ἔχει ἔκτασιν ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ δηλ. Α. ἀπὸ τοῦ μέρους περίπου ποῦ ἀρχίζουσι τὰ Κοντοβούνια ἕως τὸ Σταυροπήγι περὶ τὰ 28 στάδια, τὰ ὁποῖα εἶναι σήμερα δῆλον ὅτι ἰσοδύναμα μὲ 28 γαλλικὰ χιλιόμετρα· ἀπὸ δὲ Β. πρὸς Ν. δηλ. ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παμίσου, τοῦ κυριωτάτου ποταμοῦ ὁ ὁποῖος ποτίζει τὸν τόπον ἕως τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν τοῦ Βορρᾶ, ποῦ εἶναι ἡ Ἰθάμη, περὶ τὰ 20 στάδια· ἡ παραλία τῆς πεδιάδος ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ ἐνὸς ἀκρω-

τηρίου έως του άλλου θά είναι 20 στάδια· τὴν περίμετρο είναι δύσκολο νὰ τὴν ὄριση κανεῖς, ἀλλὰ θά είναι ἴσως 80—100 στάδια· αὐτὰ διὰ τοὺς πεζοπόρους ποῦ θά ἀποφασίσουν κάμμιὰ φορά νὰ πᾶνε ἔς τὴν ὠραία ἐκεῖνη χώρα. Ἐγὼ ἔς τὲς γραμμὲς αὐτὲς ποῦ γράφω θά ἐνασχοληθῶ μὲ τὴν πεδιάδα αὐτὴν ἰδίως, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἤξευρετε ὅτι πάρα ἄνω, πέραν ἀπὸ τὴν Ἰθώμη εἶναι καὶ ἄλλη πεδιάς ὅχι τόσον εὐφορος καὶ τὴν ὁποῖαν οἱ ἀρχαῖοι φαίνεται ὅτι ἔλεγαν Στενύκληρον, ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν πόλιν, κατὰ τῆς ὁποίας οἱ γενναῖοι Μεσσηνιοὶ ὑπὸ τὸν Ἀριστομένη ἐνίκησαν τοὺς Σπαρτιάτας κατὰ τὸ δεῦτερο Μεσσηνιακὸ πόλεμο. Τὴν πεδιάδα αὐτὴ ποτίζει ὁ Μαυροζούμενος, ὅπως ἐλέγετο ἔς τὴν ἀρχαιότητα ὁ ποταμὸς Βαλύρας, ὁ ὁποῖος διαρρέων τὴν κατωτέρω πεδιάδα τῆς Μεσσηνίας μετονομάζεται Πάμισος. Ὁ Βαλύρας πηγάζει ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας καὶ κοντὰ ἔς τὰς πηγὰς του θά ἐμαζεύοντο οἱ Πᾶνες καὶ Πανίσκοι καὶ Νύμφαι τοῦ μύθου διὰ νὰ παίξουν καὶ γελάσουν καὶ γλυκομιλήσουν. Ἐδῶ ἦταν ποῦ ὁ ἀρχαῖος ἀοιδὸς Θάμυρις ἐπροσκάλεσε τὰς Μούσας εἰς διαγωνισμόν, ποῖος θά ἐψάλλε καλύτερα καὶ ποῖος θά ἔπαιζε τὴν λύρα του γλυκύτερα καὶ ἀφοῦ ἐνίκηθη ἔρριψε τὴν λύρα ἔς τὸν ποταμὸν· ἔς αὐτὴν τὴν πεδιάδα ἦταν ποῦ ἀντήχησαν τ' ἀθάνατα ἐκεῖνα τραγούδια τοῦ Τυρταίου, ὁποῦ ἐνεψύχωσαν τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς ἔκαμαν ἐπὶ τέλους νικητὰς· θά εἶναι ὠραία καὶ ἐκεῖ, ἀλλὰ δὲν ἐπῆγα, διὰ νὰ σὰς πᾶγω καὶ σὰς μὲ τὴν φαντασία μου, ὥστε ἄς καταβοῦμε πάρα κάτω ἔς τὴν ὠραία μας καὶ μαγικὴ πεδιάδα μας, τὴν Μεσσηνίαν. Ἐῖπαμε πάρα ἄνω τὰς διαστάσεις τῆς ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὄρια τῆς καὶ τὰ βουνὰ ποῦ ναι τριγύρω τῆς, εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς νότον πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ ἔχει ὅλες τὲς εὐλογίας τῶν γλυκῶν καὶ ζωογόνων ἀνέμων ποῦ ἔρχονται ἀπὸ τὴν μεσημβρίαν· πρὸς Α καὶ ΒΑ εἶναι ὁ ψηλὸς Ταύγετος μὲ τὲς διαφορὰς παραφυάδες του, ποῦ ἔχουν καὶ διάφορα ὀνόματα, πρὸς Β. τὰ βουνὰ Ἄϊς Βασιλῆς καὶ Βουρκάνο (Εὔα καὶ Ἰθώμη), πρὸς ΒΔ τὰ Κοντοβούνια ποῦ τέλος μὲ διάφορα ὀνόματα κατεβαίνουν κάτω καὶ ἀπολήγουν ἔς τὸ ἀκρωτήριον Ἀκρίτας. Αὐτὰ εἶναι τὰ ὄρια τῆς Μεσσηνιακῆς πεδιάδος ποῦ ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν ὄλων οἱ ὁποῖοι τὴν εἶδαν. Εἶναι ἀλήθεια εὐλογημένη ἡ πεδιάς αὐτὴ καὶ τιμὴ ἔς ἐκείνους ποῦ ἔδωκαν ἔς ἓνα μέρος τῆς τὸ ὠραῖον ὄνομα Μακαρία. Ἀπὸ χρόνια ἀρχαῖα θά ἦταν τόσον εὐμορφῆ, ἀφοῦ ὁ Εὐριπίδης, ὁ μεγαλύτερος τραγικὸς τοῦ κόσμου, ὁ βαθύτερος γνώστης τῶν παθῶν ὁποῦ ταρασσούν τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου—ἀφοῦ καὶ τὴν ἰδική του πολλὰ κύματα τὴν ἐτάραξαν—ὁ Εὐριπίδης ποῦ τὸν ὠδηγοῦσε ἡ εὐγενικὴ του καρδία νὰ

θαυμάζῃ ὅλα τὰ καλὰ καὶ ὠραῖα, εἰς ἀπολεσθέν του δράμα ἔς τὸν Κρεσφόντη, πιστεύω, ὁμιλεῖ διὰ τὲς εὐμορφίας τῆς Μεσσηνίας, μὲ λόγια ποῦ ἐδρόσισαν νομίζεις τ' ἀεράκια τῆς ὠραίας χώρας. Ἄς τὰ βάλω μεταφρασμένα ἐλεύθερα· θά χάσουν ἀπὸ τὴ χάρι τους πολὺ, ἀλλὰ θέλω ὄλοι νὰ τὰ καταλάβουν καλὰ· διότι ὅταν ἤμουν περὶ μικρὸς ἐνθυμούμικι καὶ τὰ διάβαζα καὶ δὲν τὰ ἐκαταλάβαινα, ἔσκαζα μέσα μου :

Χίλια νερὰ δροσᾶτα τὴν ποτίζουν καὶ
χορτάρια ἄφθονο θά ἔβρυν τὰ βῆδια, οἱ
βοσκοὶ ἄνω ἔς τὴν ὠμορφὴν τὴν χώραν ποῦ
δὲν τὴν παγώνουν τὸν χειμῶνα οἱ ἄνεμοι
οὔτε τὴν καίνε οἱ θερμὲς τοῦ ἡλίου οἱ
ἄχτῖνες.....
Τὰ λόγια δὲν ἔμπορουν τὴν ὠμορφίαν ποτὲ
καὶ τ' ἀγαθὰ νὰ δείξουν ὁποῦ ἔχει.

Ὁ Εὐριπίδης ἦταν ἓνας ἄνθρωπος ὁποῦ πολὺ τὸν εἶχε πικράνει ὁ κόσμος αὐτὸς καὶ κουρασμένος ἀπὸ τὸ κοπιαστικὸ ταξεῖδι ἔς τὸν ὠκεανὸ αὐτοῦ τοῦ βίου, καθόταν περὶ μονάχος του καὶ κοίταζε μὲ μάτι περιεργὸ τὸν κόσμον νὰ περνᾷ ἐμπρὸς του ἄν ἔς ἓνα μεγάλο θέατρο καὶ νὰ παίζουν ἄλλους κωμῶδια λυπηρὰ καὶ ἄλλους τραγῶδια εὐχάριστη. Οἱ ἄνθρωποι δὲν τοῦ πολυᾶρεσαν, δὲν τὰ εἶχε μαζύ τους καὶ τόσο καλὰ ἄν τὸ Σοφοκλῆ, ὁποῦ ἐκοίταζε ὄλους νὰ τοὺς εὐχαριστῆ καὶ μὲ ὄλους νὰ συμβιβάζεται· ὁ Εὐριπίδης ἐζῶσε χωρὶς νὰ γελᾷ, χωρὶς ν' ἀστείευεται καὶ πάντα σκεπτικὸς καὶ συλλογισμένος ἦταν ἀπὸ τὴν ἐννοία πῶς θά ἔμπορῆ καλύτερα νὰ ἐκφράσῃ ἔς τὲς τραγῶδιες τὸ δράμα ὁποῦ ἔβλεπε ἐμπρὸς του καὶ νὰ δείξῃ τὰ σάπια ποῦ ἔχει αὐτὸς ὁ κόσμος, καθὼς ἔλεγε ὁ κακόμοιρος Ἀμλέτος ἔς τὴν τόσο λογικὴ του παραφροσύνη. Ἐπερνοῦσε ἡμέρες ὀλόκληρες μονάχος του ἔς ἓνα σπήλαιον ἐρημικὸ τῆς Σαλαμῖνος κ' ἐκεῖ βλέπων τὸ γαλανὸ κύμα τῆς δοξασμένης θαλάσσης ἔγραφε τὲς ἀθάνατές του τραγῶδιες καὶ τοὺς εὐμορφους ἐκείνους θρήνους τῶν ἡρωίδων, ποῦ δὲν ἔμπορῆς νὰ τοὺς διαβάσῃς χωρὶς νὰ κλάψῃς καὶ νὰ πῆς: ἀλήθεια πολὺ ἐπενόουσε αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔγραφε τέτοια πράγματα. Σὰς εἶπα περισσότερα διὰ τὸν Εὐριπίδην· μὰ δὲν ἤξεύρω, τὸν ἔχω μέσα ἔς τὴν καρδίαν μου αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον· δὲν ἔμαθα τὲς ὕβρεις ποῦ τοῦ ἔκαναν μερικὰ κούφια κεφάλια, μόνον ἔμαθα πῶς οἱ αἰχμάλωτοι τῶν Ἀθηναίων ἔστη· Σικελία εὕρισκαν ψωμί καὶ περιποίησι μὲ τοὺς στίχους ποῦ ἔλεγαν ὅσους ἐνθυμοῦντο, ἔμαθα πῶς ἓνα καράβι ἀθηναϊκὸ ποῦ ἐπήγαινε

ἔς ἓνα λιμένα τῆς Σικελίας τὸ δεχθῆκαν τότε μόνο, ὅταν οἱ ναῦτες τοὺς ἐθεβαίωσαν πῶς ἤξευραν στίχους τοῦ Εὐριπίδου.

Μιὰ τέτοια λοιπὸν ψυχὴ εἶναι ἱκανὴ νὰ θαυμάζῃ τὲς ὠμορφίαις τῆς φύσεως· καὶ δὲν εἶναι παράξενο ποῦ ὁ Εὐριπίδης ἠμιλεῖ μὲ τόσο ἐνθουσιασμό διὰ τὴν Μεσσηνία, ὅπως δὲν εἶναι παράξενο καὶ νὰ ἐπῆγε ἐκεῖ καὶ νὰ λυπηθῆκε ποῦ δὲν ἔμπουσε νὰ μὲνη καὶ νὰ γράφῃ ἐκεῖ τὲς τραγωδίαις του.

Ἄν εἶχαμε τὸν Κρεσφόντη, θὰ βλέπαμε ἴσως καὶ ἄλλες ὠμορφες περιγραφὰς τῆς Μεσσηνίας· ἀλλὰ ὁ χρόνος τὸν κατέστρεψε, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἠμπορήσῃ νὰ καταστρέψῃ τὴν ὠμορφιὰ καὶ τὰ κάλλη τῆς Μεσσηνίας. Καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην λέγει πῶς μὲ καμμιά χώρα δὲν ἠμπορεῖ νὰ συγκριθῇ ἡ Μεσσηνία ἔς τὸν πλοῦτο ἀπ' τὰ βοσκήματα ποῦ τρέφει ἔς τὲς πεδιάδες της, τὰ ἴδια ὁ Τυρταῖος, ὁ Πλούταρχος, ὁ Παυσανίας, ὁ Στράβων. Ἐπειτα τί ἄλλη ἀπόδειξι θέλουμε ὅτι ἡ Μεσσηνία ἦτανε ἔς τὴν ἀρχαιότητα ὠραία ἴσως καὶ σήμερον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς Μεσσηνιακοὺς πολέμους; Ἡ καλλονὴ τῆς πατρίδος των ἔκαμε δυστυχεῖς τοὺς καυμένους τοὺς Μεσσηνίους· μὲ μάτι βάσκανο ἔβλεπαν οἱ Σπαρτιάται πέραν ἀπ' τὸν Ταύγετο ν' ἀπλώνεται ἡ εὐμορφὴ αὐτῆς πεδιάδας, ἴσως νὰ τοὺς προσκαλοῦσε καὶ τοὺς ὑπέσχετο τὲς εὐλογίαις ὅλες τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ, ἴσως νὰ τοὺς ἔλεγε πῶς δὲν ἦταν ἄλλος ὁ προσρισμός της παρὰ νὰ στολίζῃ τὴν χώρα τὴν κατακτητικὴν, νὰ μαλακώσῃ τὴν φύσιν της τὴν αὐστηρὰ, ὅπως ἡ εὐμορφὴ γυναῖκα τὸν ἄνδρα τὸν τραχὺ, ὅπως τὸ χρυσὸ στεφάνι τὸ κεφάλι ἐνὸς ἀνδρείου καὶ τραχέος κατακτητοῦ, ὅπως τὸ δροσερὸ βόδο τὰ στήθη μιᾶς σεβαρῆς γυναικός. Μὲ τί λύπη ποῦ θὰ ἐνθυμοῦντο ἔς τὰ ξένα καὶ ἔρημα οἱ Μεσσηνίαι τὴν πατρίδα τους, καὶ μὲ πόσα δάκρυα πικρὰ νὰ ἐπότησαν τὸ χῶμα τῆς πατρίδος των πρὶν φύγουν, καὶ τὸν ἄρτον τὸν πικρὸ ποῦ ἔτρωγαν ἔς τὴν ἐξορίαν τους!

Οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ θαυμάζουν, θαυμάζουν ἀπληστοὶ τὴν χώραν καὶ μὲ λέξεις θερμῆς ἠμιλοῦν διὰ τὴν μαλακότητα τοῦ κλίματος, διὰ τὴν ἀπειρίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῶν καρπῶν ποῦ παράγει, διὰ τὰ δένδρα τὰ ὀπωροφόρα, τοὺς κάμπους ποῦ εἶναι ὅλοι σπαρμένοι καὶ ὅλοι πρασινάδα, τὰ λιβάδια ποῦ σκεπασμένα εἶναι πάντα ἀπὸ βοσκήματα, καὶ τέλος διὰ τὴν εὐτυχεῖ ἀνάμιξιν τῶν ἀγαθῶν τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν μὲ τ' ἀγαθὰ τῶν μεσημβρινῶν κλιμάτων, ποῦ μόνο ἡ Μεσσηνία τὰ ἔχει ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἐμπνευσμένος ψάλτης τῶν Μαρτύρων, ὁ Chateaubriand, χάριν τῆς ἐποποιίας του αὐτῆς διέτρεξε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὴν Ἑλλάδα· τοιαύτην δ' ἐντύπωσιν τοῦ ἔκαμε

ἡ χώρα τῆς Μεσσηνίας, ὅστε ἀρχίζει τὸ ὕψηλόν του ἔπος μὲ τὴν περιγραφὴν της καὶ ἐπάνω εἰς τὴν Ἰθάκη μᾶς ἀνοίγει τὲς πλέον εὐμορφες σκηνές του· ἔπειτα ἀπὸ 10 ἔτη περιηγήθη τὴν Ἑλλάδα ὁ ἱστορικὸς Pouqueville. Γάλλος καὶ αὐτός, καὶ ἔγραψε τὸ ταξιδί του εἰς τόμους πολλοὺς ποῦ ἔκαμαν αἰσθῆσαι τότε ἔς τὴν Εὐρώπην διὰ τὴν ἀκριβείαν καὶ τὴν νῆα ὅψι ποῦ ἔβλεπε τὰ πράγματα· καὶ αὐτὸς ὠραῖες λέξεις ἀφιερώνει ἔς τὴν περιγραφὴν τῆς Μεσσηνίας καὶ μάλιστα τοῦ Παμίσιου.

Ὁ διάσημος ἱστορικὸς τῆς Ἑλλάδος Ἐρνέστος Κούρτιος, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ποῦ ἔγινε ποιητὴς μὲ τὴν ἐνασχόλησίν του ἔς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος—καὶ ὅταν μελετᾷ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ γείνης ποιητὴς—ἀφοῦ περιηγήθη τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔγραψε δῖτομον μελέτην διὰ τὴν χώραν αὐτὴν γράφει: «Ἄν ὡς πρὸς τὴν μαλακότητα τοῦ κλίματος, τὴν ἀφθονίαν τῶν νερῶν καὶ τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους ἢ ἄνω πεδιάς (τῆς Στενυκλήρου) εἶναι μία ἀπὸ τὲς πλέον εὐλογημέναις τῆς Ἑλλάδος, αὐτὸ ἠμποροῦμε πρὸ πάντων νὰ τὸ εἰποῦμε διὰ τὴν κάτω πεδιάδα ποῦ εἶναι ἀνοιγμένη ἔς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τῆς ὁποίας ἡ παλαιὰ φήμη καθόλου δὲν ὑστερεῖ ἀπὸ τὴν σημερινὴν κατάστασιν. Εἰς κανένα μέρος τῆς Ἑλλάδος δὲν εὐρίσκεις τόσην εὐλογημένην γεωργίαν, πρὸθενὰ ἄλλου τὸν ἀφθονον φυτικὸν κόσμον τῆς Μεσημβρίας. Ὑψηλὰ φραγκοσυκιᾶς χωρίζουν τὰ κατὰσπαρτα χωράφια· ἡ ἀλόη πυκνὴ πυκνὴ σκεπάζει τὴν γῆν· κιτρονιές, πορτοκαλλιές ἀφθονοὺν καὶ αὐτὸς ὁ φοῖνιξ φυτρώνει ὑπὸ τὸν ἥλιον τῆς Μεσσηνίας· εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ μεγάλη ποσότης τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ οἴνου ποῦ μᾶς ἔρχονται ἀπὸ καὶ κάτω». Καὶ τέλος ὁ Γερμανὸς Vischer, καθηγητὴς γερμανικοῦ πανεπιστημίου, ποῦ τώρα τελευταῖα—δὲν εἶναι τριάντα ἔτη—ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα, συνοψίζει τὸν θαυμασμόν ἔς αὐτὲς τὲς ἴλιγες ἀλλὰ ὠμορφες καὶ ἐκφραστικὰς λέξεις: «Χωρὶς διασταγμὸν κανένα ἠμποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ Μεσσηνία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ εὐδαιμονέστερα μέρη ποῦ ὑπάρχουν ἔς αὐτὸν τὸν κόσμον»¹.

Αὐτὴ εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Μεσσηνίας· καὶ ὅταν κανένας ἀπὸ σᾶς ποῦ μὲ διαβάσετε, πᾶτε καμμιά ἡμέρα ἐκεῖ, θὰ δῆτε ὅτι δὲν ἔχω ἄδικον ποῦ τὴν ἔπαινω τόσο πολὺ, δὲν ἔχουν ἄδικον οἱ ξένοι, δὲν ἔχει ἄδικον ὁ Παγανέλλης καὶ ἡ Ζάρκου² μὲ τὰ θαυμαστικὰ των ἐπιφωνήματα· τὰ

¹ Chateaubriand Martyrs, Itinéraire—Pouqueville Voyage en Grèce. Vischer Erinnerungen und Ausdrücke aus Griechenland.

² Παγανέλλης. Πέραν τοῦ Ἰσμοῦ. Αἶματ. Ζάρκου. Μεσσηνιακαὶ ἐντυπώσεις («Ποικ. Στόα» 1886).

ἴδια θ' ἀκούσετε ἀπὸ κλένεα φίλου σας ἂν ἔχη ὑπάγει ἐκεῖ κάτω. Μὲ πολλή δὲ εὐφροσύνη ἐδήλωσεν ὅλα αὐτὰ ὁ μῦθος· κατὰ τὴν κατάκτησιν, λέγει ὁ θρύλος, τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τὴν μοιρασθῶν, καὶ ἔβαλαν ἑσὲ μὴ στάμνα τρεῖς ψήφους (λιθάκια), ὁ Κρεσφόντης τοὺς ἐγέλασε κ' ἔρριψε ἓνα βῶλο ἀπὸ χῶμα, ὁ ὁποῖος ἔμεινε κάτω· καὶ ἔτσι ἐπῆρε τὴ Μεσσηνία αὐτός. Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ κάλλη δηλαδὴ, θὰ τὸ δῆτε καὶ πάρα κάτω ἔς τὴν περιγραφὴ τῶν διαφορῶν ἐκδρομῶν ποῦ θὰ σας κάμνω, ἂν θὰ ἔχετε τὴν καλωσύνη νὰ μὴ μ' ἀφήσετε μέσα ἔς τὴ μέση.

* *

Δίκαιο ἔχει ὁ Vischer ὅταν λέγῃ ὅτι ἡ ὠραιότης τῆς χώρας καὶ ἡ μαλακότης καὶ εὐκрасία τοῦ κλίματος δὲν ἔκαμε τοὺς Μεσσηνίους ἀνάνδρους. Σήμερον ποῦ ἡ ἱστορία ἔχει τόσο πολὺ προχωρήσει ἤξευρε ἕνας ἱστορικός ὅτι ἡ πρώτη του δουλειὰ εἶναι νὰ γνωρίσῃ καλὰ τὸν τόπον καὶ τὸν λαόν, τοῦ ὁποῖου τὴν ἱστορία θέλει νὰ διηγηθῇ· καὶ πραγματικῶς ἀπὸ τὴν μελέτην τοῦ τόπου μας πολλὰ πράγματα τῆς ἱστορίας του ἐξηγήθησαν· π. χ. ἡ μορφή ποῦ ἔχουν τὰ παράλια τῆς ἔς τὸ ἀνατολικὸ μέρος, οἱ κόλποι οἱ ἄπειροι, οἱ ἀμμουθῆες οἱ ὠμορφες καὶ οἱ σχισμάδες οἱ μύριες, ὅλα αὐτὰ μας δείχνουν ὅλο τὸν ἀνατολικὸ αἰγιαλὸ τῆς Ἑλλάδος ἂν νὰ ἔχη τὴν ἀγκαλιὰ ἀνοιχτὴ ἔς τὴν Ἀνατολή· κ' ἔτσι ἐξηγεῖται διὰ τί οἱ Φοίνικες ἦλθαν ἔς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ μακρὰ πλοῖα, «τ' ἄλογα τῆς θάλασσας», ὅπως τὰ λεγαν, διὰ τί ἀπὸ τὴν Ἀνατολή ἔλαβαν τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς ἀναπτύξεως, ἄξιστα καὶ ἀγροῖκα, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα ἀνάπτυσαν σὲ τόσο ὠμορφο καὶ δροσάτο καὶ ἀμάραντο λουλοῦδι πολιτισμοῦ οἱ πρόγονοί μας. Ἄν ἐξετάσῃς μέσα τὴν Ἑλλάδα, θὰ δῆς ὅτι μύριες κοιλάδες ἔχει, ὅτι ἀπὸ μικρὴ σὲ μικρὴ ἀπόστασι τὴν κόπτουν χαράδρες, βουνά, ποταμοί· τίποτε μεγάλο καὶ ἀπέραντο δὲν θὰ δῆς ἐδῶ ἔς τὴν γλυκερά μας πατρίδα· αὐτὸ μας ἐξηγεῖ διὰ τί οἱ Ἕλληνες ἐπέρασαν ζωὴ χωρισμένη, ὅλο μικρὰ κράτη, κάθε πόλις καὶ κράτος καὶ μ' ὅλες των τὲς ἀπόπειρες δὲν ἠμπόρεσαν νὰ συνενωθῶν· μόνο ἑλιγάκι τότε ποῦ ψυχρομαχοῦσαν· ἀλλὰ ἦτανε περὶ ἀργά. Ἄν ἐξετάσῃς τὴ φύσιν, θὰ δῆς ὅτι τίποτε μεγάλο, τίποτε κολοσσαῖο· ἔς τὴν Αἴγυπτον, ἔς τὴν Ἰνδία, ποταμοὶ μεγάλοι, δένδρα κολοσσικά, καταρράκται ποῦ σκοτιζοῦν τὸ νοῦ, ἐρημίαι ποῦ χάνεται ὁ μικρὸς ὁ ἄνθρωπος—ὅλα αὐτὰ τὸν ἔκαναν τὸν Ἰνδὸν καὶ τὸν Αἰγύπτιον νὰ βουβαθῇ ἐμπρὸς ἔς τὴ φύσιν, καὶ νὰ νομίσῃ πῶς ὑπάρχει μὴ δύναμις ἀκατανίκητη, ἀσάλευτη, αἰωνία, ὅπου κυβερνᾷ

τὰ πάντα καὶ ἔς αὐτὴ ὄφειλε νὰ πέσῃ αὐτός· ὁ δούλος—μικρός, ἐυτελής, ἓνα τίποτε. Ὁ Ἕλλην ὅμως εἶχε γύρω του φύσιν ποικίλη, ποῦ ἄλλαζε κάθε στιγμὴ, φύσιν γελαστὴ καὶ χαροπὴ καὶ δι' αὐτὸ ἀνέπτυξε τὸ πνεῦμα τοῦ ἐλεύθερου, εὐστροφου, εὐκίνητου, φαιδρῶ, ἄφοβο. Ἀπετύπωσεν ὁ Ἕλλην ἔς τὰ ἔργα του ὅλα, τὰ ἔργα καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας, ὅλην τὴν καλλονὴν τοῦ γελαστοῦ τοῦ οὐρανοῦ, ὅλην τὴν διαύγειαν τοῦ χαριστάτου ὀρίζοντος. Μποροῦσα νὰ σας εἶπω πολλὰ ἀκόμη δι' αὐτὴ τὴν ἁρμονία ποῦ ἔχον οἱ Ἕλληνες μεταξύ πνεύματος καὶ τῆς φύσεως, καὶ νὰ σας φέρω καὶ ἄλλα παραδείγματα τῆς ἐπιδράσεως ποῦ ἔχει ἡ χώρα ἔς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἱστορίαν του—ἀλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀπομακρυνώμεθα ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους μας.

* *

Ἡ φύσις τῆς Μεσσηνίας ἐπροίκισε μὲ πολλὰ χαρίσματα τοὺς κατοίκους τῆς. Πρῶτον ἡ ἀγάπη τῆς εὐμορφῆς πατρίδος των, ἡ λύπη ὅτι εἶχαν ἄλλοι καὶ ἐνέμοντο τοὺς ἀπέραντους κάμπους τοὺς ἔκαμε νὰ δείξουν θαύματα ἀνδρείας ποῦ μὲ συγκίνησι τὰ διαβάζουμε μεγάλη. Ἐπειτα ἡ ποιητικὴ τῆς χώρας ἀνέπτυσεν τὴν καρδίαν των πολὺ καὶ ἔκαμε ὥστε νὰ γεννηθῶν κατὰ τὸ τέλος τῶν Μεσσηνιακῶν πολέμων οἱ ὠραῖες ἐκείνες παραδόσεις ποῦ ἀναφέρονται εἰς τοὺς πολέμους τοὺς μετὰ τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ μᾶς κινοῦν τόσο πολὺ τὴν ἀγάπην, τὴν συμπάθειαν καὶ κάνουν τὴν φαντασίαν μας ν' ἀφίγη τὸ βιβλίον καὶ νὰ τρέχῃ ἔς τὰ ὠραῖα ἐκεῖνα μέρη.

Αἱ παραδόσεις αὐτὲς περιστρέφονται ἔς τοὺς Μεσσηνιακοὺς πολέμους καὶ πρὸ πάντων ἔς τοὺς δύο ἀρχηγούς των Μεσσηνίων Ἀριστόδημον καὶ Ἀριστομένην, τοὺς ὁποῖους περιέβαλαν μὲ μίαν αἴγλην καὶ μὲ μίαν λαμπρότητα, ὅπου σοῦ συνεπαίρνουν τὴν καρδίαν καὶ τραβοῦν μακρὰ τὴν φαντασίαν σου. Στὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον ὁ χρῆσμός εἶπεν, ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Μεσσηνίας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θυσίαν μιᾶς κόρης ποῦ θὰ ἔβαινε μὲ τὸν κλῆρον καὶ θὰ ἦταν ἀπὸ τὸν βασιλικὸν οἶκον. Ἡ τύχη ἐκαταδίκασεν τὴν κόρην τοῦ Λυκίσκου, ἀλλ' ἐκεῖνος φεύγει μαζὺ τῆς κρυφὰ ἔς τὴν Λακεδαίμονα. Τότε ὁ Ἀριστόδημος παρουσιάζει τὴν κόρην του νὰ σκοτωθῇ· τρέχει ὁ μνηστήρ τῆς καὶ διὰ νὰ τὴν σώσῃ λέγει ὅτι εἶναι ἔγκυος· ἡ καρδίαν τοῦ Ἀριστοδήμου ταρασσεται ἀπὸ μύρια αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα τὸν κάμνουν ν' ἀρπάξῃ τὸ ἐγγχειρίδιον καὶ νὰ τὸ ἐμπήξῃ ἔς τὸ στήθος τῆς θυγατρὸς του. Στὸν τάφον τῆς ἐπάνω ἠμπορεῖτε νὰ τὸν δῆτε σὲ νύκτα σκοτεινὴ καὶ ἄγρια καταδιωκόμενον ἀπὸ τὸ φάσμα τῆς δυστυχισμένης του κόρης καὶ οἰστηλάτουμένου ἀπὸ

τούς δαίμονας τούς φρικτούς όπου τιμωροῦν τὸν φόνον κ' ἄς ἐγείνει ἀπὸ εὐγενεῖς αἰτίας· κ' ἐκεῖ ἐπάνω ἐπὶ τέλους τὴν τελευταία του ἄφησε ἀναπνοή, ἀφοῦ ἐτρυπήθηκε μὲ τὸ ξίφος του.

Εἶναι ἡ παράδοσις αὐτὴ μία ἀπὸ τὲς λαμπρότερες καὶ πολυτιμότερες ὅπου μᾶς ἐκληρονόμησεν ἡ ἀρχαιότης διὰ τὴν τέχνην· τί μεγαλοπρεπὴ καὶ φοβερὴ τραγωδία ποῦ ἤμπορεῖ κανεὶς ν' ἀντλήσῃ ἀπὸ τὴν πηγὴ αὐτῆ; "Ὅλα ἔχεις ὅσα σοῦ ζητεῖ ἡ τέχνη· ἔχεις ἓνα ἥρωα ὅπου κάμνει ἓνα γενναῖο ἔργο καὶ τὸ κάμνει μὲ πόλεμο ἐσωτερικό, μὲ πόλεμο ποῦ σχίζει τὴν καρδιά του· μὰ ἐπὶ τέλους τὴν σφάζει τὴν κόρη του διὰ τὴν εὐτυχία τῆς πατρίδος του· ἔρχεται ὕστερα ἡ μεταμέλεια καὶ τί ὠραίες σκηνές ἤμπορεῖ νὰ βγάλῃ ἓνας καλλιτέχνης ἀπὸ τὸν Ἀριστόδημο σκυμμένο 'ς τὸν τάφο τῆς θυγατρὸς του!

Ἔτσι 'ς αὐτὴν τὴν ὥμορφη τὴν χώρα ἔχει χίλια πράγματα ὁ καλλιτέχνης, ποῦ μονάχα νὰ τὰ φουρήσῃ ἁπλῶς μὲ τὴν μυρωμένη του πνοὴ θεὸ νὰ ἐγείρῃ λαμπρὸ τῆς τέχνης του μνημεῖο.

Ἀλλὰ ἡ θυσία τοῦ Ἀριστοδήμου δὲν ὠφέλησε· ἡ πολιορκία τῆς Ἰθώμης ἐξηκολούθησε καὶ ὅταν ἐπὶ τέλους εἶδαν οἱ Μεσσήνιοι πῶς ἔχασαν τοὺς στρατηγούς των ὅλους, τοὺς περὶ γενναίους των στρατιώτας, ἐσυνθηκολόγησαν καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὸ φρούριο. Ἄλλοι ἐπῆγαν νὰ βροῦν καταφύγιο 'ς τοὺς γείτονας λαούς, ἄλλοι ἔμειναν καὶ ἔσκαπταν τὴ γῆ τὴν εὐφορὴ γιὰ νὰ παίρῃ τὰ μισὰ ὁ Σπαρτιάτης· ὅταν δὲ θ' ἀπέθαινε κανεὶς βασιλεὺς ἢ ἄλλος ἄρχων τῆς Σπάρτης, ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἔπρεπε νὰ νύτωνται 'ς τὰ μαῦρα.

Καιρὸ πολὺ ἐδούλευαν ἔτσι οἱ Μεσσήνιοι χωρὶς νὰ σηκώνουν τὰ μάτια τους νὰ δοῦν τὸ γαλανὸ τους οὐρανὸ, χωρὶς νὰ γυρίζουν τὴν κεφαλὴ τους 'ς τὸ ὥμορφο ρεῦμα τοῦ Παμίσου, χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν ἐλεύθερες τὲς γλυκεῖς αὔρας νὰ γλυκοφιλοῦν τὴν ὄψιν τους τὴ μαραμμένη. "Ὅλα γύρω τους θὰ τοὺς ἐνθιμίζαν τὴν δυστυχία τους· τὸ μουρμουρητὸ τοῦ Παμίσου, τὸ ψιθύρισμα τῆς λεύκης καὶ τῆς αὔρας τὸ ἥσυχο κελᾶδημα ὅπου συνοδεύει τοῦ ἀηδονιοῦ τὸ τραγοῦδι, τοὺς ἔφελναν τὴν πατρίδα τους ποῦ ἐδούλευε καὶ τὴν δυστυχία ἐκείνων ὅπου εἶχαν φύγει μακριὰ. Ἐσῆκωσαν τὸ κεφάλι ἕψηλά, ἐστράφησαν 'ς ἓνα εὐγενῆ ἥρωα, τὸν Ἀριστομένη. Πόσες φορές δὲν τοὺς ὠδήγησε νικητὰς 'ς τὴ μάχην ὁ Ἀριστομένης! μὲ τί τόλμην ἐπῆγε μοναχὸς του αὐτὸς 'ς τὴν Σπάρτη τὴν νύκτα κ' ἐκρέμασε 'ς τὸν ναὸ τῆς Ἀθηνᾶς μίαν ἀπὸ τὲς ἀσπίδες ποῦ τοὺς εἶχε πάρει! Τί φόβο ὅπου τὸν ἐπῆραν οἱ ἄγριοι Σπαρτιάται· ἓνας χωλὸς δάσκαλος ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ γιὰ νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ μὲ τὰ φραγοῦδια του καὶ ν' ἀνάψῃ 'ς τὴν καρδιά τους τὴν φλόγα ποῦ εἶχε

σβύσει. Ἦταν οἱ πόλεμοί τους φοβεροὶ ὅταν ἐκείνες τὲς γιγαντομαχίες διὰ τὲς ὁποῖες μᾶς λέγει ἡ μυθολογία ὅπου ἔτριξε ὁ οὐρανὸς κ' ἐβόυζε ἡ γῆ κ' ἐσεινοντο τὰ Τάρταρα κ' ἐλύσσαγε ἡ θάλασσα. Ἦταν ἡμέρες ἐνδοξες αὐτὲς διὰ τοὺς Μεσσηνίους. Μὰ ἐπέρασαν οἱ ἐνδοξες αὐτὲς ἡμέρες καὶ ὅταν τὴν θάλασσα ὅπως μᾶς ξεβράζει τὰ συντρίμματα ἐνὸς μεγάλου πλοίου, ἔτσι κ' ὁ χρόνος μᾶς ἐξέβρασε τῆς χώρας αὐτῆς τὲς δυστυχισμένες ἡμέρες. Μὰ ἐνικήθησαν ἐπὶ τέλους οἱ γενναῖοι καὶ εὐγενεῖς αὐτοὶ ἄνθρωποι καὶ ἤσαν καταφύγιο 'ς τὸ βουνὸ τῆς Εἴρας, κοντὰ 'ς τῆς Ἀρκαδίας τὰ σύνορα· συχνὰ ὁ Ἀριστομένης ἐβγαίνει κ' ἔκανε μάχας· σὲ μία ἀπὸ αὐτὲς συνελήφθη ὁ Ἀριστομένης, ἐρρίφθη 'ς τὸν Καιάδα, 'ς ἓνα μεγάλο βάραθρο τῆς Σπάρτης, καὶ ἔξυρετε ὅτι ἐσώθηκε μὲ τὴν οὐρὰ μιᾶς ἀλώπεκος. Μιὰ νύκτα ὅπου τὰ στοιχεῖα ἐπολεμοῦσαν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο ἐμπῆκαν μὲ προδοσία οἱ Σπαρτιάται 'ς τὴν Εἴρα, ἀσκυλλιά γαυγίζανε, κοκόροι λαλάγανε, ἀνθρώποι φωνάζανε ἐκείνη τὴ νύκτα λέγει ἀκόμη καὶ σήμερα ὁ ποιμένας ποῦ βόσκει γύρω 'ς τὴν Εἴρα τὰ πρόβατά του. Οἱ δρόμοι, αἱ οἰκίαι, οἱ ναὶ ἐγέμισαν ἀπὸ ποταμούς αἱμάτων· οἱ γυναῖκες ὀπλίζονται μὲ ὄ,τι βροῦν, ὄρμουν 'ς τὸν ἐχθρὸ ἐπάνω καὶ ξεψυχᾶνε κοντὰ 'ς τὰ πτώματα τῶν παιδιῶν των, τῶν συζύγων των! Ἐσκορπίσθησαν καὶ πάλιν οἱ Μεσσήνιοι· οἱ περισσότεροι μὲ ἀρχηγὸ τὸν υἱὸ τοῦ Ἀριστομένη πηγαίνουν 'ς τὴν Σικελία νὰ βροῦν τὴν πατρίδα τους καὶ ὁ Ἀριστομένης μόνος του τρέχει 'ς τὴν Ἑλλάδα καὶ 'ς τὴν Ἀσία νὰ ζητᾶ βοήθεια διὰ τὸν δυστυχισμένο λαὸ του.

Ἡ τελευταία αὐτῆ φυγὴ θεὸ νὰ γείνει 'ς τὸν ἕκτο ἢ ἑβδομὸ π. Χ. αἰῶνα. Δύο κοντὰ ἐπέρασαν αἰῶνες καὶ μιὰ ἡμέρα ὅπου σεισμὸς κατέστρεψε τὴν Σπάρτην ἐσηκώθησαν καὶ πάλιν οἱ δούλοι· καὶ πάλιν οἱ ἴδιοι ἡρώεσμοι, οἱ ἴδιες συμφορές, οἱ ἴδιες ἐξορίες. Τώρα οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἔδωκαν τὴν Ναύπακτο διὰ κατοικία κ' ἐκεῖ ἔκλειαν τὴν εὐμορφὴν πατρίδα τους, ἕως ὅτου ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Σπαρτιάτας, ἐξανάκτισε τὴν Μεσσήνην 'ς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰθώμης καὶ πάλιν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἐμαζεύθησαν οἱ φυγάδες.

* *

Τόσο εὐμορφα μᾶς παριστάνουν αἱ παραδόσεις τοὺς πολέμους τῶν Μεσσηνίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀπὸ αὐτὲς τὲς παραδόσεις ἤντησαν μερικοὶ ἀρχαῖοι ποιητὰι ποιήματα, πιστεῶ ὠραῖα θὰ ἦσαν ὁ Ριανὸς εἰς ἓν του ἔπος τὴν Ἀριστομεννίδα ἤντησεν ἀπὸ τὸν β' Μεσσηνιακὸν πόλεμον· ὅ,τι εἶναι ὁ Ἀχιλλεὺς 'ς τὴν Ἰλιάδα εἶναι καὶ ὁ

Ἀριστομένης εἰς τὸ ἔπος αὐτό, λέγει ὁ Πausanias. Μὰ νά σας πῶ τὴν ἀλήθεια· δὲν πρέπει νὰ τὰ πιστεύουμε ὅλα, καὶ τὰ περισσότερα ὅπου ἐμαθαίναμε παιδάκια ἔς τὸ σχολεῖο δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια καθαρὴ καὶ ἀθλόωτη, ἀλλὰ πολλὰ παραμύθια ἔχουν ἀνακατευθῆ μετὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια· γι' αὐτὸ κ' ἐγὼ σας τὲς λέγω παραδόσεις. Τώρα πῶς ἐγένησαν αὐτὲς οἱ τόσο ποιητικὲς παραδόσεις; Εἶναι εὐκολο νὰ τὰ καταλάβετε· πάρετε μία ἱστορικὴ βᾶσι καὶ ἐλάτε ἔς τὴν θέσι τῶν Μεσσηνίων. Ἡ ἱστορικὴ βᾶσις ποῦ θὰ πάρομε, δηλ. ἐκεῖνο ποῦ ὀφείλομε νὰ πιστεύσωμε εἶναι ὅτι πολλοὶ καὶ μεγάλοι πόλεμοι ἐγένοναν μεταξὺ τῶν Μεσσηνίων καὶ Σπαρτιατῶν, καὶ ὅτι τέλος οἱ Μεσσηνιοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους. Φαντασθῆτε τὴν λύπη τους ὅταν ἐφευγαν καὶ μετὰ τί πονεμένη ψυχὴ ἀπὸ τὴν πύρην τοῦ πλοίου, ποῦ τοὺς ἐπήγαγε ἔς τὴν ἐξορία, θὰ ἔβλεπαν τὲς κορυφὰς τῶν λευκῶν καὶ τῶν πλατάνων νὰ χάνωνται σιγὰ σιγὰ· πόσο θὰ ἐρράγιζε ἡ καρδιὰ τους ὅταν θὰ ἐνθυμοῦντο ὅτι ἔς τὴν σκιά τους πολλὰς φορὰς εἶχαν ξεκουράσει τὰ κουρασμένα των μέλη καὶ ὅτι ἔς τὲς πεδιάδες ἐκεῖνες ποῦ ἐχάνοντο ἐνώπιόν των εἶχαν τρέξει καὶ παίξει παιδάκια μικρά! Μὲ τέτοιες ἐντυπώσεις ἐφευγαν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους· ἐκεῖ ἔς τὰ ξένα ὅπου ἐπῆγαν οἱ δυστυχεῖς Μεσσηνιοὶ ἐνθυμοῦντο τὴν πατρίδα τους τὴν εὐμορφὴν καὶ ἐπαρηγοροῦσαν τὴν δυστυχία τους μ' αὐτὴ τὴν εὐχάριστη ἀνάμνησι· διότι τὸ εἶπαμε πῶς ἡ ψυχὴ εὐχαριστεῖται ἔς τὲς λύπες τῆς νὰ θυμᾶται ἡμέρες περασμένες ὅταν ἦταν εὐτυχῆς· ὅμοια καὶ ὁ Πουσκιν, Ρώσος ποιητὴς, λέγει ἔς τὸν αἰχμάλωτο τοῦ Καυκάσου, πῶς ὅταν τὸν πῆραν αἰχμάλωτο ἔς τὲς ἔρημες ἐκεῖνες κορυφὰς, στηριγμένος σὲ μιὰ πέτρα καὶ βλέπων τὸν δρόμο ποῦ ἐπήγαγε κατὰ τὴν Ρωσία, θυμόταν μ' εὐχαρίστησι τὸν βίον ποῦ εἶχε περάσει ἐκεῖ, ὅπου ἦταν ἀνεφελὲς οἱ νεανικὲς του ἡμέρες, καὶ ὅπου αἰσθάνθηκε τὲς περὶ γλυκερῆς καὶ περὶ βαθεῖς τῆς ἀγάπης συγκινήσεις. Σας εἶπα πῶς ὁ Musset λέγει ὅτι μία εὐτυχῆς ἀνάμνησις ἔς τὸν κόσμον αὐτὸν εἶναι περὶ γλυκερῆ ἀπὸ τὴν πραγματικὴν εὐτυχία. Ὁ καυμένος ὁ Παπαρηγόπουλος λέγει :

Καθιστᾷ μᾶλλον γλυκεῖαν
 Τοῦ παρόντος ἢ ὀδύνη
 Παρελθούσαν εὐτυχίαν.
 Ὅταν ἡ ψυχὴ πονῆ,
 Μόνη τὴν ζωογονεῖ
 Ἡ ἀνάμνησις ἐκείνη.

Καὶ ὁ Ἄγγελος Βλάχος λέγει τὰ ὠραῖα αὐτὰ λόγια· «Τίς ἐν περιπασμοῖς ταλαιπωρούμενος δὲν ἀνέπλασε μετ' ἀγάπης καὶ περιπαθοῦς

ὑπομονῆς τῆς ἀποπτώσεως αὐτοῦ εὐδαιμονίας τὸ ἰνδαλμα, ἀναβίων οὕτως εἰπεῖν ἐν τῷ παρόντι διὰ τοῦ παρελθόντος ; »

Ἐνθυμοῦντο λοιπὸν οἱ Μεσσηνιοὶ μ' εὐχαρίστησι τὴν εὐμορφὴν πατρίδα· ἐνθυμοῦντο τοὺς πολέμους των τοὺς μακροὺς καὶ τὲς νικῆς των τὲς ἐνδοξες. Ποία χαρὰ θὰ τοὺς κατελάμβανεν ὅταν ξεπλωμένοι ἀπὸ κάτω ἀπὸ ἓνα πλάτανο καὶ βλέποντες ἐμπρὸς των τὴν χλοάζουσαν φύσιν—εἰκόνα ἀσθενῆ τῆς πατρίδος των—διηγούντο ὁ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον τοὺς πολέμους αὐτοὺς καὶ ἔλεγαν τὰ κατορθώματα τῶν στρατηγῶν των; Ἐ τότε ἐπλάσθησαν αἱ περὶ τὸν Ἀριστόδημον καὶ Ἀριστομένη παραδόσεις, τότε κατὰ τὰς διηγήσεις αὐτὰς ὅπου ἔκαμναν οἱ Μεσσηνιοὶ διὰ νὰ παρηγορήσουν τὴν θλιμμένην τους ψυχὴν ἀπὸ πατέρα σὲ υἱὸ μετεδίδοτο ἡ παράδοσις αὐτὴ τῶν πολέμων· μὰ ἔς τὴν παράδοσι αὐτὴ σιγὰ σιγὰ ἡ φαντασία τους πηδοῦσε, ἡ καρδιὰ τους ἐνθουσιάζετο, καὶ τότε ἔς ὅσα ἤξευρε ὁ καθ' ἓνας ἐπρόσθετε καὶ ἄλλα ποῦ ἐνόμιζε πῶς θὰ εἶχαν γείνει, τὰ ἐμεγάλωνε, τὰ ἐξιδανίκευε. Τὸ ἔκαναν αὐτὸ χωρὶς νὰ καταλάβουν· ἄς τοὺς συγχωρήσωμε· ἦταν μία ἰκανοποίησις ἔς τὴν ἀνδρεία τους, ἔς τὴν θερμὴν τους καὶ πονεμένην καρδιὰν καὶ μία ἔκφρασις μίσους ἔς τοὺς ἀγρίους των νικητὰς. Ἔτσι οἱ Μεσσηνιοὶ ἔς τὴν ἐξορία τους ἐφύλαξαν κατὰ παράδοσιν ὄχι μόνον τὴν ἱστορίαν τους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθιμά τους καὶ τὴν γλῶσσάν τους· καὶ ὅταν ἐπανῆλθαν ὕστερ' ἀπὸ αἰῶνας δύο ἔς τὴν Μεσσηνίαν τοῦ Ἐπαμεινώνδα, ἦταν οἱ ἴδιοι οἱ Μεσσηνιοὶ χωρὶς τίποτε ν' ἀλλάξουν, τίποτε ν' ἀφήσουν. Σὲ κανένα μέρος, λέγει ὁ Πausanias, δὲν ὁμιλοῦν τὴν Δωρικὴν καθαρῶτερη καὶ ἀγνότερη, οὔτε ἔς αὐτὴ τὴν Σπάρτη! Ἀλήθεια συγκινητικὸν τὸ παράδειγμα τοῦ δυστυχισμένου αὐτοῦ λαοῦ ποῦ μέσα ἔς τὲς πίκρες του ἐφύλαξε ἀδιάφορος τὸν βίον του· μὰ οἱ λαοὶ ἔτσι μὲ τὲς πίκρες τους σφίζονται· ἴσως κ' ἐμεῖς οἱ τωρινοὶ Ἕλληνες θὰ εἶχαμε περισσότερο ἀλλάξει, ἀν δὲν εἶχαμε περάσει τόσα καὶ τόσα· οἱ λύπες τὸν κάνουν τὸν ἄνθρωπο περὶ καλὸν, τὸν ἐξευγενίζουσι, καὶ πολὺ ὠραῖα λέγει ὁ Chateaubriand κάπου ὅτι τὰ δάκρυα εἶναι ἡ κλιμαξὶς ὅπου μᾶς φέρνει ἔς τὸν οὐρανόν. Ὅταν ἐγύρισαν οἱ Μεσσηνιοὶ ἔς τὴν πατρίδα τους, ἐξηκολούθησαν τὸν ἴδιον βίον ποῦ εἶχαν πρὶν φύγουν ἐξορίστοι· πάντα ἔς τὴν κορυφὴν τῆς Ἰθάκης ἤγον πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς τοῦ Ἰθαμάτα τὲς ἑορτῆς των καὶ τοὺς μουσικοὺς των ἀγῶνας καὶ τοὺς χοροὺς των τοὺς Δωρικοὺς. Πόσο ἡ καρδιὰ τους ἐρράγιζε ἔς τὴν ἐνθύμησι τῆς πατρίδος των μᾶς δείχνει τὸ ὅτι ἀκόμα καὶ τώρα ἐνθυμοῦντο τὴν μεγάλην νίκην τοῦ Ἀριστομένη· καὶ δὲν ἔπαυσαν ἔς τὲς σπονδῆς των νὰ πίνουν εἰς ὑγείαν του καὶ οἱ κόρες τῶν Μεσσηνίων νὰ ψάλλουν χορεύουσαι κατὰ τὰς τελετὰς·

«Τους ἰκυνήγα ὁ Ἀριστομένης τοὺς Σπαρτιάτας ἕως τὸ Στενυκλήριον, ἕως τὸ βουνὸ τὸ μακρυνό...» Βλέποντες ἀπὸ τὴν πόλι κάτω τὸ βουνὸ τῆς Ἰθώμης, ὅπου ἔλεγαν εἶχε γεννηθῆ ὁ Ζεὺς, τὴν πεδιάδα τῆς πάντα δροσερῆ, ὠμορφῆ, ὅπως τὴν εἶχαν φαντασθῆ ἔς τὰ ποιητικὰ τοὺς ὄνειρα ὅταν ἦσαν ἐξόριστοι, βλέποντες μακρὰ τὸν Ταύγετο νὰ ὑψῶνῃ ἄγρια τὴν κεφαλὴ, καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῶν τῶρα ταπεινωμένους ἀπὸ τὸν Ἐπαμεινώνδα—ἔ; τὸ μίσός των ἐξεκαίετο, ἡ ἀνάμνησις τῶν ἠτῶν των καὶ νικῶν καλυμμένη μὲ τὰ νέφη τοῦ χρόνου τοὺς ἔκαμε ν' αὐξήσουν ὅ,τι εἶχαν αὐξήσει, νὰ περικαλύψουν μὲ περισσώτερη ποιητικὴ γοητεία ὅ,τι εἶχαν ἤδη ἐξιδανικεύσει. Τώρα καταλαβαίνετε καὶ σεῖς πῶς δύσκολο δὲν ἦταν νὰ σχηματισθοῦν τέτοιες παραδόσεις, δι' ἀνθρώπους μάλιστα ἔς τὴν καρδίᾳ τῶν ὁποίων ἡ φύσις τῆς πατρίδος των εἶχε ἀναπτύξει πολλὰ εὐγενῆ αἰσθήματα. Ἐχει δίκαιο ὁ Γερμανὸς Ἀδόλφος Χόλμ, ποῦ ἔγραψε νεωτάτην καὶ καλλίστην ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, ἔχει δίκαιο νὰ λυπάται, ὅτι οἱ Μεσσήνιοι τόσο γλήγορα ἐξελείφθησαν ἀπὸ τὴ σκηνὴ τῆς ἱστορίας. «Εἶναι πολὺ βέβαιο, λέγει, πῶς οἱ Μεσσήνιοι, εἶχαν ὄρμην δι' ὑψηλοτέραν μόρφωσιν καὶ ἡ καρδίᾳ τους ἠμποροῦσε νὰ δεχθῆ κάθε ἀνθρώπινο εὐγενικὸ αἶσθημα· ὀφείλουμε νὰ λυπηθοῦμε διότι ὁ λαὸς αὐτὸς κατεστράφη τόσο ἄξια πρὶν προφθάσῃ ν' ἀναπτυχθῆ». Πόσο μεγάλη ἀνάπτυξι εἶχαν μᾶς δείχνει ἡ εἰδήσις ὅτι ἀπὸ τοὺς ἑνδεκα πρώτους νικητὰς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, οἱ ἑπτὰ ἦσαν Μεσσήνιοι· σημαίνει τοῦτο πολὺ δι' ἕνα λαόν, ὁ ὁποῖος τὴν νίκη ἔς τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς ἐθεώρει τὴν μεγαλειτέραν εὐτυχίαν τοῦ κόσμου καὶ ὁ ὁποῖος τόσο πολὺ ἐκτιμοῦσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος. Καὶ ὄχι μόνον τὸ σῶμα εἶχαν τόσο ἀναπτύξει· ἐπάνω ἔς τὴν Ἰθώμη εἰς τιμὴν τοῦ Διὸς τοῦ Ἰθωμάτα ἦγοντο χοροὶ τῶν νέων Μεσσηνίων καὶ τῶν κορῶν, συγχρόνως δὲ καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες· ἔχουμε δὲ ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν ἕνα γλύπτη, ποῦ φαίνεται θὰ ἦταν πολὺ ὀνομαστός, ἀφοῦ τοῦ ἀνέθεσαν νὰ διορθώσῃ τὸν Δία τοῦ Φειδία ποῦ ἔταν ἔς τὴν Ὀλυμπία. Τὸν ἔλεγον Δαμοφῶντα καὶ τῶρα ἠμπορεῖτε νὰ θαυμάσετε τὲς τεράστιες κεφαλὰς ἑνὸς συμπλέγματος κολοσσικῶν ἀγαλμάτων ἔς τὸ κεντρικὸ Μουσεῖο. Τί κρῖμα ποῦ τόσο γλήγορα ἐχάθησαν!

Μὲ τὲς ὀλίγες λοιπὸν εἰδήσεις ὅπου ἔχουμε τὲς ἱστορικὰς διὰ τὴν ἐπίδοσι τὴν μεγάλη τῶν Μεσσηνίων προσθέτονται καὶ οἱ εὐμορφες παραδόσεις τῶν πολέμων των. Σας εἶπα πάρα ἄνω πῶς δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια γυμνή· ἀλλὰ εἶναι πολὺτιμες, διότι δείχνουν ἔς τὸν ἱστορικὸ τὸ πνεῦμα ἑνὸς λαοῦ. Μὴ νομίζετε ἕνα ἱστορικὸ κακοῦργο, διότι ἀπαθὴς ἔρευνα καὶ σας λέγει γυμνή τὴν ἀλήθειαν καὶ σας δείχνει τὰ ψέμματα.

ὄχι, δὲν εἶναι κακοῦργος· δείχνει τὰ ψέμματα ποῦ εἶναι ἔς αὐτοὺς τοὺς θρύλους, ἀλλὰ δὲν τοὺς πετᾷ, τοὺς σέβεται, διότι αὐτοὶ τὸν κάνουν νὰ τὸν γνωρίζῃ καλύτερα καὶ νὰ βλέπῃ τὴν ψυχὴν του ἀπὸ περὶ κοντὰ καὶ νὰ γίνετα στενώτερος, καρδιακώτερος φίλος μὲ τὸν λαὸ ὅπου μελετᾷ. Ἐπειτα ὁ καλλιτέχνης ἀπὸ αὐτὲς τὲς παραδόσεις πόσα πράγματα ἀντλεῖ! Ἡ ἱστορία ὅλη τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἕνα θαυμάσιο καὶ ἁρμονικώτατο σύμπλεγμα ἀπὸ τέτοιες παραδόσεις καὶ ἀλήθειαι· οἱ ἀλήθειαι δὲν εἶναι ὀλιγώτεροι ποιητικὲς ἀπὸ τὲς παραδόσεις, δὲν ἔχουν μικρότερη εὐμορφία· γιὰ τί ἔς τὸν κόσμον αὐτὸ δὲν ὑπῆρξε λαὸς εὐγενέστερος καὶ ὑψηλότερος ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν καὶ μᾶθημα ποῦ νὰ ἐξευγενίζῃ τὴν ψυχὴν καὶ νὰ τὴν ἀνυψῶνῃ περισσώτερο δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Νὰ τὴν διαβάζουμε, νὰ τὴν διαβάζουμε τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅταν τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας τὴν μάθουμε καὶ τὴν καταλάβουμε καλά, θὰ κάνουμε κ' ἡμεῖς μεγάλα πράγματα καὶ θὰ γενοῦμε ἄξιοι ἀπόγονοι τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων.

Ἄδ. Ἰωαννίδης Ἀδαμαντίου.

ΙΣΤΙΑΙΑ, ΩΡΙΑ, ΩΡΕΟΣ, ΕΛΛΟΠΙΑ

Κύριε Διευθυντά,

Ὁ «Παρνασσός» καὶ ἐν τῇ νεανικῇ του ἡλικίᾳ ἐφιλοξένησεν ἀρχαιολογικὰς παρατηρήσεις μου, δημοσιεύσας ἐν ἔτει μὲν 1877 μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸς καὶ ὁ χωρισμὸς τῆς Εὐβοίας» (τόμ. Α'. σ. 911), ἐν ἔτει δὲ 1880 ἑτέραν μελέτην μου «Τὸ Ἀρτεμισίον» (τόμ. Δ'. σ. 381). Αἱ περὶ τοῦ Ἀρτεμισίου παρατηρήσεις μου, δι' ὧν ὑπεστήριζον, ὅτι κατὰ πλάνην οἱ πολλοὶ ἕως τότε ἐπίστευον τὴν πόλιν τοῦ Ἀρτεμισίου κειμένην εἰς τὸ χωρίον Ἑλληνικά, ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας, ἀνακαλυφθέντων μεταγενεστέρως τῶν εἰρηπίων τοῦ Ἀρτεμισίου πρὸς τὸ μέρος περιίπου, ὅπερ εἶχον ὑποδείξει, ὡς τοῦτο ἐβεβαίωσε καὶ ὁ ἐπὶ τόπου μεταβάς πολὺκλαυστος Λόλιγκ. Αἱ δὲ περὶ τῶν γεωλογικῶν μεταβολῶν τῶν παραλιῶν τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰκασίαι μου καὶ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὰς μυθολογικὰς περὶ Δευκαλίωνος καὶ Πύρρας παραδόσεις ἐθεωρή-

τομος ἰς Ἰούλιος.

θησαν μετὰ πάροδον δέκα ἐπτὰ περίπου ἑνιαυτῶν ὡς λίαν πιθαναί, κατὰ τὰς περὶ τῶν τελευταίων τῆς Λοκρίδος σεισμῶν δημοσιευθείσας τῶν γεωλόγων καὶ τοῦ κ. Τ. Φιλήμονος μελέτας. Εἶχον ἔκτοτε, ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1875, μετὰ ἐπιτοπίους μελέτας γράφει ὀλίγας λέξεις καὶ περὶ τῆς Ἰστιαίας, τῆς Ὠρίας, τοῦ Ὠρεοῦ καὶ τῆς Ἐλλοπίας, ἃς ὅμως δὲν ἐδημοσίευσεν ἐπ' ἐλπίδι συμπληρώσεως τῆς μελέτης μου ἐκείνης καὶ τῆς μετὰ ἐπεξεργασίαν συνδημοσιεύσεως τοῦ συνόλου· ἀλλ' ἔκτοτε αἱ τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος ἀσχολίαι, ὁ βουλευτικὸς πολυκύμαντος βίος καὶ ἰδίᾳ αἱ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ δικαίου εἰδικαὶ μελέται μου μὲ ἀπέσπασαν ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν ὅσῳ ἠτένιζον τοὺς ὠκεανούς τῆς ἐπιστήμης καὶ ἔστρεφον τὸ βλέμμα πρὸς τὴν βραχύτητα τοῦ βίου, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐπειθόμην, ὅτι συνετὸν εἶναι νὰ περιορίσῃ τις τὸν κύκλον τῶν μελετῶν του· οὕτως ἐνεταφιάσθησαν μετὰξὺ διαφόρων ἐγγράφων καὶ αἱ ἀρχαῖαι ἐκεῖναι σημειώσεις μου, ἃς κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ γραφείου μου τακτοποίησιν ἀνευρών, παραδίδω εἰς τὸν φιλόξενον «Παρνασσόν», δι' ὃν καὶ ἔκτοτε εἶχον προορισθῆ. Τὰς σημειώσεις μου ἐκείνας, γεγραμμένας πρὸ δέκα καὶ ἑννέα ἐτῶν μετὰ μικρὰν ἐπιθεώρησιν πέμπω ὑμῖν, Κύριε Διευθυντά, καί, ἐὰν νομίζετε, ὅτι οἱ ἀναγνώσται τοῦ καλλίστου τούτου περιοδικοῦ ἐνδέχεται νὰ εὕρωσι χρήσιμόν τινα πληροφορίαν τοπογραφικὴν περὶ τοῦ ἀρκτικοῦ τῆς Εὐβοίας μέρους, σὰς παρακαλῶ νὰ τὰς δημοσιεύσῃτε. Μὴ λησμονῆτε, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅτι δὲν ἀξιώ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχαιολόγου.

Ἐν Καλλιθέᾳ (Ἀθηνῶν) τῇ 6 Ἰουνίου 1894.

Γεώργιος Ν. Φιλάρετος

Αἱ ὠραῖαι καὶ αἱ πλούσιαι τοποθεσίαι ἀείποτε προσείλκυσαν τὸ ἀνθρώπινον βλέμμα· ὅθεν ἀδύνατον ἦτο ὁ ἐπὶ καλλιαισθητικῆς διακρίσεως ἀρχαῖος Ἕλληνας νὰ διέλθῃ ἀδιάφορος πρὸ τῶν ὠραίων καὶ ἀληθῶς μαγευτικῶν τοποθεσιῶν τοῦ ἀρκτικοῦ τῆς Εὐβοίας μέρους.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου (Ἰλιάδ. Β. 536—7) ἀναφέρεται ἡ

Ἰστιαία :

«Οἱ δ' Εὐβοίαν ἔχον μένεα πνεύοντες Ἄβαντες,
Χαλκίδα τ' Εἰρέτριάν τε πολυστάφυλόν θ' Ἰστιαίαν».

Ἡ Ἰστιαία ἢ Ἐστιαία μνημονεύεται πολλαχῶς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (Ζ'. 175. Η'. 23)· ἀλλὰ περὶ αὐτῆς ἀκριβεστέρας δίδει ἡμῖν πληροφορίας ὁ Στράβων.

ὑποστηρίζουσι τινες, ὅτι Ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ δήμου τῶν Ἰστιαίων ἔκτισαν τὴν Ἰστιαίαν¹. Καὶ ὁ Θεόπομπος λέγει, ὅτι ὁ Περικλῆς καθυποτάξας τὴν Εὐβοίαν, ἠνάγκασε τοὺς Ἰστιαίους νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, μετέφερε δὲ διαχιλίους Ἀθηναίους, οἵτινες ἄκησαν τὸν Ὠρεόν, ὅστις ἦτο πρὶν δῆμος τῶν Ἰστιαίων².

Ἄλλοι πάλιν ὑποστηρίζουσιν, ὅτι ἐπὶ τοῦ Τελεθρίου ὄρους ὑπῆρχεν ἀρχικῶς ἡ πόλις Ἐλλοπία, οὕτω κληθεῖσα ἐξ Ἐλλοπος Ἴωνος καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο δοῦσα εἰς ἅπασαν τὴν νῆσον Εὐβοίαν, διότι πολλὰς πόλεις αὐτῆς εἶχον προσκτήσει οἱ Ἐλλοπιεῖς, οἵτινες μετοικήσαντες εἰς τὴν Ἰστιαίαν ἠῤῥησαν τὴν πόλιν τοῦ Ὠρεοῦ, διότι βραδύτερον ἡ Ἰστιαία ἐκλήθη Ὠρεός³.

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἰστιαίας κατέλαβον, φαίνεται, τὸν λόφον, ἐφ' οὗ ὑπάρχει τὸ σημερινὸν χωρίον, καὶ μάλιστα πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος, ἵνα προφυλάττωνται ἐκ τῶν βορείων ἀνέμων. Κεῖται δὲ ὁ λόφος οὗτος ὑπὸ τὸ Τελεθριον ὄρος, ἔχων, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν ἐκ δύο περίπου χιλιάδων στρεμμάτων πεδιάδα τοῦ χωρίου Ἁγίου Ἰωάννου καὶ πέραν ταύτης τὴν πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τελευταίαν ἄκραν τῆς σειρᾶς τῶν Τελεθρίων ὄρων, ἐνθα θὰ ὑπῆρχε τὸ χωρίον Δρυμός, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀπέραντον πεδιάδα τοῦ Ξηροχωρίου, ἐφ' ἧς ἔρρεε τὸ πάλαι ὁ Κάλλας ποταμός.

Κεῖται δὲ ὑπὸ τῷ Τελεθρίῳ ὄρει ἐν τῷ Δρυμῷ καλουμένῳ περὰ

¹ «Ἐνιοὶ δ' ὑπ' Ἀθηναίων ἀποικισθῆναι φασὶ τὴν Ἰστιαίαν ἀπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἰστιαίων» (Στράβων Βιβλ. Γ'. Εὐβοία § 3).

² «Θεόπομπος δὲ φησὶ Περικλέους χειρουμένου τὴν Εὐβοίαν, τοὺς Ἰστιαίους καθ' ὁμολογίας εἰς Μακεδονίαν μεταστῆναι, διαχιλίους δ' ἐξ Ἀθηναίων ἐλθόντας τὸν Ὠρεὸν οἰκῆσαι, δῆμον ὄντα πρότερον τῶν Ἰστιαίων». (Στράβ. Βιβλ. Γ'. Εὐβ. § 3).

³ «Καὶ Ἐλλοπία δ' ὀνομάσθη (ἡ Εὐβοία) ἀπὸ Ἐλλοπος τοῦ Ἴωνος· οἱ δὲ Ἀἰκλου καὶ Κόθου ἀδελφόν φασιν, ὃς καὶ τὴν Ἐλλοπίαν κτίσαι λέγεται χωρίον ἐν τῇ Ὠρίᾳ, καλουμένην τῆς Ἰστιαιώτιδος πρὸς τῷ Τελεθρίῳ ὄρει, καὶ τὴν Ἰστιαίαν προσκτήσασθαι καὶ τὴν Περιάδα, καὶ Κήρυκτον, καὶ Αἰδηψὸν καὶ Ὀροβίας, ἐν ᾧ μαντεῖον ἦν ἀψευδέστατον, ἦν δὲ μαντεῖον καὶ τοῦ Σελιουοντίου Ἀπόλλωνος· μετόκησαν δ' εἰς τὴν Ἰστιαίαν οἱ Ἐλλοπιεῖς, καὶ ἠῤῥησαν τὴν πόλιν Φιλιστείδου τοῦ τυράννου βιασαμένου μετὰ τὰ Λευτρικά. Δημοσθένης δ' ὑπὸ Φιλίππου κατασταθῆναι τυραννὸν φησὶ καὶ τῶν Ὠρεϊτῶν τὸν Φιλιστείδην· οὕτῳ γὰρ ὀνομάσθησαν ὕστερον οἱ Ἰστιαίους, καὶ ἡ πόλις ἀντὶ Ἰστιαίας Ὠρεός» (Στράβων Βιβλ. Γ'. Εὐβοία § 3).

»τὸν Κάλλαντα ποταμὸν ἐπὶ πέτρας ὑψηλῆς» (Στράβ. Βιβλ. Γ'. Εὐβοία § 4).

Ἵτι ὑπῆρχε χωρίον Δρυμὸς¹ εἰς τὴν ἄκρην τοῦ Τελεθρίου ὄρους, τὴν πρὸς τὴν ἀπέναντι τοῦ Τραχοβουνίου τῆς Ὀρθρουοῦ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν ἀπολήγουσαν, ἐν τῇ σήμερον καλουμένη θέσει Φραγγοπούλα ἢ Ράχαις τοῦ Μώλου, ἐξάγομεν ἐκ τῶν κατωτέρω λόγων, ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τοῦ Στράβωνος.

Ἡ πρόθεσις ἐν ἐν τῇ φράσει «ἐν τῷ Δρυμῷ καλουμένῳ» δὲν σημαίνει τὸ ἐντὸς ἀλλὰ τὸ μεταξὺ ἢ τὸ ἐνώπιον, κατ' ἀκολουθίαν ἢ Ἰστιαιὰ δὲν ἔκειτο ἐν τῇ θέσει Δρυμῷ, ἀλλὰ μεταξὺ ἢ ἐνώπιον τοῦ Δρυμοῦ καὶ παρὰ τὸν Κάλλαντα. Τοῦτο ἐπιρρῶννυται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι μεταξὺ τοῦ λόφου, ὅστις ἀρχικῶς κατωκίηθη, καὶ τῆς θέσεως Φραγγοπούλας εἶναι ἡ πεδιάς, ἥς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν², μεσολαβεῖ δηλαδὴ διάστημα ἡμισείας τοῦλάχιστον ὥρας.

Τὸ δ' ἐπὶ πέτρας ὑψηλῆς ἀναφέρεται ἐν τῷ Δρυμῷ, διότι ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχεν ἡ Ἰστιαιὰ οὔτε ὑπάρχει οὔτε θὰ ὑπῆρχε πετρώδες ἔδαφος, ἐνῷ ἡ θέσις Φραγγοπούλα ἢ Ράχαις τοῦ Μώλου εἶναι πετρώδης καὶ ἐκ τῶν βράχων μάλιστα τοῦ παρακειμένου Τελεθρίου ὄρους φαίνονται ἀποκεκομμένοι οἱ σφζόμενοι οἰκοδομικαὶ λίθοι τῆς Ἰστιαιᾶς.

Ὑποστηρίζομεν δὲ τὴν ἡμετέραν γνώμην περὶ τῆς ἐν τῇ ῥηθείᾳ θέσεως ὑπάρξεως χωρίου Δρυμοῦ, διότι ἐπὶ τῶν Ράχαιων τοῦ Μώλου ὑπάρχει ὁροπέδιον ἐκτάσεως ἀρκετῆς εἰς θέσιν τερπνοτάτην, ἐνθα σφζονται μέχρι σήμερον ἐρείπια ἀρχαίων οἰκιῶν. Ἐκεῖ δὲ πρὸ 15—20 ἐτῶν εὗρέθη καὶ ἀγαλμα γυναικὸς ὠραιότατον, ἐφ' οὗ καὶ γράμματα ὑπῆρχον, ἀλλ' ἔμεινεν ἐπὶ ἔτη ἀρκετὰ περιφρονημένον—καὶ ἐντεῦθεν, ἐπειδὴ πρὸς Φραγγοπούλαν κατὰ τοὺς χωρικοὺς ὁμοίαζεν, ὠνόμασαν οὕτω τὴν θέσιν ἐκείνην—ἕως οὗ Γαλλικὸν πλοῖον, διελθὸν ἐξ Ὀρεοῦ, παρέλαβεν αὐτό, ὡς διηγοῦνται οἱ χωρικοὶ, οὐδενὸς ἀντιτείνοντος!

Ὁ δὲ Δρυμὸς εἶχε λιμενίσκον ἀσφαλέστερον τοῦ ἐν Ὀρεῶ³, ἐκεῖ ὅπου μέχρι τῆς σήμερον καλεῖται Μῶλος, διότι διατηρεῖται ἔτι ἐστρωμέ-

¹ Πιθανῶς ἡ λέξις Δρυμὸς παράγεται ἐκ τοῦ δρυμῶν, διότι πολλαὶ δρυς, φαίνονται, ὑπῆρχον ἐκεῖ· καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὑπάρχουσι τοιαῦται, ἀλλὰ μικραί.

² Ἡ πεδιάς αὕτη δὲν ἔχει σήμερον δάσος· μόνον ὀλίγοι πλάτανοι ὑπάρχουσι παραλλήλως χειμάρρου τινὸς ἰδίως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν σχηματισθέντος, οὐδαμοῦ δὲ δρυς.

³ Εἶναι δὲ ἀσφαλέστερος ὁσάκις πνέει δυτικὸς ἄνεμος, διότι προασπίζεται ὑπὸ τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους τῆς Ὀρθρουοῦ Τραχοβουνί ἢ Τραγοβουνί.

νος ὑπὸ πλακῶν, ὡς ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἵνα σύρωσιν οἱ ναυτιλλόμενοι τὰς τριήρεις εἰς τὴν ξηράν.

Μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐλλοπιέων ἡ πόλις, κληθεῖσα Ὀρία ἢ Ὀρεὸς ἐπέξετάθη βαθμηδὸν μεγάλως.

Ἐὰν δὲ μὴ παραδεχθῶμεν τὴν γνώμην περὶ ὑπάρξεως χωρίου Δρυμοῦ ἐν τῇ θέσει Φραγγοπούλα ἢ Ράχαις τοῦ Μώλου, πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἐν τῇ ἰδίᾳ θέσει ὑπῆρχεν ἡ Ὀρία ἢ Ὀρεὸς καὶ ὅτι ἐπειδὴ οἱ Ὀρεῖται ἐπολεμοῦντο ὑπὸ τῶν Ἐλλοπιέων, ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβῶσι καὶ νὰ συνοικήσωσι μετὰ τῶν Ἰστιαίων· διὰ τοῦτο δ' ἔκτοτε ἡ Ἰστιαιὰ ἐκαλεῖτο ἀδιαφόρως καὶ Ὀρία ἢ Ὀρεὸς ὡς Λακεδαιμίων καὶ Σπάρτη¹.

Ἵσως μάλιστα πιθανωτέρα φαίνεται ἡ γνώμη αὕτη καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Στράβωνος περιγράφει τὸν Ὀρεόν, ὡς κείμενον ἀρχικῶς ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς πέτρας ὑπὸ τὸ Τελεθρίον ὄρος ἐν τῇ θέσει Δρυμῷ, βραδύτερον δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ὀρειτῶν ὠνομάσθη ἡ Ἰστιαιὰ Ὀρεὸς.

Λέγουσι μάλιστα ὅτι ὁ ὠραιὸς Ὀρίων, περὶ οὗ ἡ μυθολογία διηγείται πολλά, ἐκλήθη οὕτω, διότι ἀνετράφη ἐν τῇ Ὀρίᾳ².

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ Ἰστιαιὰ ἔλαβεν ἕκτασιν πλειοτέραν πρὸς τὸ μέρος τῆς πεδιάδος τοῦ σημερινοῦ χωρίου Ἁγίου Ἰωάννου³, μέχρι τῆς θέσεως, ἣτις καλεῖται Μάρμαρον, διότι πρό τινων ἐτῶν εὗρέθη ἐκεῖ μάρμαρον μέγα καὶ σαρκοφάγος, εὕρισκομένη ἤδη ἐν τῇ πηγῇ τοῦ χωρίου· σφζονται δ' ἔτι ἐν τῇ αὐτῇ θέσει πολλὰ ἄλλα ἐρείπια κτιρίων, ἦτοι λίθοι μεγάλοι κατεργασμένοι.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ λόφου ἔλαβεν ἡ πόλις ἕκτασιν τινα· τοῦτο μαρτυροῦσιν ἰδίως αἱ εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἐηρωχωρίου ἀνευρεθεῖσαι καὶ κείμεναι ἔτι ἐκεῖ σαρκοφάγοι καὶ ἐρείπια τινα.

Ὅλον δὲ τὸ μέρος, ὅπερ κατεῖχεν ὁ Ὀρεὸς, διακρίνεται ἕως σήμερον ἐκ τῶν διεσπαρμένων λίθων καὶ ἀρχαίων κεράμων.

Τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως ἰστάμενον λόφον ἐπέξετειναν τεχνικῶς

¹ «Ἐνιοὶ δὲ τοὺς Ὀρεῖτας, πόλιν ἔχοντας ἰδίαν, φασὶ πολεμουμένους ὑπὸ τῶν Ἐλλοπιέων μεταβῆναι καὶ συνοικήσαι τοῖς Ἰστιαιεῦσι· μίαν δὲ γεννηθεῖσαν πόλιν ἀμφοτέροις χρήσασθαι τοῖς ὀνόμασι, καθάπερ Λακεδαιμίων τε καὶ Σπάρτη ἢ αὐτῇ» (Στράβ. Βιβλ. Γ'. Εὐβ. § 4).

² «Δοκεῖ δὲ καὶ Ὀρίων, ἐνταῦθα τραφεῖς οὕτως ὀνομασθῆναι» (Στράβ. Βιβλ. Γ'. Εὐβ. § 4).

³ Τὸ χωρίον Ἁγιος Ἰωάννης ἀνήκει ἤδη (1894) εἰς τὸν Γάλλον κ. Ἀλβέρτον δὲ Μιμῶν.

καὶ ἔκτισαν ἐπ' αὐτοῦ ἀκρόπολιν (τὰ εἰρήπια τοῦ σημερινοῦ Κάστρου) ἢ φρούριον, ὅπερ ἐστηρίζετο κατὰ τὸ ἡμισυ μὲν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ λόφου, ὀλίγον ἀνυψωθέντος, κατὰ τὸ μέρος δὲ τῆς θαλάσσης ἐπὶ τεχνητοῦ ὑψώματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχον, πιστεύομεν, παρακαταθήκην ὕδατος. Τὴν εἰκασίαν μας ταύτην ἐνισχύει ἡ πρό τινων ἐτῶν ἐν τῷ χωρίῳ Ἐβλαχάτες εἰς ἀπόστασιν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας περίπου ἀνεύρεσις πηγῆς ὑδραγωγείου ἀρχαιοτάτου, ὅπερ, διερχόμενον ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγίου Ἰωάννου, ἐνθα εὐρέθησαν μεγάλοι ὑδροσωλῆνες ἀρχαῖοι, ἐξικνεῖτο εἰς τὸν λόφον τῆς πόλεως ἀκριβῶς εἰς τὸ παντοπωλεῖον τοῦ σημερινοῦ χωρίου καὶ ἐκεῖθεν διεκλαδύτο δεξιόθεν, ἀριστερόθεν καὶ πρὸς τὸ φρούριον. Ἄλλως τε τὸ κενὸν τοῦ φρουρίου πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ αἱ ὄπαί, ἡ πρὸς τὸ φρούριον διεύθυνσις τοῦ ὑδραγωγείου καὶ αὐτὰ τὰ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ὑπάρχοντα εἰρήπια δεξαμενῆς, τέλος ἡ μέχρι τῆς σήμερον ἔλλειψις καλοῦ καὶ ἐπαρκούς ἐν Ὠρεῶ ὕδατος ὡς καὶ ἡ ὑπαρξίς ψυχροῦ καὶ διαυγοῦς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πηγῇ, πάντα ταῦτα ἐνισχύουσι τὴν εἰκασίαν μας, ὅτι τὸ κενὸν τοῦ φρουρίου ἐχρησίμευε διὰ παρακαταθήκην ὕδατος.¹

Τὸ φρούριον εὐρίσκειται εἰς θέσιν ὄχυράν· τὰ δὲ ἀρχαῖα αὐτοῦ τείχη φαίνονται ἀποπερατωμένα ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ἴσως διότι τ' ἀρχικὰ εἶχον καταστραφῆ ὑπὸ σεισμοῦ.

Οἱ ἀπὸ τοῦ χωρίου Ὠρεοῦ πρὸς τὸν Ἁγίον Ἰωάννην ἐκτεινόμενοι γήλοφοι θὰ ἦσαν βεβαίως κεκαλυμμένοι ὑπὸ ἀμπέλων καὶ ἐντεῦθεν θὰ ὠνόμασεν ὁ Ὅμηρος τὴν Ἰστιαίαν πολυστάφυλον. Τῷ ὄντι μέχρι τῆς σήμερον οὐ μόνον πολυστάφυλος, ἀλλὰ καὶ καλλιστάφυλος εἶναι.

Εἰς τὴν θέσιν Ἁγίου Ἀθανάσιος, ἐν ἣ ὑπάρχει ὁ νέος ἐλαιὼν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, φαίνονται εἰρήπια ἀρχαίων οἰκοδομῶν· ὅλη δὲ ἡ πεδιάς αὕτη, ἡ περιοριζομένη ὑπὸ τῶν γηλόφων, τοῦ Τελεθρίου ὄρους καὶ τῆς θαλάσσης θὰ ἐκοσμεῖτο ὑπὸ τῶν ἐπαύλεων τῆς Ἰστιαιώτιδος, διότι ἐκτὸς τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς λίθων καὶ κεράμων ὑπάρχουσιν εἰς τὰ περιχώρα τῆς ἀρχαίας πόλεως ὑπὲρ τὰς δέκα καὶ πέντε ἐρήμους ἐκκλησίας, αἵτινες συνήθως ἐκτίζοντο, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τῶν θεμελιῶν τῶν ἀρχαίων ναῶν· οὗτοι δὲ ὀρθῶς μαρτυροῦσι τὰ ἔχνη τῶν ἀρχαιοτέρων ἀνθρωπίνων κατοικιῶν.

Τὸ πεδῖον τῆς Ἰστιαιᾶς ἠρδεύετο τὸ πάλαι ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Κάλλαντος², ὅστις ἐσχηματίζετο ἐκ τῶν ὑδάτων τοῦ ὑπερκειμένου Τελεθρίου ὄρους· οὐδόλως δὲ ἀπίθανον νὰ ὑπορρέῃ ἤδη ὑπὸ τὸν χεῖμαρρον,

¹ Ἀπαράλλακτος ὡς ὑπάρχει ἡ Colline Pierre Puget ἐν Μασσαλίᾳ.

² Στράβων Βιβλ. Ι'. Εὐβοία § 4.

τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα κατέρχονται ἐκ τοῦ Τελεθρίου ἐπίσης ὄρους, πρὸς τὰ χωρία Καστανιώτισσα καὶ Ἁγίος Θεόδωρος, καὶ ὅστις διερχόμενος ἐκ τῆς θέσεως Κορομηλά³ ἐκβάλλει εἰς τὴν πρὸς δεξιὰ θάλασσαν τοῦ Ὠρεοῦ. Καὶ τοῦτο φαίνεται σύμφωνον μὲ τὸν Στράβωνα, διότι ὁ χεῖμαρρος οὗτος εἶναι ὁ πλησιέστερος πρὸς τὴν Ἰστιαίαν⁴. Συμβαίνει δ' ἐδῶ, ὅ,τι καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν μὲ τὸν Ἰλισσὸν καὶ τὸν Κηφισσὸν, οἵτινες ὡς ποταμοὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφερόμενοι, εἶναι σήμερον χεῖμαρροι, ὑπ' οὓς, κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν, ὑπάρχει τὸ ὕδωρ ῥέον ὑπογείως.

Τοσοῦτω δ' ἐμεγεθύνθη ἡ Ἰστιαία, ὥστε ἀποικία ἐκεῖθεν, ἀναχωρήσασα, ἔφησεν ἐλόκληρον ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπαρχίαν, κληθεῖσαν Ἰστιαιώτιδα⁵.

Προσδιορίζουσι τινες εἰς 60,000 ψυχῶν τοὺς κατοίκους τῆς Ἰστιαιᾶς· καὶ ὁ Καλλατιανὸς ἀναφέρει, ὅτι τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν τείχος καὶ ἐπτακόσκιαι οἰκίαι τοῦ Ὠρεοῦ κατεστράφησαν ὑπὸ τινος σεισμοῦ⁶, οὐδὲν ὅμως ἡμεῖς χωρίον γινώσκομεν ὀρίζον ἀκριβῶς τὸν πληθυσμὸν τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς.

Πολλάκις ἡ τύχη, εὐνοήσασα τὰ βλέμματα τοῦ ἀροτριῶντος χωρικοῦ Ὠρείτου, ἀνεκάλυψεν ἀρχαῖα νομίσματα καὶ ἰδίως δίδραγμα καὶ τετράδραγμα Ἰστιαιῶν, πρὸς τούτοις δὲ Ἀλεξανδρινὰ καὶ ἀρκετὰ Ρωμαϊκὰ νομίσματα· ἀλλὰ πάντα ταῦτα, συλλεγέντα ἀπὸ τοὺς κατὰ καιροὺς περιηγητὰς, κοσμοῦσι τὰ εὐρωπαϊκὰ μουσεῖα, εἰς ἡμᾶς δὲ μένει ἡ εὐχαρίστησις, ὅτι ὑπάρχει νόμος, τιμωρῶν τοὺς ἀρχαιοκαπήλους, ἀλλὰ νόμος ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐγένοντο διὰ νὰ πλουτίσωσι τὴν Ἑλληνικὴν νομοθεσίαν χωρὶς νὰ ἐφαρμόζονται!

Οὐδέποτε ἐγένετο δοκιμὴ τις ἀνασκαφῆς· βεβαίως δὲ ἡ κατὰλληλος ἔρευνα θέλει φέρει εἰς φῶς τὰ κληροδοτήματα τῶν Ἰστιαιῶν.

Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν θέσιν τῆς Ἑλλοπίας· ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκφράσεως τοῦ Στράβωνος «ὅς (ὁ Ἑλλωψ) καὶ τὴν Ἑλλοπίαν κτίσαι λέγεται χωρίον ἐν τῇ Ὠρίᾳ καλουμένη τῆς Ἰστιαιώτιδος πρὸς

³ Ἐνθα ὑπάρχει ἡ γέφυρα τῆς ὁδοῦ Ὠρεοῦ.

⁴ Ἐὰν λοιπὸν ἡ τε πρόθεσις παρὰ ἐν τῇ φράσει «παρὰ τὸν Κάλλαντα» καὶ ἡ ἐν γένει τοποθεσία τῆς πόλεως ἀποδεικνύωσιν ἀρκούντως, ὅτι ὁ χεῖμαρρος Κορομηλάς διεδέχθη τὸν Κάλλαντα, ὁ χεῖμαρρος Ξερίας θὰ ἐσχηματίσθη βραδύτερον συνεπιεῖα μεταβολῆς τινος τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἐκ σεισμοῦ ἴσως.

⁵ Στράβων Βιβλ. Θ'. Θετταλία § 17 καὶ Βιβλ. Ι'. Εὐβοία § 4.

⁶ Στράβων Α'. κεφ. 3. Πρβ. καὶ «Περιγραφὴν τῶν ἐν Κύθωφ, Αἰδηψῶ καὶ Ὑπάτῃ ἰαματικῶν ὑδάτων, ὑπὸ Λάνδερσεν σ. 68.

τῷ Τελεθρίῳ ὄρει...»¹ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι περὶ τὸ χωρίον Μεσόντι τοῦ δήμου Ἰστιαίων², ὑπάρχουσιν ἀρχαῖα ἐρείπια, κλίνομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἐκεῖ που ὑπῆρχεν ἡ ἀρχαία Ἐλλοπία³.

¹ Ἐγγραφον ἐν Ἐπιροχωρίῳ, πρωτεύουσι τοῦ δήμου Ἰστιαίων, τῷ 1875.

Γ. Φιλάρετος.

ΠΑΛΙΕΣ ΓΝΩΡΙΜΙΕΣ

ΒΡΥΚΟΛΑΚΑΣ

Ὅλο τὸ χωριό, ἀχάραγο ἀκόμα, ἦταν ἀνάστατο. Παραδὲ στὴν ἀπάνου ροῦγα χάλαε ὁ κόσμος. Ὅλ' οἱ χωριανοὶ ἦταν στὸ πόδι. Κι ἂν ἦταν καὶ κανένας βάρυπνος νὰ βαρυσκοιμάται ἀκόμα, ἐξύπναε κι αὐτὸς τρομαγμένος ἀπὸ τὴν ποδοχαλῆτοῦ ἐγινόταν ἔξω στοὺς δρόμους καὶ ἀπὸ τὶς σπαραχτικὲς φωνὲς τῶν γυναικῶν ποῦ θόλωναν τὸν ἀέρα καὶ σειῶταν ὁ τόπος.

— Βρὲ τ' ἦταν τοῦτο!..... βρὲ τ' ἦταν τοῦτο!..... πάγαινε νὰ χάσῃ τὸ μυαλό του ὁ κόσμος.

Ἡ βάρδια τῆς Δραμαλοῦς, — καὶ τὰ μαξούμια πλιά καὶ τὰ βυζασταροῦδια τῶξεραν, — ἦταν στοιχειωμένη. Οἱ γεροπαλαιϊκώτεροι, ποῦ τὴν ἀνέβαζαν κιόλα στὸν Βενετσάνου τὸν καιρὸ, ἀνατρίχιαζαν κ' ἐκείνοι ἀκόμα στόνομά της. Καὶ ξαφηγίοντανε κιόλα φριχτὰ πράγματα ποῦ σοῦ σήκωναν τὸ πετσί. Μαῦρες καὶ σκοτεινὲς ἱστορίες γιὰ τὰερικὰ ποῦ κράταγαν στάνῆλιαστα ὑπόγειά της καὶ παραδὲ θαμαστὰ καὶ παράξενα πράγματα γιὰ τὸ φοβερὸ στοιχεῖο ποῦ τὴν κατεῖχε.

Βαρυὸς κι ὀλόχοντρος ἐκρεμότανε περακιανὰ στὸ ξάγναντο ἀπάνου στὸ σύνορο τοῦ χωριοῦ τῆς Δραμαλοῦς ὁ πύργος. Λὲς κ' εἶχε βαρεθῆ πλιά κι αὐτὸς τὴ μοναξιά κι ἄδοξη ζωὴ του, ἐβάσταε μαγωνιὰ στοὺς γερικούς του ὤμους τὰ ρειπωμένα μπεϊντένια του, ποῦ φάνταζαν ἀπόμακτρα ξέθωρα καὶ θαμπὰ σὰν γέρικες σαγωνιὲς ξεδοντιασμένες. Τὰ μαυρισμένα στὴν πολυκαιρία τὰ τειχιὰ του ἐγερναν φουσκωμένα κατὰ ὄξω, λὲς κ' ἐκουφαναστέναζαν κάτου ἀπὸ τὸ βᾶρος τῶν χρόνων καὶ

¹ Στράβων Βιβλ. Γ'. Ἐββοία § 3.

² Τὸ χωρίον Μεσόντι ἀνήκει ἤδη εἰς τὸν κ. Ποθ. Χριστοδούλου.

³ Τὰ ἐν τῷ χωρίῳ Κερασιά τοῦ δήμου Νηλέων θὰ ὑποδεικνύουσιν ἄλλην πόλιν.

τὴν παντοτεινὴ τους καταφρόνια. Κάτου στὰ θεμέλια τοῦ πύργου ὀπεκρεμῶταν χοντροὶ κ' ἰσοκατέβατος ἔκλειναν κάθε μπασιά κ' ἔφραζαν κάθε πόρο βατουλιῶνες ἀδιάβατοι ὀπᾶπλωναν πέρα-δῶθε τοὺς χλαμούς τους ἀγκαθερούς καὶ θρεμμένους κι ἀνέβαιναν ἀπάνου ὡς τὴ ζώνη τοῦ πύργου καὶ ἀγκάλιαζαν μάγάπη τὴ διάπλατη βᾶσι του κάτου, ποῦ νὰ μὴ μπορῆ ἀνθρωπινὸ πόδι νὰ τὸν πατήσῃ καὶ νὰ μὴ μπορῆ ἀνθρωπινὸ μάτι νὰ διαπεράσῃ τοὺς ἰσκιερούς τοὺς βατουλιῶνες. Θᾶλεγε κανεὶς πῶς φύτρωσαν ἐκεῖ, ἀντρεϊώθηκαν κιόλα κι ἀγκάλιασαν μάγάπη τὰ βαρειὰ τειχιὰ τοῦ πύργου γιὰ νὰ κρύψουν πλιότερο τὸ βαθυὸ μυστήριον ποῦ κλείει στὰ σκοταδερά σωθικά του, καὶ νὰ κάμουν πλιὸ φριχτὲς καὶ πεντασκοτίδες τὶς παράξενες ἱστορίες καὶ τᾶερικὰ τὰ ἰσκιώματα ποῦ τὸν κάτεχαν. Εἶχε καὶ καρπερὸ περιβόλι ἡ βάρδια, ὀπεβλάστιζαν ἄπειρες συκιὲς ἡμέρες στὸν καιρὸ τους. Μὰ τώρα πλιά ἦταν ἀμελημένες κι ἀκλάδευτες κείχαν ἀγγριέψει τὰ κλαδιὰ τους κ' ἦταν ξεβλασταρισμένες οἱ ρίζες τους. Πόδι ἀνθρωπινὸ δὲν εἶχε πατήσῃ τὸν παχυρὸν τους ἰσκιὸ καὶ στόμα ἀνθρωπινὸ δὲν εἶχε δοκιμάσῃ τὰ χυμερὰ καὶ κατὰ-γλυκα σῦκά τους. Τῆς βάρδιας τὸ στοιχεῖο τὶς ἀγγριόσυκιζε κάθε τόσο κι αὐτὸ ἐκαθόταν στὸν ἰσκιὸ τους ἀποκάτου τὸ καταμεσήμερο κ' ἔτρωε τὰ καρπερὰ τους τὰ σῦκα κ' ἐδροσιζότανε. Γιὰ δαυτὸ αὐξαιναν κιόλα τὰ σῦκα κ' ἦταν στοιχειωμένα κι αὐτὰ κ' ἐγινόντανε ὡς ἴσα μ' ἓνα ἀνθρωπινὸ κεφάλι μεγᾶλα.

Σὰν μίθει ὁ Λιάκας ἦταν τᾶξιώτερο παλληκᾶρι ποῦ μποροῦσε νὰ σταθῆ στὸν κόσμο. Ὅλ' οἱ χωριανοὶ ἀνατρίχιαζαν μέρα μεσημέρι ὅταν διάβαιναν μπροστὰ ἀπὸ τὸ κοιμητῆρι τ' Αἰταξάρχη κι ὁ Λιάκας δυὸ φορὲς ἔβαλε στοιχίμα νὰ κινήσῃ κατὰ τὸ μεσονύχτι ἀπὸ τὴν κάτου-χώρα, νὰ πάῃ ἀπάνου στὸν Αἰταξάρχη μοναχὸς καταμόναχος, καὶ νᾶμπη μέσα στὸ κοιμητῆρι, νὰ διαβῆ τὰ μνήματα πατῶντας τὶς πλάκες, νὰ πάῃ στὸ χωνεφτῆρι νὰ πάρῃ νὰ γιομίσῃ μὴ σακκοῦλα ἀνθρωποκέφαλα, καὶ γεῖρῃ μάτα στὴν κάτου-χώρα. Καὶ τόκαμε πάναθεμά τονε. Κ' ἐπήγε καὶ τὶς δυὸ φορὲς κ' ἐγιόμισε ἓνα σακκοῦλι ἀνθρωποκέφαλα καὶ τᾶφερε κι ἄνοιξε τὸ σακκοῦλι καὶ τᾶδειασε μέσα στὸ μαγαζὶ τοῦ Νικολέτση στὴν κάτου-χώρα ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους χωριανούς, ὀπάννατρίχιαζαν κ' ἔσταυροκοπιῶνταν. Κ' ἔτσι ἐκέρδεσε καὶ τῶνα στοιχίμα κ' ἐκέρδεσε καὶ τᾶλλο.

Τῶχε πάρῃ ἀπάνου του ἀπὸ τότε ὁ Λιάκας κ' ἐκαυχιῶταν πῶς ἡμπόρας νὰ κατεβῆ τὰ μεσάνυχτα στῆς Τσατούμας τὸν τράφο, ὀποῦ κρατοῦν ξωθιὲς καὶ καλομοῖρες, κ' ἡμπόρας νὰ πάῃ σὲ κάθε βαλτερόν τόπο καὶ σὲ κάθε λαγκαδιὰ ποῦ κρατοῦν ἀερικὰ καὶ κακὰ ζιζάνια νὰ τᾶ

βγάλη στο σβίδο, να παλέψη άφοβα κι άντρειωμένα με δαῦτα. Ἄκόμα έκαυχιώταν πώς ήμπόρασε με στοίχημα βαρυό, να πάρη μιάν ήμέρα τό καταμεσήμερο, νάνεβή στο ξάγναντο άπάνου στήσ Δραμαλοῦς τή βάρδια. Μιά και δυό να πηδήση τήν ποριά, να μπή στο περιβόλι. Ἐκεί θα καθόταν και τó στοιχειό γερμένο από τó κυνήγι του στον παχυόν ίσκιο καμμιάς συκιάς άποκάτου να δροσιστῆ κι ó Λιάκας άντρειωμένος θάνέβαινε άπάνου στή συκιά να φάη σῦκα και να κόψη να φέρη και στους χωριανούς. Οί χωριανοί άλλοι έχαμογέλασαν, άλλοι τόν παιζογελοῦσαν, μά οί πλειότεροι τόν έκαμάρωναν με θαυμασμό και έμεγάλωνε στα θαμπωμένα μάτια τους ó Λιάκας κ' έφαινόταν άληθινά άντρειωμένος. Ὡστόσο πολλοί έφουρκίστηκαν με τόν παλιοκαυχησάρη. Ἄκους έκεί ó Λιάκας να πάη στον στοιχειωμένον πύργο τής Δραμαλοῦς! κι άκους να σου λήη πώς θάνεβή στή συκιά του στοιχειού να κόψη σῦκο να φάη να μάς φέρη κ' έμας! Στοίχημα: του λένε. Στοίχημα;—στοίχημα. Βάνουε τó στοίχημα. Εὔτυχς κιόλα διαλαλήθηκε 'ς όλο τó χωριό τó και τό: ó Λιάκας εἶν άντρειωμένος και θα πᾶ να παλαίψη με τής βάρδιας τó στοιχειό. Ἄλλοι έχαμογέλαγαν κι άλλοι παιζογελοῦσαν με δαῦτον. Ὡστόσο ó Λιάκας κάθεται, για να φάη καλά να πάρη άπάνου του, και κάθεται να πιῆ να γίνη στουπί, νάντρειωθῆ κιόλα με τó κρασάκι τó εύλογημένο, και νάρματωθῆ κιόλα να πάη στο ξάγναντο, να πηδήση τήν ποριά, να πάη στο περιβόλι, πούταν τó στοιχειό, να του κλέψη τὰ σῦκα, να φάη, να φέρη και στους χωριανούς—να κερδέση και τó βαρυό τó στοίχημα.

Εἶδαν κι άπόειδαν δυό-τρεις χωριανοί κ' έβαρίθησαν να τόν άκαρτεροῦν παρακάτου από τόν πύργο πού τόν εἶχαν συντροφέψη για να μη τους γελάση. Σάν έσοῦρπωσε καλά πλιά και δέν τόν έβλεπαν να βγαίνη από τó περιβόλι, τὰ χρειάστηκαν κιόλα. Μιά και δυό γέρνουν μάτα στο χωριό και πᾶν στοῦ Παπα-Ευδέα. Με καρδιοχτύπι και τρομάρα πιάνουν και του μολογᾶν λαχανιασμένοι: τó και τó παπα μου. Παίρνει ó παπᾶς τó θυμιατό και παίρνει τόν Σταυρωμένο, πέρναει βιαστικά τó πετραχῆλι στο λαιμό του και τόν παίρνουν και πᾶν κατά τó ξάγναντο στή βάρδια τής Δραμαλοῦς. Σάν άνέβηκαν, αρχινάει ó παπᾶς να φέληνη και να ξορκίζη. Μπροστά ó παπᾶς κ' οί χωριανοί άποπίσω ξεφράζουν τήν ποριά και μπαίνουν με τρόμο φοβερό στοῦ πύργου τó περιβόλι. Κάνουν έτσι, ψάχουν έδῶ, ψάχουν εκεί, τηρᾶνε σε μιὰ συκιά άποκάτου τί να ιδούνε! τó μαυρο-Λιάκα τόν άμοιρο ξαπλωταριά χάμου, τούμπανο. Ψέληνει ó παπᾶς ξορκίζει, σκουύφτουν οί χωριανοί τηρᾶνε. Ἦταν ζεστός άκόμα ó δύστυχος. Τόν πιάνουν, άλλος από τὰ χέρια, κι άλλος

άπό τὰ πόδια, γέρνουν μάτα στο χωριό, τόν πᾶν στο σπίτι του. Σάν τόν έπῆγαν σπίτι του, πάει κι ó παπᾶς άπόκοντα, τρέχει κι όλο τó χωριό να μάθη τί ξαφνικό ήταν τούτο. Πιάνουν και τόν σταίνουνε σε μιάν άκρη τόν μαυρο-Λιάκα και πιάνει ó παπᾶς και του διαβάζει όλα τὰ ξόρκια κι όλες τες εύκες να τόνε συνεφέρη· ναί!.. του κάκου. Ὅλα χαμένα. Οὔδὲ πού σειώταν καθόλου. Μὰ έλα πού ήταν ζεστός; Τί να του κάμουν, τί να του κάμουν, δέν ήξερε κανείς. Πιάνει ó παπᾶς και τους λείει.

— Εὔλογημένοι μου, ήταν άμαρτωλός φαίνεται, κ' ήταν ανάξιος και τόν έσυνεπῆραν τάερικά με τó μέρος τους και τόν έσυνεπῆραν τὰ τελώνια τόν άμοιρο. Κι άνώφελα τóρα άγωνιόμαστε και μάταια πολεμάμε να τόνε βγάλουμ' από τὰ νύχια τους και να τόν φέρουμε στή ζωῆ μάτα. Μὰ πρέπει να βιαστοῦμ', εύλογημένοι μου, να τόν έβγάλουμε και πρέπει άναγκαστά να τονε χώσουμε κιόλα μη λάχη και βρυκολακιάση....

Σ' αὐτὰ τὰ λόγια του παπα κόβουν τó αἱμά τους οί χωριανοί και πᾶ να χάσουν τόν νοῦ τους οί καψοχωριανές από τή λαχτάρα. Για να γλυτρώσουν κιόλα οί άμοιροι από τó κακό και να γλυτρώσουν και από του μαυροΛιάκα τó βρυκολακιάσμα, πιάνουν και τόν παίρνουν και μπροστά ó παπᾶς πᾶνε στο κοιμητῆρι νύχτα κι άνοίγουν βαθύ λαγοῦμι, κατάβαθο, και τόν πετᾶνε μέσα, ζεστόν άκόμα τόν άμοιρο! Τόν πετροχωνιάζουν κιόλα, να μη μπορῆ να κουνηθῆ, και να μη μπορῆ να ξεβρυκολακιάση και νάβγη πάλε στον Ἄπανουκόσμο έρημιά του!

Ἦρθε καιρός να του κάμη ή καψογυναϊκά του τις έννια του. Παίρνει τόν Παπα-Ευδέα μάτα και παίρνει σπερνά πούφταισε και παίρνει προσφορές και λιθάνια να πᾶ να τόν διαβάσουνε. Πᾶνε στο κοιμητῆρι, διαβαίνουν τὰ μνημούρια, φτάνουν και στοῦ μαυρο-Λιάκα τόν τάφο. Τηρᾶνε, τί να ιδούνε!... Βλέπουν να κάθεται άπάνου στον τάφο του ένα μεγάλο σκυλι σὰ δαμάλι, κατακόκκινο, με τρίχα φριγημένη, όρθή σαν άγριογούρουνο, με μάτια κάρβουνα άναμμένα. Σταυροκοπιούνται με τρομάρα πολλή, αρχινάει τὰ ξόρκια ó παπᾶς, και τó σκυλι γένεται άνεμος κ' έσβυσε, γένεται μπουχός κ' έχάθη.

Ἄπό τότε κ' ύστερα κάθε τόσο ó παπᾶς πού πάγαινε να διαβάση στο κοιμητῆρι, σὰ διαβαίει από του Λιάκα τόν τάφο μπροστά, έβλεπε στην ίδια θέσι πάντα τó ίδιο σκυλι τó κατακόκκινο με τρίχα όρθή, φριγημένη, με μάτια κάρβουν' άναμμένα. Τηρᾶνε τόν παπα άγριο-άγριο, άνοιγε τó στόμα του να γρουζη, τουδειχνε τὰ φοβερά του δόντια άπειλητικά και γένεται άνεμος κ' έσβυνε, γένεται μπουχός κ' έχάθη. Ὅ

παπᾶς ἄρχιζε νὰ τὰ χρειάζεται ὁ ἄμοιρος, νὰ γίνεται σὰν τὸ κερὶ νὰ λυώνη. Ἐπαψε κιόλα νὰ παγαίνει καταμόναχος στὸ κοιμητήρι καὶ μέρα νύχτα ἐκατακλειώταν στὸ σπιτικό του κ' ἐδιάβαζε τᾶγια του, καὶ ἐδιάβαζε τὰ ἱερά του.

Στὴ σαράντα ἡμέρες ἀπάνου ἀπὸ τὴ θανὴ τοῦ μαυρο-Λιάκα ἔπιασ' ἢ καφόχηρά του ἀποβραδὶς κ' ἔφτιασε σπερνὰ καὶ προσφορὲς νὰ πάη τὴν ἄλλ' ἡμέρα νὰ πάρη καὶ τὸν παπᾶ νὰ τοῦ κάμῃ τὶς σαράντα. Σὰν ἐσιγύρισ' ὅλες τὶς δουλειὲς τῆς κ' ἐκυβέρνησε καὶ τὰ παιδάκια τῆς ἀπ' ὅ,τι φτωχικό εἶχε, ἔκαμε τὸ σταυρό τῆς κ' ἔκυψε μὲ τὰ παιδάκια τῆς νὰ κοιμηθῇ, νὰ σηκωθῇ σύνταχο, νὰ πᾶ νὰ κἀνῃ τὶς σαράντα τάντρός τῆς. Κατὰ τὸ μεσονύχτι ἀκούει φοβερὴ ποδοχαλὴ στὴν αὐλὴ τῆς, κὶ ἀκούει γογγυτιὰ βαρεῖα καὶ κουριαναστενάγματα καὶ ζυπνάει μὲ τρομάρα. Ἀφοκράζεται κὶ ἀκούει σπαραχτικὴ φωνὴ σὰ νᾶβγαινε ἀπὸ τὸν Ἄδῃ.

— Γιατὶ νὰ μὲ θᾶφτε ζωντανόό!... γιατί νὰ μὲ θᾶφτε ζωντανόό!..

Καὶ ξαφνικά κὶ ἀπάντεχα κρᾶκ! κρᾶκ! βλέπει τὴν πόρτα τῆς νανοίγη διάπλατη ἀπόξω, ἀφοῦχε βαλμένη διπλὴ τὴν ἀμπάρα μέσα. Ἀνοίγει ἢ πόρτα καὶ τί βλέπει ἢ ἄμοιρη Λιακοῦ!... Τὸν ἄντρα τῆς, διπλωμένο μέσα σὲ κάτασπρο σεντόνι, μὲ τὸ πρόσωπο ξεβαφουλιάρικο μισοφαγωμένο ὁπεκρέμονταν κολλητισίδες τὰ σκουλήκια ἀπὸ τὴ μύτη καὶ ταῦτιά του γύρω, τὰ μάτια του βαθουλὰ μέσα ρουφημένα, τὸ κεφάλι του γυμνὸ καὶ πεσμένα τὰ μουστάκια καὶ τὰ γένεα του. Στάθηκε λίγο στὴν πόρτα ὀλόρθος καὶ στερνὰ μὲ βήματα ἀριά, κομμένα πῆγε καὶ στάθηκε ἀπάνου στὰ παιδιὰ του. Τὰ ξεσκεπασ' ἕνα-ἕνα, τὰ τήραξε, τὰ ξανασκεπασε μάτα, καί, μιὰ καὶ δυὸ ἔγειρε στὴ γωνιά πούταν ἢ στάμνα μὲ τὰ λουκάνικα. Ἐστάθηκε ἐκεῖ μάτα, ἐγονάτισε ἀπόδιπλα στὴ στάμνα, ἔστρωσε χάμου στὸ πάτωμα μιὰ κοῦδα ἀπὸ τὸ σάβανό του, κ' ἔπιασε κὶ ἄδειασε τὰ μισὰ λουκάνικα ἀπάνου. Ἐβούλωσε μάτα τὴ στάμνα, ἐδίπλωσε καλὰ τὰ λουκάνικα στὴν ἄκρη τὸ σάβανό του, τᾶκρυψε διαμάσκαλα στὸν κόρφο του καὶ δῶθε πᾶν οἱ ἄλλοι. Ἐχάθηκε.

* *

Ἔπειτα τὸ χωριό, ἀχάραγο ἀκόμα, ἦταν ἀνάστατο. Ἄν τύχαινε καὶ κανένας βάρυπνος νὰ βαρυσκοιμᾶται ἀκόμα, ἐξύπνασε κὶ αὐτὸς τρομαγμένος ἀπὸ τὴν ποδοχαλὴ ποῦ ἐγινόταν στοὺς δρόμους ὄξω καὶ τὶς σπαραχτικὲς φωνὲς τῶν γυναικῶν ποῦ θόλωναν τὸν ἀέρα καὶ σειώταν ὁ γῆπος.

— Βρὲ τ' ἦταν τοῦτο κακό! βρὲ τ' ἦταν τοῦτο κακό!... ἔτρεχε καθένας τρομαγμένος νὰ μάθῃ.

— Τὴν ἀπερασμένη βραδεῖα, ἀκούς, ἔγινε ξαφνικό μεγάλο. Εὐρῆκαν τὸν Παπᾶ-Εὐδέα ξερὸν κοιτάμενο, μὲ τὰ μάτια γουρλωμένα, ἄγριον κὶ ἀλλαξοπρόσωπο καὶ τὴ γλῶσσα μιὰ πιθαμὴ ὄξω πεταγμένη. Εἶχε στὸ λαιμὸ πλατεῖα ζουνάρια μελανάδες σὰ δαχτυλιές. Κ' εἶχε τὴν ἀπαλάμη του ἀνοιγμένη στὸ πρόσωπό του ἀπάνου σὰ νὰ φασκελωνόταν μοναχός του ὁ ἄμοιρος... Ξαφνικό μεγάλο!... Ἡ καψο-Λιακοῦ παραλόησε, ἀκούς καὶ πῆρε τὰ βουνὰ ζουρλῆ ἢ ἄμοιρη, καὶ τρέχει τὸ χωριὸ πίσωθὲ τῆς νὰ τὴν πιάσουν, μὴν πῆση πουθενὰ καὶ γκρεμιστῇ, κὶ ἀκόμα νὰ τὴν πιάσουν. Καὶ λένε τάχα, — Χριστὸς κοντὰ μας, — ὁ μαυρο-Λιακάς ξεβρυκολάκισ' ἀκούς, γιατί τὸν εἶχανε ζωντανὸ θαμμένο. Κὶ αὐτὸς λέει, ἐβγήκε ἀπὸ τὸν Ἄδῃ στὸν Ἀπανουκόσμο καὶ πῆγε κ' ἐπνιξε στὸν ὕπνο τὸν παπᾶ. Κὶ αὐτὸς σήκωσε τὸ νοῦ τῆς ἄμοιρης τῆς γυναίκας του ποῦ πῆρε τὰ βουνὰ καὶ τρέχει τὸ χωριὸ τώρα ἀνάστατο πίσω τῆς νὰ τὴν πιάσουν, μὴν πῆση πουθενὰ καὶ γκρεμιστῇ καὶ γίνῃ κακό μεγάλο.

Χρόνια πολλὰ, τότε ξακλήρισε σύσπιτη ἢ γενεὰ τοῦ βρυκόλακα.

Μιὰ ράτα κάμποσον καιρὸ μπροστὰ ἀνέβηκα γιὰ κυνήγι στὸ χωριὸ ἀπάνου. Ἐπῆρα τὴν κυρούλα μου κ' ἐπέρασα στοῦ βρυκόλακα τὸ σπίτι.

— Νά, μοῦ λέει ἢ κυρούλα μου, δείχνοντας μιὰν ἀγκωνὴ χάμου λαδωμένη. Νά, μοῦ λέει, ἐδῶ ἦταν ὁπᾶδειασε τὰ λουκάνικα στὸ σάβανό του ὁ βρυκόλακας. Ἀπόμειν' ἀποτότε ἢ λαδιὰ καὶ δὲ βγαίνει...

(Ἄθῆνα)

Κωστῆς Πασσαγιάννης.

Εἰς μαθητῆς γυμνασίου

ΠΡΟ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΕΤΩΝ¹

Δ'.

Καὶ οὐ μόνον τὴν παιδείαν διαφερόντως τιμᾷ καὶ διαπρυσίως κηρύττει ὁ ἡμέτερος ποιητής, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεραπεύσαντας καὶ τοὺς θεραπεύοντας αὐτὴν παρ' ἡμῖν ὑπερβαλλόντως ἐπαινεῖ καὶ ἐγκωμιάζει. Οὕτως ἐν τῇ ἕκτη τῆς Ἀφιερώσεως στροφῇ (σελ. II) ἐπαινεῖ τοὺς ἐν Ἐρμουπόλει διδασκάλους, ὧν ἦτο καὶ ὁ Γεώργιος Σερούιος, ὁ τότε

¹ Συνέχεια. Ἴδε σελ. 747.

γυμνασιάρχης Σύρου, ἀνὴρ σοφός καὶ Ἑλλήν ἀληθής (Ἴδε Βλάχον ἐν τῷ προσημειωθέντι τόπῳ σελ. 10) :

Δι' ἀπειδοῦς καταβολῆς προσπαθειῶν μεγάλων,
Χορὸς ἐνταῦθα φωτερὸς ἐνθέρμων διδασκάλων,
Τοὺς τῆς εὐδαιμονίας μας λαμπροὺς ὑφόνων στύλους,
Τῶν εὐκλεῶν προγόνων μας ἐνδόξους ἀντιζήλους
Ἐκ τῆς πτωχῆς Ἑλληνικῆς μορφῆναι νεολαίας,
Ἑλλάδα νέαν καθιστῶν ἄξιαν τῆς ἀρχαίας!

Ἐκ δὲ τῶν τὰ γράμματα καλλιεργησάντων ὑπὲρ πάντας, ὡς εἰκός, θαυμάζει καὶ ἐξυμνεῖ τὸν σοφὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν, ὃν ἀποκαλεῖ Μουσηγέτην, ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς συλλογῆς ποιήματι τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἡ πρὸς τοὺς εὐεργέτας τῆς Ἑλλάδος εὐγνωμοσύνη μας, ἢ ὁ σοφὸς Ἀδαμάντιος Κοραῆς (σελ. 1—4). Ἀκούσατε τὴν ἐνθουσιώδη πρῶτην καὶ τελευταίαν στροφὴν τοῦ ποιήματος τούτου:

Ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐξ ἀργύρου ἀνδριάντας στήσατέ του,
Καὶ πρὸς μνήμην τοῦ μεγάλου τῆς Ἑλλάδος εὐεργέτου,

Ἄβαδιζετε ἤδη τὴν ἀρίστην πρὸς τὸν Παρνασσὸν δῶδν, ὑπὸ ἀρίστον Μουσηγέτην τὸν Γυμνασιάρχην σας», ἔγραφε πρὸς τὸν Καρασούτσαν ὁ Ραγκαβῆς (Ἴδε Μοῦσαν Ὁπλάζουσαν σελ. 11). Εἰς τὴν περίοδον δὲ ταύτην τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου ἀνδρὸς ὑποσημειοῦται ὁ εὐγνώμων μαθητῆς ποιητῆς τάδε : «Τὸν σοφὸν Γυμνασιάρχην Ἑρμοπούλεως Γ. Σερούτον Κεῖτον. Ὁ ἄξιος οὗτος τοῦ Σιμωνίδου καὶ Βακχυλίδου ἀπόγονος, λαυθάνει ἴσως τινὰς κρύπτων ὑπὸ τὸν στέφανον τῆς σοφίας καὶ τὴν ἀειθαλῆ δάφνην τοῦ Παρνασσοῦ. Εἰς τὰς οὐδόλως ἐλάσσονας οὐδενὸς τῶν καλητέρων σημερινῶν μας ποιημάτων ἀνεκδότους ἔτι τοῦ ἀνδρὸς τούτου ποιήσεις, πολλὰς τῶν ὁποίων ἡτύχησάμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἴδωμεν, ἐπιφαίνεται πῦρ ποιήσεως καὶ φαντασίας λαμπρᾶς, καὶ νοῦς δημιουργικὸς λέξεων μὲ συνθέσεως καὶ παραγωγῆς εὐκολίαν ἀμίμητον. Εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ἐξεδίδοντο εἰς φῶς τοῦ δαφνηράγου τούτου ἀοιδοῦ μας τὰ ποιήματα, συνιστάμενα εἰς πλῆθος ποικίλων Λυρικῶν ποιήσεων, καὶ μέγαν ἀριθμὸν ἐπιγραμμάτων, καὶ εἰς μεταφράσεις ἀρίστας τραγωδιῶν καὶ ἄλλου εἶδους ποιήσεων».

Ἵπὲρ τῶν ἐν Ἑρμοπούλει καθ' ὅλου διδασκάλων κεῖνται καὶ οἱ ἐξῆς ἐν τῇ Ὁπλάζουσῃ Μοῦσῃ («Τὰ Ἑρμοπολιτικά») στίχοι (σελ. 71—72) :

Πλὴν πόσον τὴν τοῦ σώφρονος καὶ τὴν τοῦ εὐαισθητοῦ
Καρδίαν δὲν θὰ θέλξωσι, καὶ πόσῃ ἡ ψυχὴ του
Χαρὰν δὲν θέλει αἰσθανθῆ, ἐὰν μὲ δμμα φίλον,
Ἐλθὼν εἰς τὰ Γυμνάσια, τὸν τόσον ἴδη ζῆλον
Τῶν διδασκόντων εἰς αὐτά, καὶ τῶν διδασκομένων
Τὴν ἐξαισίαν πρόοδον, καὶ τὴν πολλῶν ἐπαίνων
Ἄξιαν καὶ ἀκάματον αὐτῶν φιλοπονίαν!
Ἄς ἴδῃ τὴν ἀκάθεκτον ἡμῶν μουσομανίαν,
Ὅ πρὸ μικροῦ κτηνῶν ἡμᾶς ἀποκαλῶν ἀγέλην,
Ἄς μάθῃ τίς τῆς λέξεως ἡ σημασία «ΕΛΛΗΝ».

Πανελλήνιος κατ' ἔτος ἑορτῆ ἄς συστηθῆ,
Καὶ ὡς ἑφορος τῶν φώτων στὴν Ἑλλάδ' ἄς τιμηθῆ.
Καὶ χορὸς Ἑλληνοπαίδων ἀμετρήτων μυριάδων
Εἰς τὸν τάφον του τριγύρω τὸν λαμπρὸν του ὕμνον ἄδων,
Ἄς δεικνύῃ πόσῃ δόξαν, πόσον μέγεθος τιμῶν
Ἀποδίδ' εἰς τὴν Παιδείαν ἢ σεπτῇ Πατρίδι ἡμῶν
Καὶ ἄς βλέπουν καὶ οἱ ξένοι
Κ' οἱ ἔχθροί ἡμῶν μακρόθεν ἔκθαμβοὶ κ' ἐκπεπληγμένοι.

Εὐθύς δὲ μετὰ τούτους ἔπονται οἱ ἐξῆς ἀγνότατοι στίχοι, φόρος εὐγνωμοσύνης δικαιοῦτατος εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὑπάτου εὐεργέτου τοῦ Ἑθνους, τοῦ ἀοιδίμου Ἀδαμαντίου Κοραῆ :

Τ' ὄνομά σου, Μουσηγέτα, εἰς τοῦ Ἑλλήνος τὰ χεῖλη
Δὲν προφέρεται μὲ δίχως σεβασμὸν περικλεῆ,
Καὶ μὲ δίχως ἐκπληξίν των οἱ πιστοὶ τῶν φώτων φίλοι
Δὲν ἐξύμνησαν τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου Κοραῆ.

Ἀναμφιδόλως ἀδύνατον ἦτο, κύριοι, νὰ προμαντεύσῃ ὁ εὐγενὴς ἡμῶν μεῖραξ ποιητῆς ὅτι μετὰ πάροδον πενήτην καὶ τεσσαρῶν ἐτῶν γνωστῇ συμμορία ἀμαθῶν καὶ κακοήθων καὶ ἀμούσων στιχοπλόκων, περιφρονούντων τὴν καθαρῆς γλώσσαν, ἄτε παντελῶς ἀγνοούντων αὐτήν, ἤθελεν ἐξυβρίζῃ ἀνοσιώτατα καὶ μωρότατα τὴν ἱεράν μνήμην τοῦ Κοραῆ, καὶ ὅτι ὁ Ἰωάννης Ψυχάρης, ὁ ἐπιστημονικὸς οὗτος ἥλιος, οὐ τὰς ἀκτίνας ἐδέχθητε πρό τινων ἡμερῶν ἐν εἶδει ἀγνοῦτάτου φιλήματος ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ἤθελεν ἀποκαλεῖ ἰμβέσιλε ἦτοι βλαῖκα τὸν ὑπέρτατον καὶ ἡμίθεον ἐκείνον τοῦ Ἑθνους φωστῆρα!

Ἄλλ', ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενοι, ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εὐτύχημα εἶνε ἴσως, κύριοι, ὅτι ἀπέθανεν ἤδη ὁ Κοραῆς, διότι, ἂν ἔζη, ἀφεύκτως ὁ κ. Ψυχάρης ἤθελε προσκαλέσῃ αὐτὸν εἰς μονομαχίαν! Ἴσως ὁμως δὲν κατενόει τὴν πρόσκλησιν ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ, διότι ὁ κ. Ψυχάρης, ἐξελληνίζων χαριέστατα τὴν μονομαχίαν, λέγει αὐτὴν ντουέλλο (Ἴδε Ἀκρόπολιν τῆς 11 Νοεμβρίου)!!... Ἄλλ' ἄς παύσωμεν ἤδη ντουελλάροντες μετὰ τοῦ κ. Ψυχάρη, μὴ τυχὸν ἴδωμεν αὖριον ἐν τῷ γραφίῳ ἡμῶν ντουελλοφόρους μάρτυρας καὶ μεθαύριον ἐν τινι ἐφημερίδι ντουέλλικες ἐκθέσεις, γαλλιστὶ συντεταγμένας καὶ ἐξυβριζούσας ἡμᾶς. Καὶ ταῦτα πάντα, κύριοι, κατὰ τρόπον ἀδικιώτατον καὶ ἀντιφατικιώτατον, διότι ὁ κ. Ψυχάρης ἔστεργε τίως καὶ ἀπεδέχετο τὰ γλωσσικὰ καὶ τὰ φιλολογικὰ καθ' ὅλου ντουέλλα. Ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, ὅπερ ἐπιγράφεται Τὸ ταξίδι μου, καὶ ὅπερ συνέγραψαν ἀπὸ κοινοῦ αἱ Μοῦσαι μετὰ τῶν Χαρίτων, προεδρευούσης τῆς Λογικῆς, ἀναγινώσκουμεν (σελ. 4) μετ' ἀρρήτου ἡδονῆς

τὰ ἐξῆς εὐγενέστατα καὶ σωφρονέστατα ῥήματα : «Βαρήθηκα τὴν τύχη μου. Θὰ φιλήσω τὸν πρῶτο ποῦ θὰ μὲ βρῖση. Καβγάδες δὶψασε ἡ ψυχὴ μου. Εἶναι καιρὸς ποῦ ἔχω σὰ μιὰ λιγούρα στὴν καρδιά. Λαχτάρα μ' ἔπιασε νὰ ξαναδιῶ τὴ μάννα μου, τὴν Ἑλλάδα ! (Τὶ εἰρωνεία ! ..) Ὁ νοῦς μου μεγάλη γυρέβει. ΘΕΛΩ ΔΟΞΑ ΚΑΙ ΓΡΟΘΙΕΣ ! ». Ἡ δευτέρα τῶν δύο τούτων τελευταίων μεγάλων ἀξιώσεων τοῦ κ. Ψυχάρη, μὴ εὖσα βεβαίως δυσεκτέλεστος ὡς ἡ πρώτη, ἐξεπληρώθη μετὰ προθυμίας μεγίστης ὑπὸ τῆς νεωτέρης Γραικολογίας, ὡς ἀποκαλεῖ ἡμᾶς ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ταξιδιοῦ μου (σελ. 99). Διατὶ λοιπὸν νὰ ἐξοργίζεται νῦν ὁ κ. Ψυχάρης καὶ νὰ ντουελλάρῃ τοσοῦτον ἰταμῶς καὶ σκαιῶς ; Ἡ ὁ νεώτερος οὗτος ἱππότης τῆς Μάγλης ὑπέσχετο νὰ φιλήσῃ μόνον τὸν πρῶτον, ὅστις ἤθελε βρῖση αὐτόν ; Ἄλλὰ τοιαύτην προνομίαν τοῦ πρώτου ἐκείνου Γραικοῦ ἀδύνατον πάντως ἦτο νὰ στέρξῃ ἡ ἄλλη Γραικολογία, καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευσε καὶ αὐτὴ νὰ μιμηθῇ τὸν πρῶτον ἐκείνον ἐπιστήθιον τοῦ κ. Ψυχάρη φίλον. Ὅθεν δικαίως ἴσως τὰ μέγιστα ἤδη ξενίζονται πάντες, βλέποντες ὅτι τὸ φίλημα τοῦ κ. Ψυχάρη ἦτο μεροληπτικώτατον, ὑπὲρ τοῦ πρώτου ἐκείνου καὶ μόνου τρισευδαίμονος θνητοῦ, καὶ ὅτι ἡμεῖς οἱ ἄλλοι εὐρισκόμεθα πρὸ νοστιμωτάτου ντουελλάροντος ἱππότη, Ἡροστράτου τοῦ μικροῦ !¹

Ἄλλὰ καταλίπωμεν χυδαιολογίας καὶ χυδαιοφροσύνης οἰκτρότατ' ἀποκνήματα, ἀντεθνικοὺς σκοποὺς ἐξ ἰδιοτελείας ἐπιδιώκοντα, καὶ ἐπ'ἀνέλθωμεν εἰς τὰ σεπτὰ καὶ προσφιλῆ ὀνόματα τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ ἐξυμνήσαντος αὐτὸν ἀειμνήστου μαθητοῦ τοῦ γυμνασίου τῆς Ἐρμουπόλεως.

Ἰδίως ὁ Καρασούτσας μεγάλως, ὡς εἰκόσ, ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐτίμα τὸ περὶ τὴν γλῶσσαν ἔργον τοῦ Κοραῆ. Ἄλλ' ὅμως, μὴ τυφλούμενος περὶ τὸ φιλούμενον, παρατηρεῖ ὅτι οὔτε τὸ ἔργον τοῦ Κοραῆ ἦτο ἐνὸς μόνον ἔργον ἀνδρός, οὔτε ὁ Κοραῆς ποιητής. Οἱ ποιηταί, λέγει, ἄτε οὐχὶ πεζοὶ ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πηγάσου μαχόμενοι, δύνανται μακρὰν νὰ ῥίπτωσι τὰ βέλη τῶν ἐπῶν. Ἐν γένει τὸ περὶ τὴν γλῶσσαν ἔργον τοῦ Κοραῆ εἶνε μέγα, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶνε καὶ κατὰ ποσὸν ἀνυπέβλη-

¹ Σημ. Διευθ. «Παρνασσῶ». Δημοσιεύομεν τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἀκέραιον ὅπως ἀπηγγέλη ἐν τῷ «Παρνασσῶ», χωρὶς νὰ συμμερίζωμεθα καὶ χωρὶς νὰ ἐγκρίνωμεν τὰς ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ περιεχομένας δριμείας ἐκφράσεις καὶ εὐχόμενοι ὅπως ἡ ἐκτροχιασθεῖσα συζήτησις ἐπὶ τοῦ πολυκρότου γλωσσικοῦ ζητήματος ἐπ'ἀνέλθῃ ἐντὸς τῶν ἐμπρεπόντων αὐτῆ ὁρίων.

τον. Ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ προχωρήσωμεν περαιτέρω, ἀνιστάντες καὶ καθαίροντες τὴν γλῶσσαν τὴν Ἑλληνικὴν.

Πρῶτος ὁ Κοραῆς, εἰς γῆν κλεινὴν τὴν ἑλληνίδα,
Διὰ χειρὸς ἐπιμελοῦς πολλὴν αἰσχρὰν ῥυτίδα
Ἄπέξεσε καὶ στίγματα βαρβαρικῶν αἰώνων.
Ἄλλ' ἔργον ὁ ἀγὼν ἀνδρὸς ἐνὸς δὲν ἦτο μόνον.
Ὅστις τὸν ἵππον τὸν πτηνὸν¹ πωλοδαμνεῖ κ' ἱππεύει,
Μακρὰν γνωρίζει τῶν ἐπῶν τὰ βέλη νὰ τοξεύει.
Οἱ ἄοιδοι ἐκόσμησαν τὴν γλῶσσαν τὴν ἀρχαίαν
Μ' ἄνθη ἀμάραντα, τερπνά· οἱ ἄοιδοι τὴν νέαν
Ἐφάμιλλον τῆς παλαιᾶς θὰ καταστήσουν· μόνος
Ἄρνεῖται ὁ ὠχρὸς κ' ἐχθρὸς τῶν θείων δώρων φθόνος.²

Ἄλλὰ τὰ περὶ τούτου θέλομεν ἀναπτύξῃ ἡμεῖς καταλληλότερον ἀλλαχοῦ. Ἄλλαχοῦ δ' ἐτι θέλομεν ἀκριβῶς παραστήσῃ τίνες δεινόταται καὶ ἀνυπολόγιστοι συμφοραὶ θὰ κατεχέοντο ῥάγδην εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν, ἂν ἠδύναντο καὶ ἐπὶ στιγμὴν μόνον νὰ ἐπικρατήσωσι παρ' ἡμῖν τὰ μωρὰ καὶ ἀπαίσια τῶν χυδαιοφώνων διδάγματα, ἂν ὁ Ψυχαρῖσμός ἠδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ καὶ ἐπὶ βραχὺ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ οἱ Ψυχαρῖκοὶ τοῦς Ἑλλήνας ἢ τὴν Γραικολογίαν, ὡς λέγει ὁ χαριέστατος Ἡρόστρατος ὁ Β' !

Ε'.

Καὶ δὲν εἶνε μόνον περιπαθέστατος τῆς παιδείας λάτρις ὁ νεαρὸς ἡμῶν ποιητής, εἶνε καὶ ἐνθουσιωδέστατος κῆρυξ αὐτῆς. Τὴν παιδείαν, ἀνακράζει, τιμᾶτε ! Ἡ παιδεία φέρει τὴν εὐτυχίαν, ἡ ἀληθὴς παιδεία συνεπάγεται τὴν ἀρετὴν, ἡ παιδεία εἶνε τὸ κόσμημα τῆς πολυτίμου στολῆς τῆς ψυχῆς ! Ἀκούσατε τὰς τρεῖς πρώτας στροφὰς τοῦ δεκάτου τετάρτου τῆς συλλογῆς ποιήματος τοῦ ἐπιγραφομένου Αἰ ἐπιθυμίας μου (σελ. 24) :

Ἀηδόνος ἐπεθύμουν ν' ἀνελάμβανα μορφήν,
Καὶ καθήμενος εἰς δάφνης χρυσαμένῃν κορυφῇν,
Νὰ λαλῶ πρὸς τοὺς περῶντας, «εὐτυχίαν, διαβάται,
Ἄν ζητῆτε, τὴν παιδείαν, διαβάται μου, τιμᾶτε».

Ἐπεθύμουν νὰ ἀντήχει εἰς τῶν δυνατῶν τὰ ὄτα
Ἡ ἀδύνατος φωνὴ μου, καὶ νὰ κράξω, «δυνατοί,
Μὲ τῆς ἀληθοῦς σοφίας τὰς λαμπάδας καὶ τὰ φῶτα,
Τῆς ἐμίχλης λυομένης, φαίνεται ἡ Ἀρετὴ».

¹ Τὸν Πήγασον.

² Ἴδε Βάρβιτον σελ. 127—128.
τομὸς 15'. Ἰούλιος

Ἄπο τοὺς συνήλικάς μου ἐπεθύμουν ν' ἀκούωμην,
Κι' ἂν συνέκλιναν ν' ἀκούσουν ἀδελφοῦ των συμβουλῆν,
Ἦθελα τοὺς ἀποτείνει τὴν μικρὰν μου ταύτην γνώμην,
Ἐτῆς ψυχῆς, κοσμεῖτε, φίλοι, τὴν πολύτιμον στολήν.

Τὸ θέαμα δὲ τοῦ χρυσοῦ ἀνδραπόδου, τοῦ πλουσίου μὲν ἀλλ' ἀμαθοῦς ἀνθρώπου, ἐμπνέει εἰς τὸν ποιητὴν ἀποστροφὴν καὶ βδελυγμαίαν μεγίστην. Εἶνε, λέγει, ὄνος ὁ τοιοῦτος, καὶ ἡ μόνη αὐτοῦ ἀξία εἶνε ὅτι καθέζεται ἐπὶ θρόνου κεχρυσωμένου. Ἀκούσατε τὴν τετάρτην στροφήν τοῦ ἐβδόμου τῆς συλλογῆς ποιήματος τοῦ ἐπιγραφομένου Ἡ μετάνοιά μου ἢ ἡ προτέρα μου πλάνη (σελ. 15):

Βλέπων δεσπότην ἀμαθῆ εἰς τινα πολιτείαν,
Πολλῶν κολάκων τρέφοντα μεγάλην συνοδίαν
Οἰκιακῶν καὶ ξένων,
Δὲν βλέπεις καθεζόμενον εἰς χρυσομένον θρόνον
Καὶ συνδιαλεγόμενον μετὰ πιθήκων ὄνον
Χρυσοενδεδυμένον;

Εἰς τοιοῦτον δὲ ἄνθρωπον (ἀνίσχυρον δυνατόν, ὡς ἐν τῷ ποιήματι λέγεται), ὑπάρχοντα βεβαίως ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ, ἀπειθύνει ὁ γενναιοφῶρον ποιητῆς τὰς ἐξῆς εὐγενεστάτας στροφάς:

Ἵ μεγαλόφρον δυνατὲ ἀνίσχυρε, εἰπέ μοι,
Εἰς τί προτέρημα ζητεῖς ὁ ἄλλος νὰ σὲ τρέμῃ;
Ἄπο τῆς γῆς τὸ χῶμα,
Καθὼς ἐκεῖνος μὴ καὶ σὺ μὴν ἄρα δὲν ἐπλάσθης;
Μὲ τὸ αὐτὸ θνητὸν καὶ σὺ μὴ δὲν κατεσκευάσθης
Καθὼς ἐκεῖνος σῶμα;

Ποῖον τῶν δύο κάλλιον, ψυχῆ μου, σὺ προκρίνεις;
Πένητα ποριζόμενον μετὰ δικαιοσύνης
Ἄρτον τὸν ἐπιούσιον,
Ἡ Σαρδανάπαλόν τινα αἰχμάλωτον τῆς μέθης,
Καὶ εἰς λαμπρὰς διάγοντα οἰκίας εὐμεγέθεις
Ἄτσιμασμένον πλούσιον;

Ἐπεὶ τοῦ Béranger, τοῦ ἐνδοξοτάτου τῆς Γαλλίας ποιητοῦ, ἀναλόγως εἶπεν ὁ Καρασούτσας (Βαρβίτω σελ. 22) ὅτι:

Τοῦ Διογένους τὴν πενίαν
Κ' ἐν τῆς Διζέττας ἀπλοῦν βόδαν
Ἐπρόκριν' ἀπὸ τὴν ἀνίαν
Τῶν χρυσοφόρων ἀνδραπόδων.—

Ἐν τῇ Βαρβίτῳ (σελ. 192) διδάσκει ἡμᾶς ὡσαύτως ὁ ποιητῆς ὅτι
Il est des gens petits, plus petits qu'une mouche,
Mais que leur place fait paraître des géants.

Ἄλλ' ἡ ἀγνωστὰ τῆς νεαροῦ Ἰωάννου ψυχῆ ἦτο πλουσιώτατον ἠθικοῦ θησαυροῦ ταμειῶν, μόλις δὲ ὅπῃ τις ἠνοίγετο, καὶ ἄθροος ἐξερχεῖτο ὁ ἐν αὐτῇ πλημμυρῶν ἠθικός πλοῦτος. Ἐν τῷ δεκάτῳ τετάρτῳ τῆς συλλογῆς ποιήματι τῷ ἐπιγραφομένῳ Αἰ ἐπιθυμῖαι μου παρίσταται, ὡς εἶπομεν, ὁ ποιητῆς διαπρύσιος τῶν ἀγαθῶν τῆς παιδείας κῆρυξ. Ἐν τῇ παιδείᾳ, λέγει, ἡ εὐδαιμονία, ἡ ἀρετὴ, ὁ τῆς ψυχῆς στολισμός! Ἀλλά, μόλις ἤγγισεν ὁ εὐγενέστατος νεανίας εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ δράξῃται οὐχὶ πλέον τῆς ἐκ τῆς παιδείας εὐεστοῦς ἀλλὰ τῆς ὅλης εὐδαιμονίας. Δὲν ἐπιθυμῶ, λέγει, μόνον νὰ ἔχη τις τὴν ἐκ τῆς παιδείας ἠθικὴν εὐμάρειαν, θέλω νὰ εἶνε πᾶς τις κατὰ πάσας τὰς ἀναφορὰς εὐτυχῆς. Καὶ φιλοτεχνεῖ τὴν ἐξῆς τελευταίαν τοῦ ποιήματος στροφήν (σελ. 24), μὴ συνδεομένη μὲν στενωῶς μετὰ τῶν τριῶν προηγουμένων, ἀλλ' ὅμως ἔχουσαν σελασφόρον τὸ ἠθικὸν κάλλος, ἅτε ἐκπηγάσασαν φυσικώτατα ἐκ ψυχῆς εὐαισθητοτάτης, ἀπὸ καρδίας αὐτόχρημα ἀγγελικῆς:

Ἐπεθύμουν τέλος πάντων πανταχοῦ νὰ βασιλεύῃ
Ἡ ἰσότης καὶ νὰ λάμπῃ ἡ εἰρήνη πανταχοῦ,
Καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἐστίαν, ὡς θεὸς νὰ ἐφορευῇ,
Τῆς οἰκίας τοῦ πλουσίου, καὶ τῆς στέγης τοῦ πτωχοῦ.

Ἡ ἀγνωστὰ αὕτη στροφή ὁμοιάζει τὰς ἐννοίας πρὸς τοὺς ἐξῆς τῆς Θηλαζούσης Μούσης (σελ. 48) στίχους, ὑπαγορευθέντας καὶ αὐτοὺς ὑπὸ καρδίας εὐγενεστάτης καὶ ὡσαύτως μὴ στενωῶς συνδεομένους μετὰ τοῦ θεμελιώδους ὑποστρώματος τοῦ ἐν ᾧ ἀπαντῶσι ποιήματος, ἐπιγραφομένου Ἡ καλλονή:

Πλὴν διὰ ποῖον ἄγνωστον καὶ λόγον καὶ αἰτίαν
Νὰ διαφέρῃ ἐπὶ γῆς ὁ ἄνθρωπος τοσοῦτον;
Δὲν ἦτο καλὸν ἄρα γε εἰδὼν μὲ ἀφθονίαν
Ἡ φύσις διεμοίραζε τὸν ἀφθονόν της πλοῦτον;

Δὲν ἦτον ἄρα γε καλόν, τοῦ ἀνθρωπίνου γένους
Ἐὰν αἱ τόσαι μάστιγες ἐξέλειπον διόλου,
Καὶ ἀπαθεῖς καὶ ἀναλγεῖς καὶ τρισευτυχισμένοι
Ἄν ἔζων χρόνους οἱ θνητοὶ διὰ τοῦ βίου ὄλου;

ΣΤ'.

Τὴν ποίησιν ὁ ἀγνότατος ποιητῆς προτιμᾷ παντὸς πλοῦτου καὶ παντὸς χρυσοῦ. Ἐν τῇ ἕκτῃ καὶ τῇ ἐβδόμῃ στροφῇ τοῦ δεκάτου πέμπτου τῆς συλλογῆς ποιήματος τοῦ ἐπιγραφομένου Ποιητικαὶ ἐμπνεύσεις (σελ. 25) λέγει:

Ἄλλὰ νὰ βλέπω ἔμαθα μὲ ἀδιαφορίαν
 Τὴν δόξαν τῶν μεγάλων,
 Καὶ νὰ ἀκούω τὸν βαρύν, μὲ ἤσυχον καρδίαν,
 Τῶν ὑμνηδῶν των σάλον.
 Καὶ νὰ προκρίνω μάλιστα, ἀπ' ὅλον των τὸν πλοῦτον,
 Ἄπ' ὅλον τὸ χρυσίον,
 Τῆς νέας ταύτης λύρας μου τὸν πλοῦτον μόνον τοῦτον,
 Τὸν ἄυλον καὶ θεῖον¹.

Οἱ περὶ τὴν φιλολογίαν τῶν ἡμετέρων προγόνων διατρίβοντες—καὶ οὗτοι δυστυχῶς δὲν εἶνε πολλοὶ παρ' ἡμῖν, τούναντίον δὲ μάλιστα ἀπὸ τινος χρόνου ἤρξατο παρ' ἡμῖν σχηματιζομένη κακοήθης καὶ προδοτικὴ συμμορία ἐχθρῶν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, περὶ ὧν οὐ τοῦ παρόντος—οἱ διατρίβοντες, λέγω, περὶ τὴν αἰγλήσσαν φιλολογίαν τῶν ἡμετέρων προγόνων γινώσκουσι τὴν περὶ τοῦ πλοῦτου φιλοσοφίαν τοῦ Σόλωνος τὴν ἐκτιθεμένην ἐν στίχοις τοῦ Ἀθηναίου νομοθέτου διασωθεῖσιν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τοῦ βίου τοῦ Σόλωνος. Ὁ Σόλων οὔτε ἀποκλειστικῶς τὸν πλοῦτον ἐθαύμαζεν, οὔτε τὸν ἄδικον πλοῦτον τὸ παράπαν ἐτίμα, οὔτε τὸν τοιοῦτον πλοῦτον ἐθεώρει ἰσότημον πρὸς τὴν ἀρετὴν. Οἱ πρακτικὶ Ἄγγλοι λέγουσιν ὅτι ἡ πραγματικὴ εὐδαιμονία ἐξήρηται ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι ἐκάστου ἀνθρώπου, καὶ ὁ Σόλων ἔλεγεν ὅτι ὁμοίως πλουτεῖ καὶ ἐκεῖνος, εἰς ὃν

πολὺς ἄργυρός ἐστι
 καὶ χρυσὸς καὶ γῆς πυροφόρου πεδία
 ἵπποι θ' ἡμίονοί τε,

καὶ ἐκεῖνος, εἰς ὃν

μόνα ταῦτα πάρεστι,
 γαστρί τε καὶ πλευρῇ καὶ ποσὶν ἀβρὰ παθεῖν,

¹ Ἐν τῇ Λύρα (σελ. 34) ὡσαύτως λέγει ὁ πανδαμάτωρ χρόνος πρὸς τὸν ποιητὴν:

»Εἰσῆλθες ὅμως διατὶ εἰς τὸν λευμῶνα τοῦτον;
 Ἐδ' ὅστις, τέκνον, ἔρχεται ἄς μὴν ἐλπίζῃ πλοῦτον;
 Ἄς μὴν ἐλπίζ' ὑπερβολὰς ἐδῶ πολυτελείας;
 Ἄν ἦναι πένης, ἄς δεχθῇ τὸν δίσκον τῆς πενίας;
 Τὸν φέροντα τὸν δίσκον τῆς κἀνείς ἐδῶ δὲν ψέγει,
 Τὰ ἄνθη μόνον ἔφθανε τοῦ κήπου νὰ συλλέγῃ;
 Καὶ μ' ἀνθοδέσμων προσφοράς τὸν ὀβολὸν εὐκόλως,
 Εὐκόλως τὸν ἐπρόσφερον ὁ Κόσμος, τέκνον, ὅλος.

παιδὸς τ' ἠδὲ γυναικός, ἐπὴν καὶ ταῦτ' ἀφίκηται,
 ἤδη, σὺν δ' ὥρη γίγνεται ἀρμοδία.¹

Ὁμοιοπάτη πρὸς τὴν τοῦ Σόλωνος εἶνε ἡ περὶ πλοῦτου φιλοσοφία τοῦ νεαροῦ ποιητοῦ. Ἡ φιλοσοφία δὲ αὕτη ἐκτιθεταὶ ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῆς συλλογῆς ποιήματι τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἡ μετάνοιά μου ἢ ἡ προτέρα μου πλάνη (σελ. 14—15) καὶ ἐν ταῖς ἐπτὰ πρώταις στροφαῖς τοῦ δεκάτου πέμπτου τῆς συλλογῆς ποιήματος τοῦ ἐπιγραφομένου Ποιητικῆς ἐμπνεύσεις (σελ. 24—26). Ἐκ τοῦ πρώτου τῶν μνημονευθέντων ποιημάτων ἀναγινώσκωμεν τὰς ἐξῆς τρεῖς πρώτας στροφάς:

Χθὲς ἔτι παιδαριωδῶς τὸν κόσμον ἐθεώρου,
 Τὸν πλούσιον ἐθαύμαζα, τὴν δόξαν του ἠπύρου
 Καὶ τὴν μεγαλειότητα;
 Τὸν δ' ὁμοίον μου πένητα ἐνόμιζα γελοῖον,
 Ἐνόμιζ' ἀξιόμειπτον τὴν λύπης καὶ δακρύων
 Ἀξίαν ἀθλιότητα.

Τοὺς ὀφθαλμούς μου σήμερον ὀλίγον κατ' ὀλίγον,
 Ἀπὸ τὴν πλάνην τῆς νυκτὸς πρὸς τοῦ φωτὸς ἀνοίγων
 Τὴν καθαρὰν ἀλήθειαν,
 Μὲ ἔκστασιν τὴν πρώτην μου τυφλότητα κυττάζω,
 Καὶ ὅλος μεταμέλεια μακρὰν ἀποτινάζω
 Τὴν πρώτην μου εὐήθειαν.

Καὶ περιτρέχων μοναχὸς τὰ ὕψη τῶν ὀρέων,
 Καὶ βλέπων τὸ νησόφυτον γειτονικὸν Δίγαῖον
 Μὲ ἄκραν ἀγαλλίασιν,
 Μόνος ἐγὼ πρὸς ἑμαυτὸν προτάσεις μου προτείνω,
 Καὶ μόνος τῆς ἀπάτης μου εὐκόλως διακρίνω
 Τὴν αἰφνιδίαν (sic) ἴασιν.²

Ἀκούσατε ἤδη καὶ τὰς πέντε πρώτας στροφάς τῶν Ποιητικῶν ἐμπνεύσεων:

Δὲν ἐγεννήθην μὲν υἱὸς ἀρχόντων καὶ πλουσιῶν
 Οὐδ' εἰς αὐλὰς πριγγίπων (sic)
 Νὰ ζήσω παῖς ἐπέπρωτο μαλθακωμένον βίον,
 Ἐπὶ λαμπρῶν φερόμενος χρυσοχαλίνων ἵππων.

¹ Τῶν στίχων τούτων τὴν ἔνοιαν ἀπέδωκεν ὡς ἐξῆς ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος ἐν τῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Τόμ. Α', σελ. 243 τῆς α' ἐκδ.): «Ἐξίσου πλουτοῦσι—καὶ ἐκεῖνος ὅστις ἔχει πολὺν ἄργυρον καὶ χρυσὸν καὶ γῆς σιτοφόρου πεδία, καὶ ἵππους, καὶ ἡμιόνους, καὶ ἐκεῖνος ὅστις ἔχει τόσα μόνον ὅσα ἀρκούσι νὰ θεραπεύσῃ τὴν γαστέρα, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τοὺς πόδας· ἔτι δὲ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν παῖδα, ὅταν ἔλθῃ ὥρα νὰ ἀποκτήσῃ τοιαῦτα».

² Τὸ λοιπὸν τοῦ ποιήματος μέρος κατεχωρίσθη ἀνωτέρω (σελ. 850).

Ἄλλ' οὔτε μαθητάρια ἀσάφων διδασκάλων,
 Οὐδὲ σπουδαῖοι ὄντως,
 Πρὸς τοὺς γονεῖς μου ἔτρεξαν μὲ πάταγον μεγάλον,
 Νὰ μὲ διδάξουν κράζοντες σοφίαν Σολομῶντος.

Ἄλλ' οὔτε νέοι κόλακες, ἠθῶν διεφθαρμένων,
 Πληροῦντές με ἐπαίνων,
 Κ' εἰς εὐγενεῖς τὸ πνεῦμά μου ὑψόνοντες αἰθέρας,
 Νὰ παίζω μὲ ἐδίδαξαν τὸν κύβον καὶ τὰς σφαίρας.

Ἄλλὰ μαστὸν ἐθήλασα γνησίας Ἑλληνίδος,
 Καὶ προσφιλοῦς μητέρας,
 Ἄλλ' ἄρτος παῖδα μ' ἔθρεψεν, ἐν ὧρα τυραννίδος,
 Καὶ μὲ ἰδρῶτ' ἀποκτηθεὶς πολυπαθοῦς πατέρας.

Ἄλλὰ τῆς γλυκυτάτης μου πατρίδος τὰ σχολεῖα,
 Γλυκὴ παιδείας γάλα,
 Μ' ἐπότισαν, καὶ ἔτι δὲ ἡ σεβαστὴ παιδεία
 Τοῦ βίου δίδει εἰς ἐμὲ μαθήματα μεγάλα.

Ὅποιοι φθόγγοι γενναῖοι! Ὅποιοι φθόγγοι ἀληθοῦς ποιητοῦ, ἀναμνησκόντες τὸ ποιημάτιον ἐκαῖνο τοῦ Schiller τὸ ἐπιγραφόμενον Das Glück καὶ die Weisheit, ἧτοι Ἡ Εὐτυχία καὶ ἡ Σοφία!¹

Ὁ Καρασούτσας δὲν ἦτο πλούσιος,² κύριοι, βαθύτατα δὲ τὴν τοῦ πλούτου ἔλλειψιν συνηθάνετο, ἀπειλοῦσαν νὰ καταπνίξῃ ἐν αὐτῷ τὸ ἀρτιφυεὲς τῆς ποιήσεως ἄνθος· ἀλλ' ὅμως, ἀνδρικὴν βώμην ψυχῆς ἐπιδεικνύμενος, δὲν ἠττάται τῆς ἐνδείας, δὲν ὑποκύπτει ἀγεννῶς εἰς αὐτήν. Ἀναμνησκεται τοσοῦτων μαρτύρων τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως, ἀναμνησκεται τοῦ φρεάντλου Κλεάνθους, τοῦ φιλοσόφου καὶ ποιητοῦ, καὶ ἐπιβρώννυσιν ἑαυτὸν, καὶ ἀγέρωχον τηρεῖ τὸν αὐχένα πρὸς τὴν ἐνδειαν, τὸ τέκνον τῆς Μεγαίρας καὶ τὸ γέννημα τῆς Ἀληκτοῦς. Τὰ συναισθήματα ταῦτα ἐκφράζονται μετὰ ἐν ἔτος ἐν τοῖς ἐξῆς στίχοις τῆς Θηλαζούσης Μούσης (σελ. 56—57) ἐν τῇ Ἐπιστολῇ πρὸς τὸν κύριον Ἀλέξανδρον Ραγκαβῆν:

Τοῦ πνεύματός μου τὴν ὁρμὴν τίς ἐμποδίζει ὅμως;
 Τὴν ἐλευθέραν μου ψυχὴν τίς θλίβει παρανόμως;

¹ Δύο ἄλλαι καὶ τοῦ ποιήματος τούτου στροφᾶι κατεχωρίσθησαν ἀνωτέρω (σελ. 852).

² Ἐν τῷ Πρὸς τὴν λύραν μου ποιήματι λέγει περὶ ἑαυτοῦ (σελ. 32).
 Δὲν τὸν ἐπερικύκλωνε χορὸς κολάκων φίλων,
 Διότ' εἰς τὴν καλύβην του τῶν ἀργυρῶν διατήλων
 Διόλου δὲν ἤκούετο ὁ γλυκὸς ἤχος ἴσως.

Τίς δαίμων; ποῖα Ἐρινός;
 Σὺ ἐνδεία βροτολογός, σὺ τέκνον τῆς Μεγαίρας,
 Ἡ γέννημα τῆς Ἀληκτοῦς, ὀλεθροφόρον τέρας,
 Σὺ τὴν ψυχὴν μου τυραννεῖς.

Ἄλλὰ καταφρονήσασαι τ' ἀνίσχυρα δεσμά σου,
 Εἰς χαίτην δὲν ὑψώθησαν χρυσοφαοῦς Πηγάσου
 Συχνότατα αἱ Μοῦσαι;
 Μὴ τὴν ἀδυναμίαν σου καὶ σὺ δὲν συνηθάνηθης,
 Ὅπότεν ὁ φιλόσοφος καὶ ποιητὴς Κλεάνθης
 Τὸ ὕδωρ ἐξαντλοῦσε;

Ἡ μήπως δὲν ἀπέθανεν ὁ Ὀμηρος ἐπαίτης;
 Ἡ μήπως ἐδυνήθησαν αἱ τόσαι ἀπειλαὶ τῆς
 Νὰ μὴ τὸν κάμουν ποιητὴν,
 Καὶ ποιητὴν ἀθάνατον εἰς ἄλους τοὺς αἰῶνας;
 Καθὼς αὐτοί, καταφρονῶ καὶ πόνους κ' ἀληθδόνας,
 Καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς καὶ αὐτῆν.

Ἄλλὰ μεθ' ὅλην τὴν πενίαν καὶ τὰς ἄλλας τοῦ βίου αὐτοῦ περιπετειάς ὁ Καρασούτσας διεβίωσε, κύριοι, εὐδαίμων, ἀν ἡ εὐδαιμονία κέηται ἐν τῷ βίῳ τῷ ἐναρέτῳ καὶ ἐν τῷ τυχεῖν τινα ὧν ἐφίεται. Ναί, οἱ πόθοι τοῦ εὐγενοῦς ἡμῶν ποιητοῦ ἐξεπληρώθησαν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ. Οὐδὲν ἄλλο ἐπόθησεν ἢ τὴν ἀπὸ τῆς θεραπείας τῶν Μουσῶν εὐδοξίαν, καὶ τὸ ἄθλον τοῦτο ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸν εὐχερῶς ὑπὸ τῆς μοίρας. Ἐν τῷ τέλει τοῦ τελευταίου τῆς Λύρας ποιήματος λέγει ὁ πανδαμάτωρ χρόνος τοὺς ἐξῆς περιπαθεῖς λόγους πρὸς τὸν ἡμέτερον ποιητὴν:

Ἄν χεῖρα ὀδηγήτριαν στήν γῆν τινα δὲν ἔχῃς,
 Ἄν ἀηδῶν παντέρημος στὰ δάση μέσα τρέχῃς,
 Σὲ φθάνει μόνον, τέκνον μου, ἀν μὲ ψαλμοὺς ἀθφούς,
 Τοῦ διαβάτου εἰλικυσας τοὺς ἐγκαρδίους γόους.

Χεῖρα ὀδηγήτριαν οὐδεμίαν ἔσχεν ἐπὶ γῆς ὁ Καρασούτσας πλὴν τῆς τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ, ὡς ἀηδῶν παντέρημος περιέπτῃ ἀνά τὰ δάση τῆς νέας ἐλληνικῆς πολιτείας καὶ κοινωνίας, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἤττον ἐβίωσε βίον εὐδαίμονα, διότι οὐδὲν ἄλλο ἐπόθησεν ἐν τῷ κόσμῳ ὁ εὐγενέστατος τῶν Μουσῶν λατρὶς ἢ δι' ἀθῶων ψαλμῶν νὰ προκαλέσῃ τοὺς ἐγκαρδίους γόους τοῦ διαβάτου. Καὶ ὁ πόθος οὗτος ἐξεπληρώθη· ὁ διαβάτης, ἀκούσας τοὺς ἀθφούς τοῦ ποιητοῦ ψαλμούς, ἐγκαρδίους ἐξέχυσε γόους καὶ μετ' αὐτῶν ἐγκαρδιωτέρους ἐπαίνους. Καὶ τίς ἦτο ὁ διαβάτης οὗτος ὁ συγκινηθεὶς ὑπὸ τῆς ἀηδονίας τῆς παντερῆ μου, ὁ γόους ἐγκαρδίους ἐκχύσα εἰς ἐπὶ τοῖς

ἀθώοις τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ ψαλμοῖς; Ὁ διαβάτης οὗτος ἦτο ἡ ἐκλεκτοτέρα μερίς τῆς ἡμετέρας πολιτείας τῶν γραμμάτων ἡ δαψιλῶς τιμῆσασα τὸν ἡμέτερον ποιητὴν· ὁ διαβάτης οὗτος ἦτο ὁ ἀοίδιμος Ἀλέξανδρος Ρ. Ραγκαβῆς, ἡ μεγάλη ἐκείνη διάνοια καὶ ἡ μεγάλη ἐκείνη καρδία, ἥτις διῆλθεν ὡς σελασφόρος κομήτης τὸ στερέωμα τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν οὐρανοῦ, καὶ ἥτις ἐνουθέτησε πατρικῶς, ἐξετίμησεν εἰλικρινῶς, ἐθαύμασεν ἀνυποκρίτως τὸν ἡμέτερον ποιητὴν· ὁ διαβάτης οὗτος ἦσαν οἱ Διόσκουροι πατέρες τῆς νέας ἡμῶν ἑλληνικῆς ποιήσεως, οἱ ἔθνικοὶ καὶ ἀείμνηστοὶ ἡμῶν ποιηταὶ Ἀλέξανδρος καὶ Παναγιώτης Σούτσος, οἵτινες ἀπεκάλουν τὸν ποιητὴν τὸ λαμπρότερον· ἑαυτῶν ποίημα, καὶ ἔλεγον περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐξέβη ὡς ἡ Ἀθηνᾶ ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ Διὸς μὲ τὴν λόγχην καὶ τὴν ἀσπίδα εἰς χεῖρας, ἀντὶ μὲ σπάργανα» ("Ἴδε Ἀπάνθισμα ποιητικὸν σελ. ζ', σημ. α')· ὁ διαβάτης οὗτος ὑπῆρξαν οἱ σοφοὶ Γερμανοὶ Θεόδωρος Kind καὶ Ἀδόλφος Elissen οἱ ἐπαινέσαντες καὶ μεταφράσαντες τὸν ποιητὴν τῶν Ἑσθινῶν Μελωδιῶν· ὁ διαβάτης οὗτος εἶθε τέλος ἡμεῖς, κύριοι, οἱ παρασχόντες τὴν ἐσπέραν ταύτην φιλήκρον οὐς πρὸς ἓν τῶν σεμνοτάτων σεμνωμάτων τοῦ νέου ἡμῶν Παρνασσοῦ, πρὸς ἓνα τῶν ἔθνικωτάτων ἡμῶν ποιητῶν καὶ πρὸς τὸν ἠθικώτατον πάντων ἀνεξαίρετως.

Σταμάτιος Δ. Βάλβης

ΠΕΡΙ ΘΕΡΜΟΤΗΤΟΣ

Ἐκ τοῦ ὑπὸ τὰ πιστήρια ἐξαίρετου ἔργου τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διακεκριμένου ἐπιστήμονος καὶ ἀκαμάτου καθηγητοῦ κ. Ἡλία Βαλσαμάκη τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Φυσικοχημικά» περιλαμβάνοντος τὰς περὶ θερμότητος τέσσαρας διαλέξεις τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας κατὰ Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον τοῦ παρόντος ἔτους ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ, ἀποσπῶμεν σελίδας τινὰς ἀφορώσας εἰς τὸ ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ταπεινότερον θερμομετρικὸν ὄριον τῶν χημικῶν δράσεων πόρισμα τοῦ Pictet, καθ' ὃ οὐδεμία δρᾶσις τελεῖται κατὰ τὰς λίαν ταπεινάς θερμοκρασίας.

«Νεώτεροι ἔρευναι συμπληροῦσαι μακροχρονίους ἐρευνας, ἀνεκοινώθησαν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1893 εἰς τὴν ἐν Λαζάνῃ συγχροτηθεῖσαν συνέλευσιν τῆς Société helvétique des Sciences Naturelles, δη-

μοσιευθεῖσαι ἐν τοῖς Archives des sciences physiques et naturelles, καὶ νέον ἐπέχυσαν φῶς ἐπὶ τοῦ ἀπασχολούντος ἡμᾶς ζητήματος τῆς πρὸς τὰς ταπεινάς θερμοκρασίας σχέσεως τῆς ζωῆς.

Κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην ὁ κ. Pictet θεώρησεν ἀναγκαῖον προσμιαζόμενος νὰ ὀρίσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συγχρόνων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων ὀρίων τὴν ζωὴν καὶ τὸ ζωϊκὸν φαινόμενον ἐν ἀντιθέσει πρὸς φαινόμενον καθαρῶς μηχανικὸν ἐν τοῖς ἀνοργάνοις σώμασι τελούμενον. Ὁ ὀρισμὸς οὗτος φαίνεται αὐτῷ λίαν δυσχερῆς καὶ ματαίως ὑπὸ πλείστον φυσιολόγων ἐπιδιωχθεῖς, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἀρχεται ἐκ τῆς ἀναγραφῆς σειρᾶς γενικῶν φαινομένων εἰς ἀπαντα ἀνεξαίρετως τὰ ζῶντα ὄντα ἀπαντῶντων, ἅτινα κατὰ τάξιν εἰσὶ τὰ ἐξῆς:

α') Ἀπαντα τὰ ζῶντα ὄντα, ζῶα ἢ φυτὰ, φαίνονται ἡμῖν ὑπὸ τὴν μορφήν εἰδικῶν τύπων, καλουμένων εἰδῶν.

β') Ἐκαστον ἄτομον εἶδους τινὸς ἀντιπροσωπεύει μονάδα, πραγματικὴν ἔχουσαν ἀξίαν.

γ') Ἡ ὑφ' ἐκάστου τῶν ἀτόμων συνείδησις τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως δὲν εἶνε ἀπαραίτητος· παρὰ τοῖς ζῴοις τῶν ἀνωτέρων τάξεων, καὶ ἰδίᾳ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, ἀποτελεῖ αὕτη τὴν κατὰ φύσιν κατάστασιν.

δ') Ἐκ τῶν ἐν τῷ βᾶθει τῶν ἰσῶν τῶν ζῶντων ὄντων τελουμένων φυσικοχημικῶν φαινομένων φαίνεται προκύπτουσα κατάστασις εὐσταθοῦς ἰσορροπίας, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν κατὰ φύσιν ζωὴν τῶν ὄντων καὶ ἐξασφαλιζοῦσα τὴν ἀτομικότητα αὐτῶν κατὰ τοῦ συνόλου τῶν ἐξῶθεν ἐνεργουσῶν δυνάμεων.

ε') Ἡ κατὰ φύσιν ζωὴ τῶν ὄντων τρεῖς παρουσιάζει φάσεις: Τὴν γέννησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν μέχρι τῆς ὀρίμου ἡλικίας, τὴν κανονικὴν ζωὴν καὶ τὸ γῆρας περατούμενον διὰ τοῦ θανάτου.

ς') Ἀπὸ τῆς γενικωτέρας ἐκδοχῆς τῆς λέξεως αἱ νόσοι παράγονται ἐκ πασῶν τῶν ὀπωσθήποτε διαταρασσουσῶν τὴν εὐσταθῆ ἰσορροπίαν τῶν ζωϊκῶν φαινομένων ἐπιδράσεων, πέραν τῶν ὀρίων τῶν δυναμένων νὰ ὀρισθῶσιν ὡς κατὰ φύσιν· καὶ

ζ') Αὐτὰ ταῦτα τὰ ζωϊκὰ φαινόμενα, εἰς τὴν ἀπλουστάτην αὐτῶν ἑκφρασίαν ἀνηγμένα, χαρακτηρίζονται πάντοτε ὑπὸ φαινομένων χημικῶν καὶ οὐχὶ φυσικῶν.

Καὶ εἰς μὲν τὰ φυτὰ ἀνευρίσκεται τὸ κύτταρον, ἀπορροφῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φωτός τὸ ἀνθρακικὸν ὀξυ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ ὕδατος καὶ ἀποσυντιθέμενον αὐτὸ εἰς ἀνθρακκὰ, προσλαμβάνομενον, καὶ εἰς ὀξυγόνον, ἀποβαλλόμενον, εἰς δὲ τὰ ζῶα ἐπίσης διακρίνεται τὸ κύττα-

ρον, ἀπορροφῶν τὸ ὀξυγόνον τοῦ ἀέρος καὶ προσηλοῦν αὐτὸ διὰ δια-
πιδύσεως εἰς τὰς ἐν τῷ κυττάρῳ εἰσερχομένας οὐσίας.

Ἡ θρέψις καὶ ἡ ἀναπνοὴ τῶν κυττάρων ἀποτελοῦσι τὰ δύο στα-
θερὰ φαινόμενα ἀπάντων τῶν ζῶντων ὄντων, ἀπασαι δὲ αἱ ἐθελοῦσαι
ἢ μὴ κινήσεις, πᾶσαι αἱ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντιλήψεις, αἱ εἰς τὸ
νευρικὸν σύστημα ὀφειλόμεναι, εἰσὶ χαρακτῆρες μεταβλητοὶ καὶ δυνα-
τὸν νὰ ἐλλείπωσι, χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ζωὴ ὡς
ἀποῦσα ἢ ἐσβεσμένη.

Ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων στηρίξας ὁ κ. Pictet τὴν ἔρευναν αὐτοῦ,
ἔρευναν σκοποῦσαν τὴν μελέτην τῆς εἰδικῆς ἐπιδράσεως τῶν ταπεινῶν
θερμοκρασιῶν ἐπὶ τῶν διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀναγραφέντων χαρακτῆρων
ὀριζομένων ζωϊκῶν φαινομένων, προέβη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν πειραμάτων,
ἅτινα ἐν συνόψει ἔχουσιν ὡδε :

Πρὸς πειραματισμὸν ἐξελέγησαν ἐκ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῶν ζῶων,
θηλαστικῶν ὑφισταμένων χειμερίαν νάρκην, πτηνῶν διαφορῶν κλιμά-
των, βατραχιῶν, ὀφιοειδῶν, ἐγχυματογενῶν, μικροβίων καὶ λοιπῶν, τὰ
ὑγιέστερα καὶ ἐξητάσθησαν κατὰ πρῶτον ἐπιμελῶς ἐν τῇ κατὰ φύσιν
ζωῇ αὐτῶν, ἥτοι ἐν τῇ τροφῇ, τῇ ἀναπνοῇ, τῷ μυϊκῷ ἔργῳ καὶ ταῖς
παντοειδέσιν αὐτῶν ἐκκρίσεσι. Τούτου γενομένου, ἐβυθίσθησαν ταῦτα
ἀποτόμως ἐντὸς τῶν λεγομένων ψυκτικῶν φρεάτων (puits frigori-
fiques), ἥτοι χώρων περιορισμένων, ὧν τὸ μεταξὺ τῆς διπλῆς παρεῖας
διάστημα διατηρεῖται εἰς θερμοκρασίαν ταπεινὴν, κυμαινομένην κατὰ
βούλησιν μεταξὺ $+10^{\circ}$ καὶ -165° ἢ -200° . Τὸ ζῶον τότε ὑποβάλλ-
εται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀκτινοβολίας, ἡ θερμοκρασία
ταπεινοῦται, οὕτω δὲ δυνατόν νὰ μελετηθῇ ἡ ἐπὶ τοῦ συνόλου τοῦ ὀρ-
γανισμοῦ αὐτοῦ ἐπενέργεια τοῦ διαταράσσοντος τὴν κατὰ φύσιν κατά-
στασιν αὐτοῦ παράγοντος τούτου. Μετρεῖται τότε ὁ σφυγμὸς ἢ ἡ τα-
χύτης τῶν καρδιακῶν παλμῶν, ἡ θερμοκρασία εἰς διάφορα τοῦ σώμα-
τος μέρη, αἱ διάφοροι ἐκκρίσεις καὶ αἱ φαινομενικαὶ μεταβολαὶ τῆς
εὐαισθησίας καὶ τῆς εὐκινήσιας τῶν μελῶν.

Ἐκ τῶν διὰ τῆς μεθόδου ταύτης γενομένων πειραμάτων συναγεται
ἀσφαλῶς ὅτι ἡ ἐνέργεια τῶν κατὰ διαφορῶν βαθμῶν ταπεινῶν τούτων
θερμοκρασιῶν εἶνε ὀλεθρία διὰ τοὺς ζῶντας ὀργανισμούς, πλὴν τούτου
δὲ ὀρίζονται διὰ τούτων ἀκριβῶς τὰ ὅρια, ἐντὸς τῶν ὁποίων δυνατόν
νὰ κυμαίνεται ἡ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος ἀνευ καταστροφῆς τοῦ
εὐσταθοῦς τῆς φυσιολογικῆς ἰσορροπίας, ἐνῶ συγχρόνως αὐστηρὰ ἀνά-
λυσις τῶν ὑπὸ τοῦ ζῶου ἀπορροφωμένων ἀερίων, πρὸ τοῦ πειράματος
καὶ κατ' αὐτό, παρέχει ὡς ἐξαγόμενον τὴν ἀκριβῆ κατὰ βάρους μέ-

τρησιν τοῦ προσλαμβανομένου ὑπὸ τοῦ αἵματος καὶ τῶν μυῶν ὀξυγόνου.

Ἐπίσης δυνατόν διὰ τῆς μεθόδου ταύτης νὰ μελετηθῇ τοπικῶς ἡ
ἐνέργεια τοῦ ψύχους εἴτε ἐπὶ τῶν μυῶν, εἴτε ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστή-
ματος, εἴτε καὶ ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν ἀδένων, κατὰ δὲ τὴν ἐκτέ-
λεσιν τῶν πειραμάτων τούτων—δι' ὧν κατεδείχθη ἐπὶ πλέον ὅτι αἱ
μεταβολαὶ τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος ἐπιδρῶσιν ἀμέσως ἐπὶ
τοῦ ποσοῦ τῶν ἐκκρίσεων ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ταχύτητος τῶν φαινομένων
τῆς ἀφομοιώσεως καὶ τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν—ὁ κ. Pictet ἀκουσίως
ἐξετέλεσεν ἐν παρόδῳ πείραμα σχετικὸν πρὸς τὰ διὰ τοῦ ψύχους καύ-
ματα. Ὅταν, λέγει, ἡ χεὶρ ἢ οἰονδήποτε ἕτερον μέλος τοῦ σώματος
ἔλθῃ τυχαίως εἰς ἐπαφήν, ἔστω καὶ βραχείας διαρκείας, μετὰ τῶν ἐκ
μετάλλου παρεῖων τοῦ ψυκτικοῦ φρέατος θερμοκρασίας ὑπὸ τοῦς -80° ,
αἰσθανόμεθα ζωηρὸν πόνον, προσόμοιον κεντήματι σφηκός. Σπανίως
τὸ καῦμα ἔχει λίαν περιορισμένην τὴν ἔκτασιν· ἐν γένει κατέχει κατ'
ἐλάχιστον ἐπιφάνειαν ἐνός τετραγωνικοῦ ἑκατοστομέτρου, πολλάκις δὲ
καὶ μείζονα ταύτης. Τὰ διὰ τοῦ ψύχους τούτου καύματα ἀνεξαιρέ-
τως παρουσιάζουσι κατὰ τὴν θεραπείαν τροπὴν διάφορον τῶν διὰ τῶν
θερμῶν σωμάτων, τὰ δὲ εἰς τὸν κ. Pictet ἢ εἰς τινα τῶν βοηθῶν αὐ-
τοῦ ἐπισυμβάντα ἐπέτρεψαν αὐτῷ νὰ μελετηθῇ ταῦτα κατὰ δύο βαθ-
μοὺς διαφορῶν. Καὶ κατὰ μὲν τὸν πρῶτον βαθμὸν, τὸ δέρμα ζωηρῶς
ἐρυθριᾷ καὶ τὴν ἐπαύριον λαμβάνει ἰάνθινον χρωματισμὸν, ἡ δὲ κηλὶς
συνήθως διπλασιάζεται τὰς ἐπομένας ἡμέρας. Ἐπὶ τῆς ἐρυθρᾶς κηλίδος
καὶ ἐπὶ πάντων τῶν παρακειμένων αὐτῇ ἰσθῶν αἰσθάνεται τις λίαν
ἐπώδυνον κνισμὸν, ἀπαιτεῖται δὲ πρὸς ὀριστικὴν ἐξαφάνισιν τῆς κηλί-
δος χρονικὸν διάστημα πέντε ἢ ἕξ ἑβδομάδων. Ἐὰν τὸ καῦμα εἶνε
σπουδαιότερον, εἴτε διότι ἡ ἐπαφὴ ὑπῆρξε μᾶλλον παρατεταμένη, εἴτε
διότι συνετέλεσεν εἰς τοῦτο τὸ οἰνόπνευμα, ὁ αἶθρ ἢ ὁ βρυστός ἀτμο-
σφαιρικὸς ἀήρ, τὸ καῦμα εἶνε τοῦ δευτέρου βαθμοῦ. Ἐν τῇ περιστάσει
ταύτῃ τὸ δέρμα ἀποσπᾶται τάχιστα καὶ ἅπαντα τὰ καταψυγέστα
μέρη ἐνεργοῦσιν ὡς σώματα ξένα προκαλοῦντα τὴν ἐμπύησιν, ἥτις εἶνε
μακρὰ, ἐπίμονος, μὴ ἐπιταχύνουσα τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἰσθῶν. Αἱ
πληγαὶ αὗται εἰσὶ συνήθως μορφῆς κακοήθους· βραδύτατα ἐπουλοῦν-
ται, οὐδέποτε δὲ κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὰς ἐκ τῶν διὰ πυρὸς
καυμάτων προερχομένας. Ὁ εἰδικὸς χαρακτῆρ τῶν πληγῶν τούτων,
λέγει ὁ κ. Pictet, ἔγκειται ἀκριβῶς ἐν τῇ ἀπωλείᾳ τῆς ἀναπλαστι-
κῆς τῶν παγέντων ἰσθῶν δυνάμεως, ἡ δὲ ζωὴ φαίνεται ἀποσυρθεῖσα ἐκ
τοῦ καταψυγέστου μέρους.

Ἐπίσης ἄξιον παρατηρήσεως εἶνε ὅτι, ὡς ἐκ τῶν πειραμάτων τού-

των κατεδείχθη, ἐνῶ ἡ ἄμεσος ἐπαφή τῶν ζῶων μετὰ τοῦ ψυχροῦ λουτροῦ, ἔστω καὶ -30° μέχρι 35° , ἐπιφέρει τὸν ἄμεσον αὐτῶν θάνατον, τὰ ζῶα ταῦτα δύνανται ν' ἀναπνεύσωσιν ἀέρα -100° καὶ -130° , χωρὶς νὰ πάθωσιν ἀμέσως ἐκ τούτου, ὡς ἐπίσης δύνανται ν' ἀναπνεύσωσι καὶ ξηρὸν ἀέρα $+100^{\circ}$ καὶ $+110^{\circ}$, χωρὶς ν' ἀποθάνωσι καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ καῶσιν.

Ὅμοια τοῖς ἀνωτέρω ἀναγραφείοις πειράματα ἐγένοντο καὶ ἐπὶ ζῶων φυτῶν, πρὸς τοῦτο δ' ἐξελέγησαν φυτὰ ὄλων τῶν βαθμίδων τῆς κλίμακος, ἀπὸ τῶν δικοτυληθῶν μέχρι τῶν κρυπτογάμων καὶ τῶν φυκῶν, ἐφ' ὧν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας ἐμελετήθησαν τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς κατὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπενέργειαν τῆς καταψύξεως. Ἄμεσον πόρισμα τῆς ἐρεύνης ταύτης εἶνε ὅτι τὰ φέροντα τὰ φύλλα αὐτῶν καὶ ἐν πλήρει ἀνθήσει εὐρισκόμενα φυτὰ εἰσὶν εὐαίσθητα εἰς τὸ ψῦχος τοῦλάχιστον ὅσον καὶ τὰ λεπτοφυέστερα τῶν θηλαστικῶν, ἐὰν δὲ καὶ ἐπὶ ἐλάχιστον χρόνον βυθισθῶσιν ἐν τῇ κατεψυγμένῃ ἀτμοσφαίρᾳ, καταστρέφονται μετὰ ταχύτητος καταπληκτικῆς.

Ἰδού δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Pictet ἀνακοινωθέντα πορίσματα τῶν πειραματικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν, ἐρευνῶν ἀναληφθεισῶν ἀπὸ τοῦ 1869 καὶ ἐξακολουθησασῶν μέχρι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, τῇ εἰς τινὰς τούτων συνεργασίᾳ τῶν κ. Casimir de Candolle, Ed. Sarasin καὶ E. Yung, du Bois—Reymond, Bertin, Susani καὶ ἄλλων.

Πειράματα ἐπὶ θηλαστικῶν ἀνωτέρων τάξεων. —

Κύνων βραχύτριχος καὶ μεσαίου ἀναστήματος, ἔλκων περὶ τὰ $8 \frac{1}{2}$ χγ., ἐτέθη ἐντὸς ψυκτικοῦ φρέατος θερμοκρασίας -90° μέχρι -100° , διατηρουμένης σταθερᾶς καὶ ἀμεταβλήτου. Πασῶν τῶν ἀπαιτουμένων προφυλάξεων μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ληφθεισῶν καὶ τῆς σφαίρας μακροῦ θερμομέτρου, κατὰ 35 ἑκατοστόμετρα τοῦ σώματος τοῦ κυνός ὑπερέχοντος προσαρμοσθείσης ἐν τελείᾳ ἐπαφῇ μετὰ τοῦ βουθῶνος τοῦ κυνός, παρετηρήθησαν τὰ ἐξῆς γεγονότα :

Ἡ θερμοκρασία τοῦ κυνός ἦτο κανονικῆ, τὸ δὲ ζῶον ἔφαγε δύο ὥρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πειράματος. Εἰσάγομεν αὐτὸν ἐντὸς τοῦ εἰς -92° κατεψυγμένου φρέατος.

Ἀπὸ τοῦ πρώτου λεπτοῦ παρατηροῦμεν προοῦσαν αὐξήσιν τῆς ταχύτητος τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῆς τοῦ σφυγμοῦ.

Αἱ ἐπιταχύνσεις αὗται βαίνουσιν ἀξανατόμεναι ἐπὶ 12 μέχρι 13 λεπτῶν πρὸς ἐκπληξίν μου βεβαίῳ κατὰ πρῶτον αὐξήσιν τῆς θερμοκρασίας κατὰ ἥμισυ περίπου βαθμῶν.

Τὸ ζῶον ἄρχεται παρασσόμενον.

Μετὰ 25 λεπτά, ἡ θερμοκρασία βραδέως ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἀρκτικὸν αὐτῆς σημεῖον.

Ὁ κύων τρώγει ἀπλήστως ἄρτον, ὃν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πειράματος λίαν ἐμφανῶς ἀπεποιεῖτο.

Ἡ ἀναπνοὴ ἐξακολουθεῖ οὔσα λίαν ζωηρά, ταχεῖα καὶ βαθεῖα.

Μετὰ 40 λεπτά, τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν ἀπέβησαν λίαν ψυχρά, καὶ ἡ θερμοκρασία παρέμεινε σχεδὸν σταθερά, διατηρουμένη περὶ τοὺς 37° .

Μετὰ 1 ὥραν καὶ 10 λεπτά, ὁ κύων δὲν ταρασσεται πλέον ἐπιστητῶς, ἀλλ' ἀναπνέει ἰσχυρῶς καὶ τείνει νὰ κινήσῃ τοὺς δι' ἱμάντων δεδεμένους πόδας αὐτοῦ, μεθ' ὧν ἐφησυχάζει ἐντελῶς.

Ἡ κυκλοφορία εἶνε κατὰ τι ταχύτερα ἢ πρότερον.

Τὰ ἄκρα ἐπὶ πλέον ψύχονται.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἡμίωριον τὸ ζῶον ἔφαγε περὶ τὰ 100 γραμμάρια ἄρτου, ὀλίγον δὲ μετεβλήθη ἡ ἀνωτέρω ἀναγραφείσα γενικὴ κατάστασις. Ἡ θερμοκρασία ἐταπεινώθη ἐν συνόλῳ κατὰ ἥμισυ βαθμῶν.

Αἰφνης, ἐπὶ τινὰς στιγμὰς, ἡ ἀναπνοὴ ἐπιβραδύνεται, ὁ σφυγμὸς καθίσταται ἀσθενής, ἐνῶ ἡ θερμοκρασία ταπεινοῦται ταχέως.

Περὶ τοὺς 22° , ἀνασύρεται τὸ ζῶον ἀναίσθητον ἐκ τοῦ ψυκτικοῦ φρέατος, ἀπασαί δὲ αἱ πρὸς ζωογόνειν αὐτοῦ φροντίδες ἀποβαίνουσιν ἀνωφελεῖς.

Τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν εἰσὶν ἤδη πεπηγότα.

Ὁ κύων ἀπέθανεν ἐντὸς χρονικοῦ διαστήματος ἐλάσσονος τῶν δύο ὥρῶν, ἀπολέσας δι' ἀκτινοβολίας τὴν θερμότητα αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ πειράματος τούτου καὶ ἄλλων γενομένων ἐπὶ ἐτέρων ζῶων, κυνῶν καὶ ἰνδοχοίρων, ὁ κ. Pictet συνάγει ὅτι δυνάμεθα ἐντεῦθεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι δεινὴ τελεῖται ἀντίδρασις ἐν τῇ εὐσταθεῖ ἰσορροπία τῶν ζῶων θηλαστικῶν κατὰ τὴν αἰφνιδίαν τεχνητὴν καταψύξιν τοῦ κατὰ φύσιν ὀργανισμοῦ αὐτῶν. Ὅταν τὸ ἀπειλούμενον ἄτομον ἀπολλύῃ δι' ἀκτινοβολίας καὶ τοσοῦτ' ταχέως τὴν θερμότητα αὐτοῦ, φαίνεται ὅτι ἡ τοῦ ζῶου αὐτόματος συντήρησις προκαλεῖ ἀπορρόφωσιν ὀξυγόνου πλείονος τῆς κανονικῆς· αἱ λειτουργίαι τῆς πέψεως τελούνται μετὰ δραστηριότητος καὶ, τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς καταψύξεως προϊόντων, τὰ ὄργανα ἀντιτάττουσιν εἰς ταύτην περίσσειαν παραγωγῆς θερμότητος καὶ ἐνεργείας, πιθανῶς δὲ οἱ συνεκτικοὶ ἰστοί, λίπη, κτλ., ἀπορροφῶνται ταχέως πρὸς παροχὴν τῷ αἵματι τῶν διὰ τοῦ ὀξυγόνου καιομένων ὑδρογονανθρακούχων στοιχείων· ἡ ἐμφάνισις τῆς πείνης ἐσημειώθη πάντοτε μετὰ τέταρτον τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πειράματος. Ὅταν δὲ ἡ τῆς θερμότητος ἀπώλεια καταστῇ ἐπὶ μᾶλλον

σημαντική, τὸ ἄνευ συνειδήσεως ὄργανωμένον ἄτομον προβαίνει εἰς τὴν θυσίαν τῶν περιφερικῶν μελῶν.

Ἐπέρχεται στάσις τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀκρων, οὕτω δὲ ταῦτα ἀποθνήσκουσι πρῶτα. Ἐἴτα, σχεδὸν αἰφνιδίως, ἡ κεντρικὴ κυκλοφορία ἵσταται ἐπίσης, ὅταν ἡ κατάπτωσις τῆς θερμοκρασίας ὑπὸ τὴν φυσιολογικὴν καταστῆ ἴση πρὸς 8° ἢ 10° , ἡ δὲ ἀπότομος τελικὴ πτώσις αὐτῆς καταδεικνύει τὴν ἐνέργειαν τῆς συναφθείσης ὑπὸ τοῦ ζῶντος ἄτομου κατὰ τοῦ διαταράσσοντος τὴν ζωϊκὴν ἰσορροπίαν παράγοντος πάλης, ἀλλὰ τὰ φαινόμενα ταῦτα δὲν ἐμελετήθησαν εἰσέτι κατὰ βάθος.

Κατάψυξις ὄργανου. — Ὁ κ. Pictet ὑπέβαλε τὸν ἑαυτοῦ βραχίονα, γυμνὸν μέχρι τοῦ ἀγκῶνος, εἰς κατάψυξιν δι' ἀκτινοβολίας ἐντὸς ψυκτικοῦ φρέατος διατηρουμένου εἰς θερμοκρασίαν 105° , περιγράφει δὲ τ' ἀποτελέσματα τῆς καταψύξεως ταύτης ὡς ἐπομένως: Αἰσθάνεται τις ἐπὶ παντὸς τοῦ δέρματος καὶ εἰς ἅπαν τὸ βάθος τῶν μυῶν ὅπως χαρακτηριστικὸν καὶ εἰδικὸν αἶσθημα ἀνεπίδεκτον αἰσθητικῆς περιγραφῆς. Τὸ αἶσθημα, οὐχὶ δυσάρεστον κατὰ πρῶτον, ἀποβαίνει βαθμηδὸν τοιοῦτον, φαίνεται δὲ ἔδραν ἔχον τὸ κεντρικὸν ὅστον ἢ τὸ περιόστεον. Μετὰ 3 ἢ 4 λεπτά, τὸ δῆμα τοῦ βραχίονος ἀποβαίνει ἐλαφρῶς ἰάνθινον, ἐνῶ τὸ ἀλγεινὸν αἶσθημα ἐνισχύεται, ἐκτεινόμενον ἰδίᾳ πρὸς τὰ βαθύτερα μέρη. 10 λεπτά μετὰ τὴν ἐξοδὸν τοῦ βραχίονος ἀπὸ τοῦ ψυκτικοῦ φρέατος, αἰσθάνεται τις ἐν γένει ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν συνοδουμένην ὑπὸ κνισμοῦ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δέρματος. Τὸ ἐκ τῆς ἀντιδράσεως ταύτης αἶσθημα προσομοιάζει ἀσθενῶς πρὸς τὸ παραγόμενον ἐκ τῆς ἀντιδράσεως, ἣτις λαμβάνει χώραν, ὅταν ἐπὶ μακρὸν χρόνον κυλίση τις τὸν βραχίονα ἐντὸς χιόνος.

Πειράματα ἐπὶ τῶν ἰχθύων. — Οἱ ἐρυθροὶ ἰχθύς, οἱ τίλλωνες (τίγκα, tanche), καὶ ἐν γένει οἱ λιμναῖοι τῶν γλυκέων ὑδάτων δυνατὸν νὰ παγῶσιν ὀλοσχερῶς, εἴτα δὲ ν' ἀναζήσωσιν ἀρμυδίως θερμοκρῆνες· ἀλλὰ τὸ πείραμα τοῦτο δεῖται προσοχῆς περὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Ἐὰν βραδείως παγῶσιν ἰχθύς τῆς κατηγορίας ταύτης ἐντὸς ἀτμοσφαιρας -8° μέχρι -15° , ἀφοῦ προηγουμένως ληφθῆ πρόνοια νὰ παραμείνωσιν οὗτοι ἐπὶ εἰκοσιτετράωρον ἐν ὕδατι 0° , δυνατὸν νὰ σχηματίσῃ τις ἐνιαῖον συμπαγῆ ὄγκον ἐκ τοῦ ὕδατος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἰχθύων. Θραύων τις τμῆμα τοῦ πάγου τούτου καὶ ἀποκαλύπτων οὕτως ἓνα τῶν ἰχθύων, βεβαιούται ὅτι δύναται νὰ κατατμηθῆ οὗτος εἰς μικρὰ τεμάχια, ὡς ἂν εἰ ἀπετελεῖτο ἐκ πάγου. Ἐὰν ὁ πάγος οὗτος μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἰχθύων ἀφῆθῃ εἰς βραδείαν τῆξιν, παρατηροῦνται μετ' ὀλίγον

οἱ ἰχθύς οὗτοι κολυμβῶντες ὡς καὶ πρὸ τῆς καταψύξεως, ἀλλὰ δὲν ἀναζῶσι πλέον οἱ ἐρυθροὶ ἰχθύς καὶ οἱ τίλλωνες, ἐὰν τὸ πείραμα ἐκτελεσθῆ εἰς θερμοκρασίαν κατωτέραν τῶν -20° .

Πειράματα ἐπὶ τῶν βατραχίων. — Οἱ βάτραχοι ὑφίστανται ἄνευ κινδύνου κατάψυξιν καὶ πῆξιν -28° , εἰς θερμοκρασίαν δὲ -30° καὶ -35° οἱ πλείστοι αὐτῶν ἀποθνήσκουσι.

Πειράματα ἐπὶ τῶν ὄφιοειδῶν. — Κοινὸς ὄφις τῶν ἀγρῶν (ὑπὸ τοῦ κ. Pictet καλούμενος διὰ τοῦ δημῶδους αὐτοῦ ὀνόματος lanwoui) κατεψύγη μέχρι -25° καὶ ἀνέζησεν, ἀλλὰ δὲν ἀντέσχεν εἰς κατάψυξιν -35° .

Πειράματα ἐπὶ τῶν σκολοπενδρῶν. — Τρεῖς σκολόπενδρα ἀντέσχον εἰς κατάψυξιν -40° καὶ ἀνέζησαν μετὰ τὴν τῆξιν αὐτῶν. Ἐπίσης ἀνέζησαν ὑποβληθεῖσαι εἰς κατάψυξιν -50° , ἀλλὰ δὲν ἀντέσχον καταψυγεῖσαι μέχρι 90° .

Πειράματα ἐπὶ τῶν κοχλιῶν. — Τρεῖς κοχλῖαι, ὧν οἱ δύο ἔφερον ἐπὶ τοῦ κελύφους ῥωγμὰς, ὑπεβλήθησαν εἰς κατάψυξιν -110° καὶ -120° ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Οἱ δύο φέροντες τὰς ἐλαγρὰς ῥωγμὰς τοῦ ὄστράκου ἀπέθανον· ὁ τρίτος ἐπέζησεν.

Πειράματα ἐπὶ τῶν ψῶν τῶν πτηνῶν. — Ἄπαντα τὰ ψᾶ ταῦτα καθίστανται ἄγονα, ἐὰν καταψυθῶσιν ὑπὸ τοὺς -2° μέχρι -3° , ἀλλ' ἐπιζῶσι καταψυχόμενα μέχρι -1° .

Πειράματα ἐπὶ τῶν ψῶν τῶν βατραχίων. — Τὰ ψᾶ ταῦτα βραδέως καταψυχόμενα μέχρι -60° δύνανται ν' ἀναζήσωσι καὶ νὰ δώσωσι γένεσιν εἰς γυρίνοισι, ἀλλ' ἀποθνήσκουσι, τῆς καταψύξεως ἀποτόμως γιγνομένης.

Πειράματα ἐπὶ τῶν ψῶν τῶν μυρμηκῶν. — Τὰ ψᾶ ταῦτα λαμβανόμενα κατὰ τὴν θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους εἰσι λίαν εὐαίσθητα, ἐν γένει δ' ἀποθνήσκουσι εἰς θερμοκρασίαν ἀπὸ 0° μέχρι -5° , ἐνίοτε καὶ εἰς ἀνωτέραν τῆς τοῦ 0° .

Πειράματα ἐπὶ τῶν ψῶν τοῦ μεταξοσκώληκος. — Τὰ ἐπὶ τῶν ψῶν τούτων γεγόμενα πειράματα ἦσαν πολυάριθμα, ἀπεδείχθη δ' ἐκ τούτων ὅτι ταῦτα ἀντέχουσιν εἰς λίαν ταπεινὰς θερμοκρασίας (μέχρι 40°), ἰδίᾳ ἐκτεθέντα εἰς ταύτας ἅμα τῇ φωτοκίᾳ. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ μάλιστα λαμβάνει χώραν γεγονὸς ἀξιοσημείωτον. Εἰς τὰ μετὰ τὴν κατάψυξιν ὑποβληθέντα ὑπὸ τοὺς συνήθεις θερμολογικούς ὁρους τῆς ἐπιφάσεως ἅμα τῷ ἔαρι οὐδέποτε σχεδὸν παρουσιάζονται αἱ τοσοῦτον συχναὶ παρὰ τοῖς ἐγκαταλειφθεῖσιν εἰς τὰς διακυμάνσεις τῆς θερμοκρασίας τοῦ περιβάλλοντος νόσοι, τοῦτο δὲ, διότι τὰ παν-

τσειδῆ παράσιτα τοῦ μεταξοσκώληκος, τὰ τὰς νόσους αὐτοῦ προκαλοῦντα, δὲν εὐρίσκονται ὑπὸ ὄρους εὐνοϊκούς πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῶν, οὕτω δὲ ἡ κάμψη ἐξέρχεται ἀσινῆς καὶ ἀπηλλαγμένη τῶν τοσοῦτων καταστρεπτικῶν δι' αὐτὴν καὶ τὴν βιομηχανίαν τῆς μετᾶξης παθημάτων τούτων.

Ἡ τοιαύτη τεχνητὴ κατάψυξις τῶν ὥων τοῦ μεταξοσκώληκος ἤρξατο ἤδη ἐφαρμοζομένη ἐν τῇ μεγάλῃ βιομηχανίᾳ.

Πειράματα ἐπὶ τῶν πρωτοζῶων, τῶν μικροβίων, τῶν σπόρων, τῶν διατομέων καὶ λοιπῶν.—Ὁ κ. Pictet ὁμολογεῖ χάριτας τῷ κ. Casimir de la Candolle καὶ ἄλλοις φυσιοδίφαις, οἵτινες ἐπρομήθευσαν αὐτῷ ἐν καλῇ καταστάσει ξηρούς σπόρους διαφόρων φυτῶν, ὡς καὶ τοῖς κ. κ. Fol, Miquel, E. Yung, Pasteur, Roux, Koch καὶ ἄλλοις, τῇ πρόφρονι τῶν ὁμοίων ἀρωγῇ συνέλεξε πλήρη σειρὰν μικροβίων, διατομέων, μικροκόκκων, βακτηριδίων καὶ σπόρων.

Ἐξ ἀπάντων τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Pictet γενομένων πειραμάτων συνάγεται ὅτι καὶ αἱ μᾶλλον ταπειναὶ θερμοκρασίαι οὐδεμίαν ἐπὶ τῶν ὄντων τούτων ἐξασκοῦσιν ἐπιρροήν, ὅτι, δηλονότι, εἰ σπόροι, τὰ μικρόβια, τὰ βακτηρίδια, κτλ., ἀναπτύσσονται μετὰ τὴν κατάψυξιν, ὡς ἀναπτύσσονται κανονικῶς καὶ ἄνευ αὐτῆς, καίτοι τινὰ τούτων ἐτέθησαν ἐντὸς ῥευστοῦ ἀέρος ὑπὸ θερμοκρασίαν -200° περίπου.

Ἀντιθέτως δὲ πρὸς ταῦτα αἱ δαμαλίδες (vaccins) καὶ τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν πτωματινῶν (ptomaines) γνωστὰ δηλητήρια φαίνονται μὴ ἀντέχοντα εἰς τὰ μεγάλα ψύχη καὶ ἀποτελοῦντα οὕτως ἐξαίρεσιν μεταξύ πασῶν τῶν ὀργανωμένων οὐσιῶν. Αἱ δαμαλίδες ἀποβαίνουσι στείραι. Οὕτω δὲ κατὰ τὸν κ. Pictet ἡ τῶν ταπεινῶν θερμοκρασιῶν ἐπίδρασις ὀρίζει ἐνδιαφέρουσαν γραμμὴν διακρίσεως μετὰ τῶν δύο μεγάλων τούτων τάξεων τῶν δηλητηριωδῶν οὐσιῶν, μικροβίων καὶ δαμαλίδων.

Καὶ ἤδη παρακολουθήσωμεν τὸν ἕξοχον φυσιοδίφην εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἐκ τῆς πρώτης ταύτης σειρᾶς τῶν παρατηρήσεων, σειρᾶς εἰσέτι ἀτελοῦς καὶ πλήρους κενῶν, ἐξαχθέντων ὑπ' αὐτοῦ γενικῶν πορισμάτων, ἅτινα κατὰ τάξιν ἔχουσιν ὡς ἐπομένως:

α') Βέβαιον εἶνε ὅτι ὅσον τὰ ζωικὰ φαινόμενα ἐξετάζονται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν, ἤτοι ἐν ὀργανισμοῖς ἀπλουστέροις καὶ μᾶλλον ἀρχεγόνοις, τόσο ἡ κατάψυξις δυνατὸν ἐπὶ μᾶλλον νὰ προβῆ, χωρὶς νὰ ἐπι-

ῥέβη βραδύτερον ἐπαισθητὰς τροποποιήσεις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν καταψυγέντων ἀτόμων.

β') Ἐὰν σχηματισθῆ κλίμαξ τῶν ὄντων, ἀπὸ τῶν κατωτέρων μέχρι τῶν θηλαστικῶν, βεβαιούται ὅτι παράλληλος πρὸς ταύτην κλίμαξ ὀρίζει τὸ ελάχιστον τῆς θερμοκρασίας, ὅπερ τὰ ὄντα ταῦτα δύναται νὰ ὑποστῶσιν. Ὅσοι δὲ συνθετώτεροι ἀποβαίνει ὁ ὀργανισμός, τόσο τὰ μεγάλα ψύχη ἀποβαίνουσι καταστρεπτικώτερα τῷ ἀτόμῳ.

γ') Παρὰ τοῖς ἀνωτέροις τῶν ζῶων ἡ ἀπότομος ἐν λουτρῷ ψυχροῦ ἀέρος κατάψυξις παράγει λίαν ἐνεργὸν καὶ χαρακτηριστικὴν ἀντίδρασιν, ἥτις ἴσως δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν εὐρεσιν θεραπευτικῶν μεθόδων χρησίμων τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τισὶ τῶν νοσημάτων.

δ') Τελευταῖον ἐκ τοῦ συνόλου τῶν γεγονότων τούτων συνάγεται πόρισμα φιλοσοφικῆς τάξεως σχετικὸν πρὸς τὰς περὶ ζωῆς γενικὰς ιδέας. Ἀπεδειξάμεν, λέγει ὁ κ. Pictet, ὅτι εἰς τὰς περὶ τοὺς -100° ταπεινὰς θερμοκρασίας ἅπαντα τὰ χημικὰ φαινόμενα, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαίρεσεως, ἐκμηδενίζονται καὶ ἀδύνατον νὰ λάθωσι χώραν. Αἱ χημικαὶ ἄρα δράσεις, αἵτινες δέον ἵνα τελῶνται ἐν τῷ βᾶθει τῶν ἰσθῶν, ἵνα δυνηθῶμεν ν' ἀναγνωρίσωμεν ἐν αὐταῖς τὴν παρουσίαν τῆς ζωῆς, εἰσὶν ἀνηρημέναι *ipso facto* εἰς -200° ἐν ἅπασιν τοῖς σπέρμασι, σπόροις, κόκκοις, κτλ.

Κατὰ τὴν στιγμὴν λοιπὸν τῆς ἀναθερμάνσεως τῶν μέχρι -200° καταψυγέντων ὀργανισμῶν τούτων εὐρίσκόμεθα ὑπὸ λίαν ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ὅπως χαρακτηρίσωμεν τὸ ἕτερον τῶν κυρίων ζητημάτων τῆς ζωῆς. ἤτοι ἐὰν αὕτη λαμβάνῃ γέννησιν αὐτομάτως ἐν προϋπάρχοντι νεκρῷ ὀργανισμῷ.

Ἐὰν ἡ ζωὴ, προσέμοια τῷ πυρὶ τῶν ἐστιᾶδων, ἔδει νὰ ἐξαφανισθῆ διὰ παντὸς ἀπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ ἅμα τῇ ἀποσβέσει αὐτῆς, τὰ σπέρματα ταῦτα ἅπαξ νεκρωθέντα (καὶ τοιαῦτα εἶνε εἰς -200°) ἔδει νὰ παραμείνωσι νεκρά, ἐνῶ, τὸναντίον, ζῶσι καὶ ἀναπτύσσονται, ὡς εἰ μὴ συνέβαινεν ἡ κατάψυξις.

Ἡ ζωὴ ἄρα εἶνε ἐκδήλωσις τῶν νόμων τῆς φύσεως ἐν ἴσῳ βαθμῷ μετὰ τῆς ἕλξεως καὶ τῆς βαρύτητος. Ὑφίσταται πάντοτε, οὐδέποτε ἀποθνήσκει, ἀπαιτεῖ δὲ πρὸς ἐκδήλωσιν αὐτῆς προϋπάρχουσαν ὀργάνωσιν. Τούτου ὑπάρχοντος, θερμάνετε, φέρετε εἰς ἐπαφὴν ὕδωρ καὶ φῶς, καὶ, ὡς ἡ ἀτμομηχανὴ ἀρχεται λειτουργοῦσα παρεχομένων αὐτῇ τῶν ἀναγκαίων ὄρων, οὕτω καὶ τὸ σπέρμα θὰ ζήσῃ καὶ θ' ἀναπτυχθῆ. Γνωστὸν ὅτι μέχρι τῆς σήμερον ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶδε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ μορφούμενον, οὔτε αὐτομάτως οὔτε καὶ

τεχνητῶς, τὸν πρῶτον τοῦτον ὄργανισμόν, ἐξ οὗ ἡ ζωὴ ἀναβλύζει ὡς ὕδωρ ἐξ ἀρτεσιανοῦ φρέατος, πρὸς διάπλασιν δὲ τοῦ ὄργανισμοῦ τούτου δέον ν' ἀπευθύνηται πρὸς αὐτὴν τὴν ζωὴν, καὶ ἰδοὺ διατὶ ὁ κύκλος ἐξακολουθεῖ ὦν φαῦλος. Τὸ ζήτημα μένει ἄλυτον.

Ἐάν ἡδύνατό τις νὰ πλάσῃ ἀκέραιον νεκρὸν ὄργανισμόν, οἱ φυσικοχημικοὶ παράγοντες θὰ ἐπήρουν πρὸς ἀνάπτυξιν ἐν αὐτῷ ἀπάντων τῶν ζωϊκῶν φαινομένων τῆς ὑλικῆς ζωῆς, προσθῶμεν δὲ ἀμέσως ὅτι ἅπαντα τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἰσοσχερῶς ἀδύνατον νὰ παρήχθησαν οὐδὲ δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῶσι διὰ μόνης τῆς κινήσεως τῆς ὀργανωμένης ὕλης.

Αἱ μελέται ἄρα τῶν ζωϊκῶν φαινομένων διὰ τῆς μεθοδικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ταπεινῶν θερμοκρασιῶν ἐπιτρέπουσι τὴν κατάταξιν τῆς ζωῆς ἐν τῇ χορείᾳ τῶν μονίμων τῆς φύσεως δυνάμεων.¹

ΣΕΛΙΔΕΣ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ο «ΧΡΟΝΟΣ» ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Ἡ σπουδαιότης τῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐφευρέσεων εἶνε ἴσως ἐκείνη, ἧς βραδύτατα ἐπῆλθον τὰ ἀγαθὰ καὶ εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐπωφελεῖ ἀποτελέσματα. Ἐφευρεθεῖσα τῷ 1438 ἡ τυπογραφία δὲν παρήγαγε μέχρι τοῦ 1781 πλείονας τῶν εἴκοσι βιωσίμους ἐφημερίδας, ἐν αἷς ἄξιαι ἰδίας μνείας εἰσὶν αἱ τὸ φῶς ἰδοῦσαι ἐν Νυρεμβέργῃ (1457), ἐν Κολωνίᾳ (1490), ἐν Βενετίᾳ (1470), ἐν Φραγκφούρτῃ (1615), καὶ ἡ Ἐφημερίς τῆς Γαλλίας (Gazette de France 1615)· πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ ὑπῆρξαν μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος θνησιγενῆ καὶ ἐφήμερα δημιουργήματα.

Ἀπὸ τοῦ 1776 ὁ Θωμάς Ἰέβερσον, βραδύτερον πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, διεκήρυττεν ὅτι «ἐμελλε νὰ καταστήσῃ κρείττονα τὸν βίον ἐν χώρᾳ κακῶς κυβερνωμένῃ, ἀλλ' ἐν ἧ θὰ ὑφίστατο ὁ τύπος, ἡ ἐν χώρᾳ ἀμοιροῦσα δημοσιογραφία καὶ πεπρικοισμένη δι' ἀρίστης κυβερνήσεως». Ὁ τύπος ἦν κατ' αὐτὸν ἡ μεγάλη ἐκείνη θυρίς ἢ ἐπὶ τὸν ἐξω κόσμον ἀνεωγμένη, ἢ ἐπιτρέπουσα τῷ ἀνθρώπῳ ν' ἀποσπασθῇ τῆς εἰς ἑαυτὸν προσηλώσεως καὶ ἀκολουθήσῃ τὸν ροῦν τῶν γεγονότων, ἅτινα

¹ Σ. Δ. Π. Τὸ περισπούδαστον τοῦτο σύγγραμμα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμοεθνοῦς ἐπιστήμονος συνιστῶμεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν προσοχὴν τοῦ παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικοῦ κόσμου καὶ τῶν διαπόντων τὰ τῆς παιδείας.

συμπαρὰσφύρουσιν αὐτόν. «Δότε μοι τὸν τύπον, ἔλεγεν ὁ Ὅυεδελ Φιλίπ καὶ ἤμιστα μέλει μοι περὶ τῶν τιθεμένων τοὺς νόμους καὶ τῶν θεσπιζόντων τὰ τῆς ἠθικῆς».

«Τί λέγει ὁ Χρόνος;» εἶνε τὸ στερεότυπον ἐρώτημα, ὅπερ πᾶς Ἄγγλος ἐκφωνεῖ ἐπὶ οἰουδήποτε ἀναφουμένου πολιτικοῦ ἐπεισοδίου· διότι ὄντως ὁ τύπος παρ' αὐτοῖς κυριαρχεῖ καὶ δημιουργεῖ τὴν δημοσίαν γνώμην, ἐνασκῶν παρὰ τῆ ἀγγλοσαξωνικῆ φυλῆ ἐπιρροὴν πολλῶ ἰσχυροτέραν ἢ ἡ κυβερνήσις, ἧς δεσπόζει ὑποστηρίζων ἢ ἀνατρέπων αὐτήν.

Ἐν τῷ Χρόνῳ τοῦ Λονδίνου ἐνσαρκοῦται ἡ ἀγγλικὴ δημοσιογραφία. Τὸ στάδιον τοῦ δημοσιογραφικοῦ τούτου κολοσσοῦ εἶνε ἐκπληκτικὸν καὶ σπάνιον φαινόμενον τολμηροτάτης πρωτοβουλίας, μεγίστης εἰς τὸ ὠφελεῖσθαι τῶν περιστάσεων καὶ τῶν νέων ἐφευρέσεων δεξιότητος καὶ σημαντικωτάτης οἰκονομικῆς εὐδοκίμησεως. Οὐδεὶς λαὸς τόσῳ πρωίμως καὶ εἰς τόσῳ μέγαν βαθμόν, ὅσον ὁ ἀγγλικός, ἐξετίμησε τὴν νέαν ταύτην ἐν τῇ πολιτεῖᾳ δύναμιν. Τῷ 1788 ὁ Σέριδαν, ὁ ἀμείλικτος ἀντίπαλος τοῦ λόρδου Νόρθ ἀπαιτῶν ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τῆς ἀντιπολιτεύσεως τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου ἔδιδε πέρας εἰς τὴν διάσκημον αὐτοῦ ἀγόρευσιν διὰ τῶν ἀκολουθῶν λόγων, μεστῶν σθένους καὶ ὀρμῆς, ἀλλὰ καὶ ἀληθείας, οὐχὶ σπανίως ἔκτοτε ὑπὸ τῶν πραγμάτων κυρωθείσης. «Δότε μοι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου καὶ ἄφετε τῷ ἐπὶ τῆς ἔδρας ταύτης καθημένῳ ὑπουργῷ τὴν δουλόφρονα αὐτοῦ Γερουσίαν, τὸ ἀργυρώνητον καὶ διεφθαρμένον Κοινοβούλιον, τῶν δημοσίων ὑπουργημάτων καὶ τῶν εὐνοιῶν τὴν διανομήν, τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἐξουσίας καὶ τὸν χρυσόν, δι' οὗ ἐκνικᾶται ἡ ἀντίστασις καὶ ἐξαγοράζονται αἱ ψῆφοι· σὺν τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ τύπου οὐδὲν πτοοῦμαι. Δύναμαι διὰ τοῦ φοβεροῦ τούτου ὄπλου ν' ἀντεπεξέλθω κατ' αὐτοῦ, νὰ ὑποσκάψω τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθὲν ὑψηλὸν οἰκοδόμημα, νὰ συγκλονήσω ἐκ βάθρων τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ραδιουργίας τὸ κατασκευασμα καὶ νὰ ἐξαφανίσω αὐτὸν ὑπὸ τὰ ἐρείπιά του». Τὴν αὐτὴν ἰδέαν ὑπὸ διάφορον μορφήν ἐξέφραζεν ἐν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις ὁ Ἀντώνιος Τρολλῶπ ἐν τινι αὐτοῦ μυθιστορίᾳ.

— Τίς κινεῖ πλείοτερον τοῦ κόσμου τὸ ἐνδιαφέρον ἐν Λονδίῳ, σὶρ Μαρμεδούκ, ὁ λόρδος πρωθυπουργός, ἢ ὁ ἐκδότης τοῦ Χρόνου;

— Βεβαίως ὁ πρωθυπουργός, ἀπήντησεν ὁ σὶρ Μαρμεδούκ, ἐκπληκτικὸς ἐπὶ τῷ ἀνευλαθεῖ ἐρωτήματι.

— Καὶ τίς φροντίζει περὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ; εἶνε ἀριστος νομομαθής, τὸ ὁμολογῶ· χρήσιμος, τὸ ἐλπίζω· ἀλλ' οἱ ὑψηλοὶ αὐτοῦ τίτλοι, ἢ φενάκη καὶ ὁ ἐξ ἐρίου σάκκος, ἐφ' οὗ κέθηται, εἰσι βράκη παραβαλ-

λόμενα πρὸς τὴν ἰσχύϊν, ἣν διατίθησιν ὁ ἐκδότης τοῦ Χρόνου. "Ἄν ὁ λόρδος πρωθυπουργὸς ἔμενεν ἐπὶ μῆνα κληθήρης, φρονεῖτε ὅτι θὰ παραβλαπτε τοῦτο τῶν πραγμάτων τὴν πορείαν ;

— Ἄγνοῶ τοῦτο· οὐδαμῶς εἰμι ἐνήμερος τῶν μυστικῶν τοῦ Συμβουλίου, τείνω ὅμως νὰ πιστεύσω ὅτι ἡ ἀσθένεια αὐτοῦ θὰ ἦν ἐθνικὴ συμφορὰ.

— "Ὅσα περίπου καὶ ἀδιαθεσίαι τις τῆς μάχης μου· ἀλλ' ἂν ὁ ἐκδότης τοῦ Χρόνου ἤθελε νοσήσῃ, πάντες περὶ τούτου θὰ ὠμίλουν.

Ἡ ἐν Λονδίῳ ὑπὸ τοῦ Τζῶν Βάλτερ τῷ 1785 ὑπὸ τὸν τίτλον Νέος Παγκόσμιος Μνήμων (Daily Universal Register) ἰδρυθεῖσα ἡμερίς, ἡ μετὰ τριετίαν μετονομασθεῖσα Χρόνος καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο διάσημον ἀνά τὴν ὑφήλιον ἀναδείξασα, ὀφείλει τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς εἰς μίαν τῶν παραβόλων ἐκείνων συλλήψεων, ὑφ' ὧν ἐμφορηθέντες ἀπαξ οἱ Ἄγγλοι, λίαν δυσπαλλάκτως πρὸς αὐτὰς ἔχουσιν.

Ὁ Τζῶν Βάλτερ τυπογράφος καὶ κάτοχος χρηματικῆς τινος κεφαλαίου ἐνεφορεῖτο ὑπὸ τῆς ἰδέας τῆς ἀπλοποιήσεως τῆς στοιχειοθετικῆς τέχνης. Πρὸς τοῦτο ἐπενόησεν ἴδιον σύστημα, ἔτυχε τοῦ σχετικῆς προνομίου καὶ πρὸς ἐπωφελεστέραν ἑαυτῷ ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐφευρέσεως ἱδρύσας τὸν Register. Ἄλλ' ἀποτυχὼν τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τὸ πρακτικῶς ἀνεφάρμοστον αὐτῆς, ἐδέησε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν συνήθη τῆς στοιχειοθετικῆς μέθοδον. Τὸ ἐγχείρημα τοῦτο ἀπέβη αὐτῷ δαπανηρότατον, καθόσον ἐμμένων εἰς τὸ σύστημα αὐτοῦ μετ' ἰσχυρογνωμοσύνης ὅλων βρετανικῆς, παρητήθη ταύτης μόνον, ἀφ' οὗ ἐξήντησε τοὺς χρηματικὰ αὐτοῦ πόρους. Ὁ Daily Universal Register ἦν τότε μικρᾶς σπουδαιότητος καὶ μικροῦ σχήματος φύλλον ἐπὶ χονδρικοῦ τυπωμένον χάρτου.

Τῇ 1 Φεβρουαρίου 1788 ἡ ἡμερίς τοῦ Τζῶν Βάλτερ ἐξεδόθη μετονομασθεῖσα Χρόνος· ἂν ἔμελλε βραδύτερον νὰ ὠδηγήσῃ τὸν ἐκδότην αὐτῆς εἰς τὸν πλοῦτον, ὠδήγησεν ὅμως αὐτὸν πρὸς τούτου εἰς τὰς φυλακάς. Ὁ Τζῶν Βάλτερ ἦν χρηστός ἀλλὰ καὶ τολμηρὸς ἀνὴρ, μισῶν τὴν βραδουργίαν καὶ τὸν δόλον, τραχὺς πως κατὰ τὰς κρίσεις αὐτοῦ καὶ πάντῃ ἀπειροῦς τῶν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς ἀπονεμομένων συνήθως θυμιαμάτων καὶ κολακειῶν· πρὶν ἢ συμπληρώσῃ ἔτος ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὁ Χρόνος, ὁ ἐκδότης αὐτοῦ συνελήφθη ὑπὸ τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν ὡς δημοσιεύσας ἐν τῇ ἡμερίδι αὐτοῦ ὅτι «ἡ διαγωγὴ τοῦ δουκὸς τῆς Ὀρκεϊας, ἐνὸς τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως, ἦν ἀνάρμοστος καὶ ἀπαρέσκουσα τῇ Α. Μεγαλειότητι». Ὁ Βάλτερ εἶχε δίκαιον· ἀλλὰ διεσάλπιζεν ὅ,τι μυστικῶς ἐθρυλεῖτο καὶ κατεδικάσθη ἐπὶ τῷ δῆ-

θεν σφαλερῶ δημοσιεύματι εἰς πρόστιμον 50 λιρῶν, εἰς ὠραίαν τοῦ στροφείου¹ ποιήν καὶ φυλάκισιν ἐνὸς ἔτους, ὑποχρεωθεὶς πρὸς τούτους νὰ παράσχῃ καὶ ἐγγυήσεις σωφρονεστέρως διαγωγῆς ἐπὶ ἑπταετίαν. Ἄπέτισε τὸ πρόστιμον, ὑπέστη τὴν τοῦ στροφείου ποιήν καὶ διήνυσεν ἔτος ἐν τῇ φυλακῇ· ἀλλὰ πρὶν ἢ λήξῃ τοῦτο, κατεδικάσθη αὐτῆς εἰς πρόστιμον λιρῶν 280 καὶ ἐνὸς ἔτι ἔτους φυλάκισιν ὡς δημοσιεύσας πράγματα δυσάρεστα τῷ πρίγκηπι τῆς Οὐαλλίας καὶ τῷ δουκί τῆς Κλαρεντίας, ἐκείνῳ μὲν μεμφόμενος τὴν περὶ τὰς εὐωχίας ἀκρασίαν, τούτῳ δὲ ὅτι τὴν θέσιν ναυάρχου ἀνευ ἀδείας εἶχε καταλίπει. Τὴν φορὰν ταύτην ἐδέησε νὰ υποβληθῇ εἰς τὴν ῥητὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ παύσηται ἀσχολούμενος εἰς τὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ μετὰ ἐξάμηνον κράτησιν ἀπεδόθη αὐτῷ ἡ ἐλευθερία.

Ὡς συμβαίνει πάντοτε, αἱ τῷ ἐκδότη καταγινωσκόμεναι ποιναὶ συνετέλουν εἰς πλουτισμὸν τῆς ἡμερίδος· οἱ ἀναγνώσται αὐτῆς ἐπολλαπλασιαζόντο καὶ ὁ Τζῶν Βάλτερ ἐκ φόβου νέας καταδίκης προσέλαβεν ὡς συνεταῖρον τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱόν, ὅστις διὰ τοῦ μικροτάτου ἀλλὰ καὶ ἐντιμοτάτου ἐγχειρήματος ἐξησφάλισε τῷ Χρόνῳ τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ εὐνοίᾳ τοῦ δημοσίου. Δεξιὸς ὢν τυπογράφος, ἀμα δὲ καὶ ἐκδότης ἡμερίδος, εἶχε τότε ἀναδεχθῆ τὴν προμήθειαν ἐντύπων διὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν τελωνείων, ἧτις ἱκανὰ ἀπέφερον αὐτῷ κέρδη. Τῷ 1810 ἐγένετο ἐκ τύχης ἐνήμερος σοβαρῶν καταχρήσεων διαπραττομένων ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τοῦ κυβερνητικῆς ναυτικῆς ἐπὶ βλάβῃ τοῦ δημοσίου πλοῦτου. Ὁ Χρόνος ἐν σειρά ἄρθρων κατήγγειλε ταύτας ὑποστηρίζων διὰ τῶν σχετικῶν ἀποδείξεων καὶ λεπτομερειῶν τὸ ἀθηντικὸν τῶν πληροφοριῶν αὐτοῦ. Μεγάλῃ τότε κατέλαβε ταραχὴ τὸ ἀνώτερον διοικητικὸν προσωπικόν, ὅπερ σοβαρῶς ἐνεχόμενον εἰς τὰς ἀποκαλυπτομένας καταχρήσεις, ἐνόμισεν ὅτι θὰ κατάρθου νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ σκάνδαλον διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ ἐκδότου τοῦ Χρόνου ἀφαιρέσεως τῆς προμηθείας τῶν τελωνιακῶν ἐντύπων. Τὸ σκαιὸν καὶ ἀδέξιον τοῦτο μέτρον ἐξηρέθισε τὴν δημοσίαν γνώμην· ἡ διεύθυνσις ἀνεγνώρισεν τὴν ἀπερισκεψίαν τοῦ διαβήματος καὶ πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτῆς ἔσπευσε νὰ περιπέσῃ εἰς ἄλλην χεῖρονα. Ἐδηλώθη τῷ Τζῶν Βάλτερ, ὅτι θ' ἀπεδίδοτο αὐτῷ ὁ τίτλος καὶ ἡ ἰδιότης προμηθευτοῦ τῶν τελωνιακῶν ἐντύπων ἐπὶ τῷ ὄρῳ τοῦ ν' ἀπόσχη διασαλπίζων διὰ τοῦ ὄργανου αὐτοῦ τὰς καταχρήσεις, ὅσαι ἠδύναντο νὰ περιέλθωσιν εἰς γνῶσιν αὐτοῦ· ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη δηλῶν ὅτι παρητεῖτο ἔργον δυνάμενον ὅπως δῆποτε

¹ Εἶδος ἐλαφρᾶς βασιάνου ἐν χρήσει τότε ἐν Ἀγγλίᾳ.

ν' απαλλοτριώση αὐτὸν τῆς δημοσιογραφικῆς αὐτοῦ ἀνεξαρτησίας. Τοῦτο ἤρκεσεν ὅπως νέας αὐτῷ προσκομίση συμπαθείας καὶ σπουδαῖον συνδρομητῶν ἀριθμὸν, καθὼς ἡ ἀπόλυτος καὶ ἀποδεδειγμένη ἀνεξαρτησία ἐφημερίδος τινὸς τὸν πρῶτιστον ἀποτελεῖ ὄρον τῆς ἐπιτυχίας καὶ τὸ λυσιτελέστερον μέσον τῆς ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης ἐπιδράσεως αὐτῆς. Ἦττηθὲν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον, ἐπειράθη νὰ ἐκδικηθῇ ἐν ἐτέρῳ. Ἠκμαζε τότε ἡ κατὰ Ναπολέοντος τοῦ Α' πάλη. Τὸ ἀγγλικὸν δημόσιον ἐπεζήτη ἐναγωνίως καὶ ἀνεγίνωσκεν ἀπλήστως τὰς ἐφημερίδας, ἐν αἷς μετεδίδοντο αἱ ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης εἰδήσεις. Ὁ Χρόνος καλὰς καὶ ἀκριβεῖς ἔχων πληροφορίας παρὰ τῶν πέραν τῆς Μάχης ἀνταποκριτῶν αὐτοῦ, παρεῖχεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ τὰς αὐθεντικωτάτας τῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς πορείας τῶν στρατῶν, τῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν πολιτικῶν συμμαχιῶν, ὅσαι συνήπτοντο ἢ διελύοντο μεταξύ τῶν πρωτίστων ἐπικρατειῶν. Ὁ ὑπουργικὸς τύπος μετρίως ἀπολαύων παρὰ τοῦ δημοσίου πίστεως, κατακρίνετο ὡς ἀποκρύπτων δυσαρέστους εἰδήσεις ἢ μεγαλοποιῶν ἐκείνας ὅσαι ἐτύγγανον εὐνοϊκαὶ καὶ κατ' ἀρέσκειαν παριστάνων τὰ γεγονότα, ὧν θέατρον ἦν τότε ἡ Εὐρώπη.

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις καταφεύγουσα τότε εἰς μέτρα ἀλλεπάλληλα μὲν, ἀλλ' ἀνωφελεῖ, διέταξεν ἐν' ἀπαγορευθῆ ἢ εἰς τοὺς πράκτορας τοῦ Χρόνου, τοὺς προσπελάζοντας ἐν τῇ ἀνοικτῇ θαλάσῃ τοῖς ἀπὸ τῆς ἡπείρου προερχομένοις πλοίοις, ἢ παράδοσις τῶν ἀπειθουμένων εἰς τὸν ἐκδότην αὐτοῦ τηλεγραφημάτων καὶ ἐφημερίδων, κρατῶνται δὲ ταῦτα ἐν τῇ διευθύνσει τῶν ταχυδρομείων. Οὕτως ἐπεβραδύνετο ἐπὶ 12 μέχρι 20 ὡρῶν ἢ ἐν τῷ Χρόνῳ δημοσίευσις τῶν εἰδήσεων· κατόπιν συνεπεία σφοδρῶν τοῦ Τζῶν Βάλτερ διαμαρτυρήσεων, τῷ ἐδηλώθη καὶ αὐτὸς ὅτι ἦτο δυνατὴ ἢ ἐπὶ τῇ βάσει αἰτήσεως αὐτοῦ καὶ λόγῳ χάριτος ἀνάκλησις τοῦ μέτρου τούτου, ἀλλ' οὗτος ἐννοῶν τί παρ' αὐτοῦ ἐζητεῖτο, ἐνέμεινεν ἐν τῇ διεκδικήσει τῶν ἑαυτοῦ δικαιῶν, ἀποστέργων πᾶσαν λόγῳ χάριτος παραχώρησιν· αἱ δὲ διηνεκεῖς τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν παρενοχλήσεις εἰς οὐδὲν ἄλλο συνετέλεσαν ἢ νέαν νὰ προκαλέσωσι συρροὴν ἀναγνώστων καὶ συνδρομητῶν εἰς τὸν Χρόνον καὶ αὐξήσιν τῆς δημοτικότητος αὐτοῦ.

Ταυτοχρόνως διὰ γενναίων ἀμοιβῶν ἐξασφάλιζε τῇ συντάξει τοῦ φύλλου τὴν συνεργασίαν τῶν ἐγκριτωτέρων ἀγγλων λογογράφων ἀντικαταστήσας τὸ σύστημα τῆς κατὰ στίχον πληρωμῆς διὰ τῆς κατ' ἄρθρον, ὅρισας δὲ ἀμοιβῆν διὰ τὰ μικρὰ πλὴν περιεκτικῆς σπουδαιότητος ἄρθρα οὐχ ἥττον ἀξιόλογον τῆς παρεχομένης εἰς τὰ μακρὰ καὶ ἀναλυ-

τικὰ ἄρθρα τὰ τοῦ ἀναγνώστου τὴν ὑπομονὴν ἐξαντλοῦντα, δι' ὧν οἱ ἄρθρογράφοι ἐφιλοτιμοῦντο ἐκπαλαί νὰ ἐπιδεικνύωσιν ἐπίμοχθον καὶ φορτικὴν πολυμαθειαν.

Τὰ δημοσιογραφικὰ φύλλα ἐτυποῦντο ἔτι διὰ τῆς χειρός, μέχρι δὲ τοῦ 1814 ἡ ἔκδοσις ἐφημερίδος δὲν ὑπερέβαινε σχεδὸν τὰ 450 καθ' ὥραν ἀντίτυπα. Ἐν ὄλῳ παρεδίδοντο εἰς κυκλοφορίαν φύλλα οὐχὶ πλείονα τῶν 3,000 ἢ 4,000 κατ' ἀνώτατον ὄρον, ἀριθμὸς βεβαίως ἀνεπαρκῆς ἐν ἡ ἐποχῇ ἢ ἐφημερίς ἐδημοσίευσεν τὴν ἀφήγησιν γεγονότων οἷα ἡ μάχη τοῦ Αὐστέρλιτς, τοῦ Τραφαλγάρ, τῆς Ἰένας καὶ τοῦ Βατερλώ.

Ἀπὸ τοῦ 1804 ἤδη εἰς τῶν στοιχειοθετῶν τοῦ Χρόνου, ὁ Θωμᾶς Μάρτεν, συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν ἐφημερίδων χρησιμοποίησεως τῆς ἀτμομηχανῆς τοῦ Οὐάττ, ἀνεκόνισε δὲ τὰ περὶ τούτου τῷ Τζῶν Βάλτερ γνωρίσας αὐτῷ καὶ τὰ προκαταρκτικὰ τοῦ ἔργου σχέδια· ἐκπλαγεὶς οὗτος ἐκ τῶν ὠφελειῶν, ἃς ὑπισχνεῖτο τὸ νέον σύστημα, παρέσχεν αὐτῷ πίστωσιν, ὥρισεν αὐτῷ ἰδιαιτερον γραφεῖον καὶ ἐχορήγησε πᾶν τὸ ἀναγκαῖον πρὸς ἐπιδίωξιν τῶν δοκιμαστικῶν ἔργων. Ἀλλ' αἱ ἀπειλαὶ τῶν ἐργατῶν ἠνάγκασαν τὸν Θωμᾶν Μάρτεν νὰ παραιτηθῇ τὸ ἔργον. Ἐν τούτοις ἡ ἰδέα τοῦ ἐγχειρήματος προσεκολλήθη ἀνεποσπάστως εἰς τὴν σιδηρᾶν τοῦ Τζῶν Βάλτερ κεφαλὴν. Τοῦ προβλήματος τούτου τὴν λύσιν ἐπεδίωκε καὶ τις ἄλλος ἐφευρέτης ὀνόματι Καϊνιγκ, ὅστις ἐνθαρρυνόμενος καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Βάλτερ κατόρθωσε μετὰ πολυετῆς δοκιμᾶς καὶ ἀγόνους ἀποπείρας νὰ συντελέσῃ τὴν κατασκευὴν μηχανῆς ἀτελοῦς μὲν ἔτι, ἰκανῆς ὅμως καὶ οὕτω νὰ παράγῃ δεκαπλάσιον φύλλων ἀριθμὸν. Ὁ Τζῶν Βάλτερ ἐγκατέστησεν αὐτὴν κρύφα ἐν τινι τῶν παραρτημάτων τοῦ τυπογραφείου, ἐξέλεξεν εἶτα μεταξύ τῶν ἐργατῶν τινὰς τῶν νοσημονεστάτων καὶ πιστοτάτων, ἐξασφαλίσας ἑαυτῷ δι' ἀδράς ἀμοιβῆς τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἐχεμύθειαν αὐτῶν καὶ ἐξήσκησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ Καϊνιγκ εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ νεοτεύκτου πιεστηρίου. Τὴν ἐσπέραν καθ' ἣν τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα, ἀγγελία τοιχοκολληθεῖσα ἐν τῷ τυπογραφεῖῳ τοῦ Χρόνου ἐγνωρίζε τοῖς ἐργάταις, ὅτι σοβαραὶ εἰδήσεις ἐκ τῆς ἡπείρου ἀναμενόμεναι ὑπεχρέουν τὸν ἐκδότην νὰ ἐπιβραδύνῃ τοῦ φύλλου τὴν ἐκτύπωσιν μέχρι προκεχωρηκυίας ὥρας τῆς νυκτός. Περὶ τὴν ἕκτην τῆς πρωΐας ἀνεκοινοῦτο αὐτοῖς ὅτι ἡ ἔκδοσις τοῦ φύλλου εἶχεν ἐκτυπωθῆ νυκτός δι' ἀτμοκινήτου πιεστηρίου, ὅτι δὲ ὁ ἀτμὸς ἐμελλε τοῦ λοιποῦ ν' ἀντικαταστήσῃ τῶν βραχιόνων τὴν δύναμιν· συνέστησε τοῖς ἐργάταις ν' ἀπόσχωσι πάσης βιαιότητος, καλῶς φρουρουμένων τῶν νέων πιεστη-

ρίων, καὶ ἐν τέλει ἐδήλωσεν αὐτοῖς ὅτι θὰ διετῆρει ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ πάντας ὅσοι ἀγογγύστως θ' ἀπεδέχοντο τὸ τετελεσμένον γεγονός ἢ θὰ ἐχορήγει αὐτοῖς τρίμηνον μισθόν, ὅπως ἐπιδιώξωσιν ἕτερον ζωῆς πόρον, θ' ἀπέλυε δὲ πάντα ὅστις θ' ἀπεπειράτο νὰ παρακωλύσῃ τὸ ἔργον. Ἦτο γνωστός ὡς τηρῶν ἀπαρεγκλίτως τὰς ὑποσχέσεις του καὶ ἐδέησε νὰ ὑποκύψωσι.

Τὸ ἐπόμενον γεγονός ἀνήγαγεν εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τὴν δημοτικότητα τοῦ Χρόνου. Περί τὸ 1845 αἱ ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τῶν σιδηροδρόμων ἐκμεταλλευτικαὶ ἐπιχειρήσεις εἶχον πλεονάσει καταπληκτικῶς. Αἱ ἀγγελίαι καὶ αἱ προκηρύξεις τῶν νέων ἐταιριῶν συνεπυκνοῦντο ἐν ταῖς στήλαις τοῦ Χρόνου, ὅστις εἰσέπραττεν ἐκ μόνων τούτων πλείονα τῶν 300 χιλιάδων φράγκων καθ' ἑβδομάδα. Ἄλλ' ἀνήσυχος πρὸ τῶν ἐπιχειρηματιῶν κινδύνων, οὗς ἡ φρενητιώδης αὐτῆ πρὸς ἐκμετάλλευσιν ἐπιχειρηματικότης ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ, προαισθανόμενος δὲ φοβεράν οἰκονομικὴν καὶ βιομηχανικὴν κρίσιν ὁ Τζῶν Βάλτερ, υἱός, ὁ τὸν πατέρα ὡς ἐκδότης τοῦ Χρόνου πᾶν ἐπαξίως διαδεξάμενος, δὲν ἐδίστασε ν' ἀναλάβῃ ἀγῶνα σθεναρὸν κατὰ τῶν δελεαστικῶν τούτων προκηρύξεων, αἵτινες ἐσώρευον ἐν τοῖς ταμείοις αὐτοῦ τὸν χρυσόν.

Ἐκλέξας μεταξὺ τῶν ἀρμοδίων δημοσιογράφων τοὺς μᾶλλον ἀνεξαρτήτους, ἀπευθυνόμενος δὲ εἰς τοὺς περιωνομωτέρους καὶ ἰσυνετωτέρους οἰκονομολόγους, ἐδημοσίευσε σειρὰν ἄρθρων ἀλλεπαλλήλων, ἐν οἷς ἀντεπεξερχόμενος κατὰ τῶν ὑποκινητῶν τῆς κερδοσκοπικῆς κινήσεως ὑπέδειξε τοὺς κινδύνους εἰς οὓς ἐξετίθεντο τὰ ἀποταμιεύματα τοῦ δημοσίου, τὸ ἀνεπαρκές τῶν ἐχεγγύων, ἅτινα παρείχον αἱ ἀμφιβόλου πίστεως ἐταιρίαι, ἡ καπηλεία τῶν μετοχῶν, καὶ τὴν προσεχῆ κατάρρευσιν τῶν ὀπισθοβούλων ἢ ἀπερισκέπτων τούτων ἐπιχειρήσεων. Ὁ Χρόνος ἀπώλεσεν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἐφήμερον προσόδων πηγὴν, ἀλλ' ἐφειλκύσατο σὺν τῇ νεοσυλλέκτῳ φάλαγγι ἀναγνωστῶν καὶ συνδρομητῶν καὶ τὴν ἀμέριστον τιμὴν καὶ ὑπόληψιν τοῦ δημοσίου.

Ὅσα δὲ μᾶλλον ηὔξανε τοῦ φύλλου ἡ ἐπιρροή, τόσα μᾶλλον ἄγνωστα διετέλουν τῶν συντακτῶν αὐτοῦ τὰ ὀνόματα· οὐ μόνον οὐδὲν τῶν ἄρθρων τοῦ Χρόνου ἦτο ἐνυπόγραφον, ἀλλὰ καὶ οἱ τακτικοὶ αὐτοῦ συνεργάται καὶ ὁ διευθυντὴς αὐτὸς ἦσαν ἄγνωστοι τῷ δημοσίῳ. Γνωστὸν μόνον ἦν ὅτι οἱ Βάλτερ ἦσαν ἰδιοκτῆται τοῦ φύλλου, ἀλλ' ἂν ἔγραφον ἐν αὐτῷ, ἠγνοεῖτο· οἱ συντάκται τῶν μᾶλλον πολυκρότων ἄρθρων ἀπέκρυπτον ἐπιμελῶς τὴν ἑαυτῶν προσωπικότητα. Ἐνομίζετο ἐνίοτε ὅτι ἀναγνωρίζεται ὁ ἀδέσμευτος ἢ φαιδρὸς ἢ δηκτικὸς κάλαμος

τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ὀνομαστοῦ συγγραφέως, ἢ σαφήνεια καὶ ἀκριβολογία διασήμου πολιτικοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ πάντες ἐκ συστήματος ἀπέφευγον τὴν ὁμολογίαν συνεργασίας, ἥτις ἄλλως οὐχὶ μικρὰν θὰ περιποίηι αὐτοῖς τιμὴν. Παράδειγμα τούτου περιεργότατον ἀναφέρει ὁ Κάρλ ἐν τῷ «Βίῳ τοῦ Στέρλιγκ», διευθυντοῦ διατελέσαντος τοῦ Χρόνου. Τῷ 1835 ὁ σὶρ Ρόβερτ Πήλ ἀποχωρῶν τῆς πρωθυπουργίας, ἀπήνθυνεν εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν τῷ διευθυντῇ τοῦ Χρόνου, ὅστις ὑποστηρίξας αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχῇ, εἶχεν ἐν κρίσιμοις περιστάσεσι παράσχει αὐτῷ τὴν συνδρομὴν τῆς ἑαυτοῦ ἐπιρροῆς· ὁ σὶρ Ρόβερτ Πήλ οὕτε ἐξ ὄψεως, οὔτε κατ' ὄνομα γνωρίζων τὸν διευθυντὴν τῆς μεγάλης ταύτης ἐφημερίδος, ἀπήνθυνε τὴν ἐπιστολὴν ἐπιγράφας ἀπλῶς «τῷ διευθυντῇ τοῦ Χρόνου», ὁ δὲ Ἐδουάρδος Στέρλιγκ κατέχων τότε τὴν σπουδαίαν ταύτην θέσιν δηλῶν τὴν παραλαβὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ τῆς πρωθυπουργοῦ, ἀπήντησεν ὡσαύτως ὑπογράφας ἀπλῶς «ὁ διευθυντὴς τοῦ Χρόνου».

Ἡ μετὰ τῶσαύτης ἐπιμελείας τηρουμένη αὕτη ἀνωνομία ἔπαυσεν ἀφ' ἧς ὁ Δελὰν ἀνέλαβε τῷ 1841 τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐφημερίδος. Ὁ Δελὰν ἦν ὁ πρῶτος μεταξὺ τῶν διαφόρων προσώπων τῶν καταλαβόντων τὴν τῆς διευθύνσεως ἔδραν, ὅστις παρεσκευάσθη εἰς τὸ δυσχερές τοῦτο στάδιον δι' ὅλους εἰδικῆς μορφώσεως. Νεαρός ἔτι εἰσαχθεὶς εἰς τὰ γραφεῖα τῆς ἐφημερίδος, ἔτυχεν ἐκεῖ τῆς πρώτης πρακτικῆς ἀσκήσεως, συνεπλήρωσε δὲ εἴτα δαπάναις, ὡς λέγεται, τοῦ Βάλτερ, ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τὰς ἑαυτοῦ σπουδὰς ἐπὶ τῷ ἀποκλειστικῷ σκοπῷ τοῦ σταδίου, εἰς ὃ ἀφίερου ἑαυτόν. Ἐν ἡλικίᾳ 21 ἐτῶν ἦν ὑποδιευθυντὴς τοῦ Χρόνου καὶ μετὰ τινα ἔτη ἀρχισυντάκτης αὐτοῦ.

Ὡς ἀρχισυντάκτης τοῦ Χρόνου οὐδὲν ἔγραφεν. Οὐδέποτε ὁ Χρόνος ἐδημοσίευσε ἄρθρον ἀνήκον εἰς τὸν κάλαμον αὐτοῦ· ἡ σύνταξις ἦν ἔργον τῶν ὑπ' αὐτὸν οὐχὶ εὐαρίθμων συνεργατῶν. Ἄλλ' ἡ συστηματικὴ καὶ ἐθελουσία αὕτη ἀσχολία ἐπέτρεπεν αὐτῷ ν' ἀφιερῶθῃ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰ ἐπιβαλλόμενα αὐτῷ λεπτὰ καθήκοντα. Αἱ γνώμαι καὶ κρίσεις αὐτοῦ εἶχον τόσα πλείονα βαρύτητα, καθ' ὅσον δὲν ἦτο ἐκτεθειμένος εἰς τὸ νὰ παράσχη τὸ μέτρον τῆς ἐν τῷ γράφειν ἱκανότητος αὐτοῦ, μακρὰν διατελῶν τῶν φιλολογικῶν ἐρίδων καὶ παντός προσωπικοῦ ἀγῶνος, οὔτε εἰς ἐπικρίσεις οὔτε εἰς κρίσεις ὑποβεβλημένος. Βραδύτερον ὁ Χρόνος ἐν ταῖς ἐπομέναις ὀλίγαις γραμμαῖς διέγραψε συνοπτικῶς τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ὁ κύριος Δελὰν οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀρθρογράφος· οὐδέποτε οὐδὲν ἔγραψε πλὴν τῶν ἐκθέσεων καὶ τῆς ἀλληλογραφίας αὐτοῦ· ὑφ' ἑαυτόν εἶχε πολυάριθμον συντακτῶν ἐπιτελείον.

ἐκείνοι ἔγραφον, οὗτος διηύθυνεν αὐτούς· τῷ Χρόνῳ ὑπῆρξεν ἀνυπολογίστου ὠφελείας πρόξενος ἢ κατοχῆ τῆς ἔδρας τῆς διευθύνσεως ὑπὸ εἰδικοῦ ἀνδρός, ὅστις μὴ καταδαπανώμενος εἰς τὴν σύνταξιν ἄρθρων διετῆρει τὸ μὲν πνεῦμα ἀπερίσπαστον, τὸν δὲ χρόνον διαθέσιμον εἰς τὸ ἀποκλειστικῶς ἐπιβεβλημένον αὐτῷ ἔργον».

Κατὰ παλαιάν, ἄλλως τε, ἐν τῷ Χρόνῳ παράδοσιν, οὐδεὶς τῶν συντακτῶν δύναται νὰ γράψῃ πλείονα τῶν δύο ἢ τριῶν κατ' ἀνώτατον ὅρον σοβαρὰ ἄρθρα καθ' ἑβδομάδα· ἕκαστον τῶν ἄρθρων τούτων ἀμειβεται ἀντὶ φρ. 250.

Ἡ θαυμασία τοῦ Χρόνου εὐδοκίμησις, ἰδίᾳ δὲ αἱ μεγάλαι τοῦ φύλλου διαστάσεις διήγειραν παρὰ τοῖς πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ περιέρχοντινα ζηλοτυπίαν. Οἱ Ἀμερικανοὶ δυσχερῶς ἀνέχονται νὰ κατέχωσι τὴν δευτέραν θέσιν ἐν παντὶ ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ἑκτασιν, τὸ διάστημα καὶ τὴν ταχύτητα, τὴν ἐν ταύταις ὑπερτέρησιν ὑπολαμβάνοντες ὡς ἀποκλειστικῶς ἀνήκουσαν αὐτοῖς. Ἀπὸ τοῦ 1845 ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τοῦ μεγάλου ἀγγλικοῦ φύλλου παρακινούμενοι, οὐ τὸ σχῆμα ἠύρυνετο ἀνά πᾶν ἔτος, διενεούντο νὰ ὑπερκοκνίσωσι τοῦτο ἐγκαινίζοντες τὴν περίοδον τῶν γιγαντιαίων ἐκείνων φύλλων, ἅτινα σινδόνες ἐπὶ τὸ ἀστεϊότερον ἀπεκαλοῦντο. Τῷ 1850 ὁ Ταχυδρόμος τοῦ Ἔσκιρερ, ἐν τῶν μεγίστων τούτων φύλλων, ὑπερβαῖνον τὸν Χρόνον κατὰ 64 τετραγωνικοὺς δακτύλους, ἐκαυχῆθη ὅτι ὑπερίσχυσε τοῦ ἀγγλικοῦ φύλλου παρασχῶν τοῖς ἀναγνώσταις κείμενον πλείοτερον· ἢ διαβεβαίωσις αὕτη σφόδρα κεντήσασα τῶν Ἀμερικανῶν τὴν φιλαυτίαν, προῦκάλεσε λεπτομερῆ τοῦ πράγματος ἐξέλεγχιν· ὁ συνταγματάρχης Βέπ ἐπιφορτισθεὶς τὸ ἔργον τοῦτο, ἐδήλωσεν ὅτι ὁ δισχυρισμὸς ἦν ἀνυπόστατος· κατεδείχθη δὲ ἐκ τοῦ ὑπολογισμοῦ εἰς δν προσέθη ὅτι ὁ ἀριθμὸς τοῦ Χρόνου περιεῖχεν 720,768 στοιχεῖα, ὁ δὲ τοῦ Ταχυδρόμου τοῦ Ἔσκιρερ τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας 714,355. Ὁ Ταχυδρόμος βαρέως φέρων τὴν ἥτταν ἠύρυνεν ἐκ νέου τὸ σχῆμα αὐτοῦ κατὰ πάσας νὰ περιλάβῃ ἀριθμὸν στοιχείων ἀνεληθόντα εἰς 1,338,865, τὸ διπλοῦν τὰς διαστάσεις καὶ κατώρῃωσε περίπου τῶν τοῦ Χρόνου.

Ἄλλ' οὐδὲ εἰς ταῦτα ἤρκεσθησαν οἱ Ἀμερικανοί. Τὴν 4 Ἰουλίου 1859 ὁ Γεώργιος Ρόσσερτ ἐδημοσίευσεν ἐν Νέᾳ Ὦρκῃ τὸ πρῶτον φύλλον ἐφημερίδος, ἣν ἐπιτραπήτω νὰ καλέσωμεν ἑκατονταετηρικὴν—τοῦ δευτέρου φύλλου ἐκδοθησομένου τῷ 1959—ὑπὸ τὴν εὐθύνην ἐκδότου τινός. Τὸ δημοσιογραφικὸν τοῦτο μεγαθήριον εἶχεν ἑκτασιν δακτύλων 400 ἐπὶ 250, περιελάμβανε δὲ τὴν ὕλην ἐξ τόμων ὀγδόου σχήματος ἀποτελεῖτο ἐκ στηλῶν 104 μήκους 1,35 μ., ἐκδοθὲν δὲ εἰς

28,000 ἀντιτύπων ἐπὶ ἐκλεκτοῦ χάρτου ὡς ἀντικείμενον συλλογῆς περιέρχον κατηναλώθη εὐχερῶς.

Ἐν τῷ ὑπερόχῳ τῆς πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐπιρροῆς σημείῳ, εἰς ὃ ἡ δεξιότης καὶ ἡ ἀκεραιότης τῶν ἰδρυτῶν ἀνήγαγον αὐτὴν τῇ συμπράξει ἐπιλέκτων καὶ πρωτοβαθμίων συνεργατῶν, ἐφημερίς μεγάλη ὡς ὁ Χρόνος ἀποβαίνει δύναμις ἐφελκύουσα σύντονον τὴν προσοχὴν τῶν κυβερνώντων καὶ ἀποτελεῖ βασιλείαν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν προσοχῆν τῶν κυβερνώντων καὶ ἀποτελεῖ βασιλείαν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν τοῦ κόσμου βασιλείων. «Βασιλεία μεταγενεστέρα, ἔγραφεν ὁ Οὐίλλιαμ Τάκερϋ, ἐκ γνώμων καὶ κρίσεων ἀποτελουμένη, δύναμις παγκόσμιος οὐδέποτε ὑπνώττουσα μηδ' ἀναπαυομένη. Ἔχει τοὺς πρεσβευτὰς αὐτῆς ἐν πάσαις ταῖς αὐλαῖς, ἐκ πάντων τῶν χωρῶν τῆς ὑψηλοῦ τὰς ἀνταποκρίσεις αὐτῆς. Δὲν κινεῖται στρατὸς ἀνευ τῆς ἐν μέσῳ τοῦ διευθύνοντος αὐτὸν ἐπιτελείου παρουσίας ἐνός τῶν πευθῆνων αὐτῆς, οὐδὲ ὑπάρχει πολιτικὸς ἀνὴρ, οὐ ἡ θύρα δὲν ἀνοίγεται ἐνώπιον τῶν ἀπεσταλμένων τῆς. Εἰσὶ πανταχοῦ, ἀπαντῶμενοι ἀνά τὰς ἀμμώδεις ἐρήμους καὶ μεταξὺ τῶν πάγων τοῦ βορείου πόλου· καθ' ἣν στιγμήν ὁ εἰς τούτων ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν ἐν Πεκίνῳ ἢ Μαδρίτῃ πολιτικῶν γεγονότων, ὁ συναδελφὸς αὐτοῦ λαμβάνει ἐν Κόβεν Γάρδεν σημειώσεις τῆς τιμῆς τῶν σιτηρῶν καὶ τῶν γεωμήλων».

Ὁ προϋπολογισμὸς τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἀνταποκριτῶν τοῦ Χρόνου ἀνέρχεται εἰς ἐν περίπου ἑκατομμύριον φράγκων. Ἐν Παρισίοις ὁ μισθὸς τοῦ ἀνταποκριτοῦ συνίσταται εἰς 80,000 φρ. Τῷ κ. Λόσυ ἐν Βερολίνῳ παρέχονται φρ. 62,000, ὅσα καὶ τῷ ἐν Βιέννῃ. Τῷ ἐν Ρώμῃ 50,000, τῷ κ. Λίμψων ἐν Πετροπόλει 50,000, τῷ κ. Διάξ ἐν Μαδρίτῃ 25,000 καὶ τῷ κ. Λάζ ἐν Βρυξέλλαις 25,000. Ὁ ἐλάχιστος τῶν μισθῶν ἐκ φρ. 6,240 παρέχεται τῷ ἀνταποκριτῇ τῆς Χριστιανίας.

Προστιθεμένης καὶ τῆς δαπάνης τῶν τηλεγραφημάτων, ἧτις φυσικῶς βαρύνει τὴν διεύθυνσιν, ὁ ὀλικὸς προϋπολογισμὸς τῶν ἀνταποκρίσεων τούτων ἀνέρχεται εἰς τὸ πρὸς 60,000 χιλιάδων λιρῶν, ἧτοι φρ. 1,500,000.

Εἰς τὸν βουλόμενον νὰ ἔχῃ ἀκριβῆ γνώμην περὶ τῶν ἰδεῶν, τῶν ὀρέξεων καὶ τῶν τάσεων λαοῦ τινος, ὁ τύπος εἶνε τὸ πιστότερον καὶ χρησιμώτερον τούτων κάτοπτρον. Ἀντανάκλαξ τὴν δημοσίαν γνώμην, ὑφ' ἧς ποδηγετεῖται μᾶλλον ἢ διευθύνει αὐτὴν καὶ καθ' ἧς μετ' ἀπίερων ἐπιφυλάξεων ἀντεπεξέρχεται καὶ εἰς τὰς ἀποτόμους τῆς ὁποίας μεταβολὰς μετὰ θαυμαστῆς συμμορφούται εὐλυγιστίας. Ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν θεμάτων, ὧν ἐπιλαμβάνεται καὶ τῆς θέσεως ἣν ὀρίζει ἐκάστῳ μέχρι καὶ τῆς ὀλικῆς κατανομῆς καὶ τῆς ἐπισταμένης διευθετήσεως τῶν

ἄρθρων καὶ τῶν ἀρθριδίων, ἐν τῇ διεξαγωγῇ καὶ τῇ ὑφῇ τῶν γραφομένων, τῇ διατάξει τῶν στηλῶν, τῇ ἐκλογῇ τοῦ τίτλου καὶ ἐν ἄλλαις τῶν τόπων λεπτομερείαις τῶν δημοσιογραφικῶν ὀργάνων ἐνσάρκωται τὸ πνεῦμα λαοῦ τινος καὶ ἐμφαίνονται τὰ περίεργα ψυχολογικὰ αὐτοῦ φαινόμενα εἴτε ὀρθῶς εἴτε νοσηρῶς ἔχοντα, αἱ ἀσχολίαι καὶ αἱ μέριμναι, αἱ τέρψεις, αἱ ἡδοναί, αἱ ἀνάγκαι, αἱ ἀρεταί, αἱ σκολιαὶ ἔξεις καὶ αἱ ἀσχημίας. Τὰ πάντα ἐν αὐτοῖς ὑπάρχουσι καὶ ἐκδηλοῦνται. Ὁ τύπος εἶνε διαρκῆς ἀντανάκλασις, ἐνεργοῦντός τινος καὶ διανοουμένου συνόλου, τὸ ἡμερησίως ποικίλλον καλειδοσκοπίον, ἐν ᾧ ὁ προσεκτικὸς παρατηρητὴς δύναται νὰ διῶδῃ τὰς γενικὰς ἰδέας, τοὺς κοινούς πόθους καὶ τὰ παρασύροντα τὰ πλήθη βέυματα.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Φώτιος Δημητριάδης

ΕΝ ΣΥΝΝΕΦΟΝ

Πῶς λοιπόν! Τὸ μέγα αὐτὸ διάστημα τὸ μεταξύ τοῦ κόσμου τῶν ἀστέρων καὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων μας δύναται νὰ ἦναι ἀπολύτως ἔρημον καὶ νὰ μὴ ἔχῃ καὶ αὐτὸ τὰ ἔμφυκά του ὄντα; Τὰ σύννεφα τὰ διατρέχοντα τὸ ἄπειρον, μὲ τὰς ποικίλας μορφὰς ἃς ἐν τῇ πορείᾳ τῶν λαμβάνουσι, καὶ ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν ὀρειῶν ἀφιέμεθα πολλάκις εἰς τόσους ἀορίστους βρεμβασμούς, δὲν γεννώσιν ἀμυδρὰν τινα ἰδέαν περὶ τούτου; Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἀφηγοῦμαι ἐνταῦθα ἀπλῶς τὴν ἱστορίαν ἐνός μικροῦ νέφους, ὡς παρηκολούθητα αὐτὴν κατὰ τινα ἐσπέραν φθινοπώρου.

Τὰ πρώτου μεγέθους ἄστρα ἔλαμπον ἐπὶ οὐρανοῦ καθαρωτάτου, οὐτινος τὸ ἕτερον μέρος ἀνέδιδεν ὅλον χροιάν γαλακτώδη ὡς ἐκ τῆς μελούσης ν' ἀνατείλῃ μετ' οὐ πολὺ ἐκεῖθεν σελήνης. Πρὸ τοῦ λευκάζοντος αὐτοῦ μέρους τοῦ ὀρίζοντος προέβαλλον ὡς ἄμορφος καὶ μελανὸς ὄγκος αἱ ἀπέναντι τοῦ παραθύρου μου οἰκίαι, καὶ ὀλίγον ὑπεράνω τοῦ συμπαγοῦς τούτου ὄγκου, ὡς τεμάχιον ἀπ' αὐτοῦ ἀπασπασθὲν, μικρὸν μαῦρον σύννεφον μετεωρίζετο εἰς τὸ κενόν.

ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ὠθοῦντος αὐτὸ ἀνέμου, τὸ σύννεφον ὑφίστατο ἀνερχόμενον παντοίας ἐν τῷ σχήματί του μεταλλαγὰς. Ὅριζόντιον κατ' ἀρχάς, ὑψώθη εἶτα εἰς ἐπιμήκη λωρίδα, μεθ' ὃ ἐγένετο στρογγύλον.

Ἄλλ' ὅ,τι ἰδίως ἐκίνει ἐπ' αὐτοῦ τὴν περιέργειαν ἦτο ἡ ἀγωνιώδης προσπάθεια, ἣν ἐφαίνετο καταβάλλον ὅπως συγκρατῆ πάντοτε ἀκεραίαν τὴν συνοχὴν του. Ἦτο ὡς ἀσθενὴς ὑπαρξίς παλαιούσα τὸν περὶ ζωῆς ἀγῶνα. Ὁ ἄνεμος ἔτεινε ὀλονὲν νὰ τὸ ἀποσυνθέσῃ, καὶ αὐτὸ προέβαλλεν ἐπιμονὸν ἀντίστασιν, σπεῦδον νὰ συνεννωθῇ πρὸς τὰ τεμάχια του, ὁσάκις τῷ ἀπεσπῶντο τοιαῦτα.

Περιέμενον νὰ ἴδω ἕως πότε τὸ μικρὸν νέφος θ' ἀντιτάσῃ τὴν ἄσκοπον ἐπιμονὴν του, ὅτε αἴφνης ἡ ἄκρα αὐτοῦ ἐχρυσώθη. Εἶχε φθάσει εἰς τὸν φωτεινὸν κύκλον, δὲν ἀνέδιδεν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ ἡ κεκρυμμένη ἐτι σελήνη.

Κατὰ μικρὸν, ὅλον τὸ σύννεφον εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ ἀπαυγάζοντος τούτου μέρους τοῦ ὀρίζοντος, καὶ τώρα δὲν ἦτο πλέον τὸ πρὸ ὀλίγου κηλιδοῦν τὸ στερέωμα ἀμαυρὸν στίγμα, διότι ἡ χρυσῆ λάμψις μετεδόθη καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν, καὶ ἐπεφάνη ἤδη ὡς λαμπρὸν τεμάχιον χρυσοῦ μετεωρισθὲν ἐκεῖ ὑπὸ μαγικῆς δυνάμεως πρὸς κοινὴν θεάν. Εἰς ἐπιμέτρον τῆς δόξης του αὐτῆς, ὁ ἄνεμος τῷ προσέδωκε τὸ σχῆμα διαδήματος καὶ ἔπαυσε πρὸς καιρὸν νὰ τὸ ὠθῇ. Ἄλλα τούτο ὀλίγον διήρκεσε, καὶ κατόπιν, τὸ σύννεφον, μεταβαλλὸν σχήματα, πλήν χρυσοῦν πάντοτε, ἐπανέλαβε τὴν εἰς τὸ κενὸν πορείαν του.

Ἡ χρυσῆ του αἴγλη ἐν τούτοις ἠλαττώθη βαθμηδόν. Καὶ ὅταν τὸ μικρὸν νέφος ἀποκατέστη ἐκ νέου ἀμαυρὰ καὶ ἀφανὴς ἐπὶ τοῦ ἀχανοῦς κηλίσ, ἐφαίνετο παῦσαν πλέον ἰλοτελῶς τοῦ νὰ καταβάλλῃ προσπαθείας ὅπως συγκρατῆ ἑαυτὸ ἀδιάσπαστον, διότι ἀφῆκε τὸν ἄνεμον νὰ τὸ χωρίσῃ εἰς δύο καὶ εἶτα εἰς πολλὰ σμικρότατα τεμάχια, ἅτινα διεσάρησαν καὶ ἠραιώθησαν ἐπὶ τοῦ στερεώματος. Ὅτε δὲ ἡ σελήνη προσέβαλεν ἀνωθεν τοῦ μελανοῦ ὄγκου τῶν οἰκιῶν, τὸ ἀποσυντεθὲν νέφος εἶχεν ἐξ ὀλοκλήρου διαλυθῆ εἰς τὸ κενόν.

Κ. Ι. Πρασσᾶς

ΚΡΗΤΙΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

ΕΞ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΗΣ¹

- 112.—"Οποιος δὲ φάει θεριὸ δὲ θεριεύει.
 113.—"Οποιος δὲ φάει τὸ δεῖπνό του
 γιὰ καφαλι² τὸν ἔχει.
 114.—"Οποιος δὲ χορταίνει τὸ Μάϊ τῆ δουλειᾶ
 ἔχει τὸν περιδρομο μέσα εἰς τὴν κοιλιᾶ.
 115.—"Οποιος δουλεύει βασιληᾶ
 πρέπει τὸν νοῦν του νὰ ἔχη
 οἱ τὸν νοῦ τοῦ βασιληᾶ,
 μόνο τὸν ἐδικό του.
 116.—"Οποιος ἐκάη στὴν κολοκύθα
 ἀπ' ἀλλάργα τὴν ἐφύσα.
 117.—"Οποιος ἐκουνήστηκε
 κάτι κ' ἤυρε κ' ἔφακε·
 κ' ὅποιος δὲν ἐκουνήστηκε
 κάταις τὸν ἐφάγανε.
 118.—"Οποιος ἔχασε τὸ χοῖρό του
 ὄλω μουγκραῖς³ ἐγροῖκα.
 119.—"Οποιος ἔχει μεγάλη πιθαμὴ μετρά και χάμω.
 120.—"Οποιος ἔχει πολὺ πιπέρι
 βάνει κ' εἰς τὰ λάχανα
 «'Ο ἔχων πολὺ πιπέρι
 τίθησι κὰν λαχάνους».
 121.—"Οποιος ἔχει σειέται
 κ' ὅποιος δὲν ἔχει ξιέται.
 122.—"Οποιος ἔχει τὴ μύγικα μυγιάζεται.
 123.—"Οποιος ζυγώνει δρό λαγούς μηδὲ τὸν ἕνα πιάνει μηδὲ τὸν
 ἄλλο.
 «'Ο δὺω πτώκας διώκων
 οὐδένα καταλαμβάνει».

¹ Συνέχεια· ἴδε φυλλάδιον 8.² Καχβέ—ἀλιτί, καχβαλιτί λ. ἀραβ.—προάριστον.³ Γριλλίσματα.

- 124.—"Οποιος θαρρεῖ πῶς τὰ κατέχει οὐλα, δροσιᾶ δὲν κατέχει.
 125.—"Οποιος θέλει ν' ἀγαπήσῃ
 πρέπει νὰ κακοπαθήσῃ.
 126.—"Οποιος θέλει νὰ γεράσῃ
 ἀνυφανταργεῖο νὰ πιάσῃ.
 127.—"Οποιος θέλει νὰ κλέψῃ τὸν μιναρᾶ¹ πρέπει νὰ ἔξερῃ νὰ κάμῃ
 πρῶτα τὸ κιλλφι του.²
 128.—"Οποιος καῖ στὴν κολοκύθα φουᾶ και τὸ γιγούρτι.
 129.—"Οποιος καλὰ κάθεται και πλεῖο καλὰ γυρεύει,
 ὁ δὲ δίκολος στὸν . . . του κουκκιᾶ τοῦ μαγερεύει.
 130.—"Οποιος κἀνει τοῦ γαιδάρου χάρι
 τ' ἄχερά του μόνο χάνει.
 131.—"Οποιος κλέφτει τὸ αὐγὸ
 θὰ κλέψῃ και τὴν ὄρνιθα.
 «'Ὅς κλέπτει τὸ ὄν
 κλέψει δὴ και τὴν ὄρνιν».
 132.—"Οποιος κλέφτει και ἴμολογᾶ
 τὸ χάρω του γυρεύει.
 133.—"Οποιος κοιμηθῆ με τὸ στραβὸ
 ὡς τὸ πρῶτὸ ἀλλοιθωρίζει.³
 «'Αν κακοῖσι συμμιχθῆς,
 ἀπολείς και τὸν ἐόντα νόον».
 «Εἰ χαλωῖ παροικήσεις,
 ὑποσκάζεις μαθήσῃ».
 134.—"Οποιος κρατεῖ, καλὰ κρατεῖ.
 135.—"Οποιος λυπάται τὸ καρφί,
 χάνει και τὸ πῆταλο.
 136.—"Οποιοῦν ἴνε χαρᾶς τοῦε,
 χαράκια πέφτουν και τὸν πλακῶνουνε.
 137.—"Οποιος μαγερεύει ψώματα,
 τὸν ἄνεμο κενώνει.
 138.—"Οποιος μαγερεύει ψώματα,
 ἢ κοιλιᾶ του τὸ κατέει.

¹ Μιναρᾶ λ. ἀραβ.—φάρος, ἰδίως οἱ ἐπὶ τῶν Μουσουλμανικῶν τεμενῶν ὑψού-
 μενοι πύργοι.² Κιλλφι λ. τουρκ. κατὰ παραφθορὰν τοῦ ἀραβ. γιλᾶφ—περικάλυμμα, θήκη.³ Ἀλλοιθωρος=παρεβλάψ.

- «Δικτύω ἄνεμον θηραί».
 «Κοσκίνω ὕδωρ ἀντλείς».
139. — "Οποῖος μαντάτον¹ ἔφερε,
 'κεῖνος τὸ φόνον ἔκαμε.
140. — "Οποῖος μῆνας ἔχει ρῶ
 μὴ εἰς τὸ κρασί νερό.
141. — "Οποῖος 'μπῆ εἰς τὸ χορό, θά χορέψη.
142. — "Οποῖος 'ξαδειάζει δεκαχτὼ καὶ δέ 'σοδειᾶ τριάντα,
 στὸ χάψι² τόνε βάνουνε καὶ δὲν κατέει γιάντα.
143. — "Οποῖος πάρη χίλια πέρπυρα καὶ κακουδιᾶ³ γυναῖκα
 τὰ χίλια 'πάν 'στὸν ἄνεμο κ' ἡ κακουδιᾶ τοῦ μένει.
144. — "Οποῖος πηδᾶ πολλὰ καζίκια⁴ ἀπὸ τὰ πολλὰ
 ἕνα τοῦ κατίζει.
145. — "Οποῖος πνίγεται καὶ τὰ μαλλιά του πιάνει.
146. — "Οποῖος πονεῖ 'πάει στοῦ γιατροῦ.
147. — "Οποῖος πουλεῖ στήν πόρτα⁵ του
 πουλεῖ στή Βενετία.
148. — "Οποῖος πρωτοπάει στὸ μύλο πρωταλέθει.
149. — "Οποῖος ρίχνει πέτρες στὰ πηλά, μπουτσώνωται.⁶
150. — "Οποῖος 'ρωτᾶ μαθαίνει.
151. — "Οποῖος σ'ἀγαπᾶ σὲ κάνει καὶ κλαίεις κ' ὁποῖος σ'ὀχθρεύε-
 ται σὲ κάνει καὶ γελάς.
152. — "Οποῖος σκάφτει ξένο λάκκο πέφτει μέσα ὁ ἴδιος.
 «Λάκκον ὄρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτόν, καὶ ἐμπυσεῖται εἰς
 βόθρον, ὃν εἰργάσατο».
153. — "Οποῖος τὰ ὕστερα μετρᾶ
 ποτές του δὲ σκοντάφτει.
 «Οἱ φρόνιμοι τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τεκμηρίων προσρῶμενοι,
 τοὺς κινδύνους ἐκφεύγουσι».
154. — "Οποῖος τρέχ' εἰς τὴν ἀρχὴ
 'γλήγορ' ἀποσταίνεται.⁷

¹ Mandato ἰταλ. = ἐντολή, παρ' ἡμῶν εἰδησιαί.

² Χάψς, χαπίς λ. ἄραβ. φ = υλακή, κράτησις.

³ Κακοειδής, δυσειδής.

⁴ Καζίκι λ. τουρκ. = πάσσαλος.

⁵ Porta ἰταλ. = θύρα.

⁶ Κατασπιλοῦται.

⁷ Ἀποκάμνει.